

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

GINTAS ANDRUŠKA
TEISĖS PROGRAMOS CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJOS (63401S111)
STUDENTAS

**NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINYS: LYGINAMOJI ANGLOSAKSŲ IR
KONTINENTINĖS TEISĖS TRADICIJŲ ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Asist.
Asta Jakutytė – Sungailienė

Konsultantas –
prof. dr.
Vytautas Pakalniškis

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINIO SAMPRATOS KONTINENTINĖJE IR ANGLOSAKSŲ TEISĖJE ISTORINĖS IŠTAKOS.....	9
1.1. Nuosavybės teisės turinys romėnų teisėje.....	10
1.2. Nuosavybės teisės turinys feodalinėje viduramžių teisėje.....	14
2. NUOSAVYBĖS TEISĖS SAMPRATOS IR NUOSAVYBĖS TEISĖS SISTEMOS SKIRTUMAI ANGLOSAKSŲ IR KONTINENTINĖS TEISĖS TRADICIJOS ŠALYSE.....	17
3. NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINIO KONTINENTINĖS IR ANGLOSAKSŲ TEISĖS TRADICIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ.....	22
3.1. Nuosavybės teisės turinys kontinentinės teisės tradicijos šalyse.....	22
3.1.1. Nuosavybės teisės turinio elementai kontinentinėje teisėje.....	27
3.1.1.1. Teisė valdyti (lot. – <i>ius possidendi</i>).....	29
3.1.1.2. Teisė naudotis (lot. – <i>ius utendi</i>).....	31
3.1.1.3. Teisė gauti pajamas (lot. – <i>ius fruendi</i>).....	31
3.1.1.4. Teisė disponuoti (lot. – <i>ius abutendi</i>).....	32
3.1.1.5. Teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės (lot. – <i>ius excludendi</i>).....	32
3.1.1.6. Teisė ginti nuosavybės teisę teisme.....	34
3.1.1.7. Pareiga nedaryti žalos kitam kaip nuosavybės teisės turinio elementas.....	34
3.1.2. Nuosavybės teisės turinio reliatyvumas kontinentinėje teisėje.....	36
3.1.3. Nuosavybės teisės turinio samprata Lietuvoje.....	38
3.2. Nuosavybės teisės turinys klasikinėje anglosaksų nuosavybės teisės koncepcijoje.....	41
3.3. Nuosavybės teisės turinys šiuolaikinėje anglosaksų nuosavybės teisės koncepcijoje.....	43
3.3.1. Nuosavybės teisės turinio elementai anglosaksų teisėje.....	45
3.3.1.1. Teisė valdyti (angl. – <i>the right to possess</i>).....	47
3.3.1.2. Teisė naudotis (angl. – <i>the right to use</i>).....	48
3.3.1.3. Tvarkymo teisė (angl. – <i>the right to manage</i>).....	49
3.3.1.4. Teisė gauti pajamas (angl. – <i>the right to the income</i>).....	49
3.3.1.5. Teisė kapitalizuoti (angl. – <i>the right to the capital</i>).....	49
3.3.1.6. Teisė į apsaugą (angl. – <i>the right to security</i>).....	50
3.3.1.7. Teisė perleisti paveldėjimo būdu (angl. – <i>the incident of transmissibility</i>).....	51
3.3.1.8. Teisė turėti daiktą neterminuotai (angl. – <i>the incident of absence of term</i>).....	52
3.3.1.9. Pareiga nedaryti žalos (angl. – <i>the duty to prevent harm</i>).....	53
3.3.1.10. Galimybė areštuoti (angl. – <i>liability to execution</i>).....	53

3.3.1.11. Teisė susigražinti perleistas teises į daiktą (angl. – <i>residuary right</i>)	54
3.3.2. Nuosavybės teisės turinio reliatyvumas anglosaksų teisėje	55
3.4. Nuosavybės teisės turinio vienalytiškumas ir dualumas	58
IŠVADOS.....	65
REKOMENDACIJOS.....	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	68
SANTRAUKA	73
SUMMARY	74

IVADAS

Nuosavybės subjektinės teisės turinys bendriausia prasme reiškia konkrečiam asmeniui įstatymo leisto ar neuždrausto tam tikro elgesio, ginamo valstybės prievarta, rūšį ir mastą, arba kitaip tariant, galimo elgesio ribas nuosavybės teisiniuose santykiuose. Nepaisant to, kad dauguma išsivysčiusių demokratinių valstybių nuosavybės teisę pripažįsta kaip vieną iš pagrindinių žmogaus teisinio statuso elementų, lemiančių ne tik asmens valios autonomiją, bet ir visos visuomenės demokratinį pobūdį, nuosavybės teisės turinys, t.y. nuosavybės teisės subjektui įstatymo suteikto galimo elgesio jam priklausančio turto atžvilgiu mastas, skiriasi priklausomai nuo valstybėje egzistuojančios teisės sistemos, nuosavybės teisės sampratos ir funkcijų, valstybėje pripažįstamo nuosavybės teisės objektų sąrašo ir kitų veiksnių. Kai kurių Europos valstybių įstatymų kodifikacijose, akcentuojant nuosavybės teisės prigimtinį pobūdį, nuosavybės teisės turinį apibrėžti per detalų savininko teisių sąrašą vengiama, apsiribojant nuosavybės teisės įgyvendinimo ribų nustatymu. Toks teisinis reglamentavimas dažnai yra sąlygotas nuomonės, kad mokslas ir informacinės technologijos, ekonominė apyvarta sukuria vis naujų nuosavybės teisės įgyvendinimo priemonių. Nematerialiosios turto rūšys vis labiau įsigali ekonominėje apyvartoje, sandorius su materialiais daiktais išstumdamos į antrą planą. Turtu šiandien pripažįstami jau ne tik materialūs daiktai, bet ir prekės ženklai, juridinių asmenų pavadinimai, komercinės paslaptys, intelektinės veiklos rezultatai, prestižinė ūkio objekto vieta, gaminamos prekės paklausa, aukšta personalo kvalifikacija, gera verslo reputacija ir kt. nematerialūs objektai. Ypač svarbią reikšmę įgyja finansinis bei komercinis turtas – piniginiai, investiciniai, transporto bei prekiniai vertybiniai popieriai¹. Atsirandant vis naujoms turto rūšims, nuosavybės teisės turinį išprausti į iš anksto nustatytus rėmus darosi vis sunkiau, todėl dažnas įstatymų leidėjas nuosavybės teisės turinį atskleisti palieka teismų praktikai ir teisės doktrinai. Visgi egzistuoja valstybių, kurios yra pasirinkusios kitokią – detalų nuosavybės teisės turinio reglamentavimą, įstatymuose ir teismų praktikoje pripažįstant tik konkrečias savininko veiksmų su turtu galimybes. Atsiradusių naujų nuosavybės teisės objektų akivaizdoje nuosavybės teisės turinio tinkamo reguliavimo ir aiškinimo reikšmė yra pakankamai akivaizdi, nes nuo nuosavybės teisės įgyvendinimo būdų pripažinimo arba neigimo priklauso gyventojų pajamų šaltiniai bei valstybės ekonomikos raidos tempai. Manytina, kad kiekvienos teisinės valstybės ekonominės ir politinės sistemos paskirtis yra kuo visapusiškiau užtikrinti asmenų interesus ir poreikius, laisvos iniciatyvos ir kūrybinės veiklos galimybes. Pernelyg siauras nuosavybės teisės turinio supratimas ir apibrėžimas gali būti pripažįstamas veiksmu savaime (lot. – *per se*) ribojančiu asmens nuosavybės teisę, paneigiančiu šios teisės prigimtinumą ir jos absoliutų pobūdį.

¹ J. Kiršienė. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos // Jurisprudencija. 2002, t. 28(20). P. 87-88.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nors 2000 m. liepos 18 d. priimto Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau tekste – LR CK) idėjinis pagrindas buvo šiuolaikinė Vakarų Europos nuosavybės teisės doktrina, besiremianti prigimtinės nuosavybės teisės samprata, tačiau nemažai įtakos jam turėjo ir socialistinė civilinės teisės doktrina, todėl pripažįstama, kad LR CK nėra visiškai nuoseklus². Nuosavybės teisės turiniui apibrėžti iš anksčiau galiojusio 1964 m. Civilinio kodekso buvo perimta vadinamoji teisių (teisinių galimybių) „triada“: teisė turtą valdyti, naudotis ir juo disponuoti, todėl kyla tam tikrų sunkumų aiškinant nuosavybės teisės turinį šiuolaikine laikomos prigimtinės nuosavybės teisės sampratos kontekste. Temos aktualumą šiandien lemia ir LR CK išplėstas nuosavybės teisės objektų sąrašas, dėl ko tampa vis sunkiau nuosavybės teisės esmę atskleisti naudojant tradicinę teisių „triadą“. Todėl kitų valstybių nuosavybės teisės turinio sampratų pažinimas gali padėti jį tinkamai suprasti ir aiškinti Lietuvoje.

Darbo temos aktualumą taip pat sąlygoja nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo bei privačios nuosavybės įteisinimo praėjęs palyginus nedidelis laiko tarpas. Dėl minėtos aplinkybės galima teigti, kad šiuolaikinė nuosavybės teisės koncepcija dar tik formuojasi, todėl kuriant modernesnę nuosavybės teisės doktriną galima pasinaudoti kitų šalių patirtimi, juo labiau, kad jau kartą ta patirtimi buvo naudotasi rengiant šiandien galiojantį LR CK.

Mokslinis naujumas. Kadangi privati nuosavybė pripažįstama vienu iš demokratinės valstybės ir teisinės visuomenės pagrindų bei visų kitų asmens teisių ir laisvių garantu, natūralu, kad nuosavybės teisės institutas nuolat susilaukia tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų dėmesio ir analizės. Vis dėlto nuosavybės teisės turinys dažniausiai nagrinėjamas neperžengiant nacionalinės teisės ribų, apsiribojant intravertiškomis – vien tik iš nacionalinės teisės perspektyvos pateikiamomis nuosavybės teisės turinio analizėmis, o užsienio šalių nuosavybės teisės turinio interpretacijos apžvelgiamos tik fragmentiškai, neatliekant išsamios lyginamosios analizės ir vertinimo. Dar labiau teisės doktrinoje stokojama dėmesio anglosaksų ir kontinentinės teisės tradicijos šalių nuosavybės teisės palyginimui. Nuosavybės teisė lyginamosios teisėtyros mokslininkų laikoma viena iš labiausiai besiskiriančių teisės sričių anglosaksų ir kontinentinės teisės sistemose³, todėl daugelis sutinka, kad ją palyginti nėra lengva. Lyginamąsias anglosaksų ir kontinentinės teisės šeimai priklausančių valstybių nuosavybės teisės studijas apsunkina ne tik nuosavybės teisinių santykių teisinio reglamentavimo skirtumai, bet ir skirtingo šių teisės tradicijų istorinio vystymosi nulemti esminių sąvokų ir terminologijos nesutapimai⁴. Todėl šio darbo mokslinis naujumas pasireiškia tuo, kad siekiant suformuoti platesnį požiūrį į nuosavybės teisės turinį nacionalinėje civilinės teisės doktrinoje ir jos taikymo praktikoje, jame atlikta lyginamoji nuosavybės teisės turinio anglosaksų ir kontinentinės teisės tradicijų šalyse analizė.

² V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 69.

³ Mattei U. Basic Principles of Property Law. A Comparative Legal and Economic Introduction. London: Greenwood Press, 2000. P. 7.

⁴ Reimann M., Zimmermann R. The Oxford Handbook of Comparative Law. Reino Unido: Oxford University Press, 2006. P. 1048.

Nuosavybės teisės turinio temą lyginamuoju aspektu Lietuvoje savo darbuose nagrinėjo prof. dr. V. Pakalniškis⁵, nemažai dėmesio skyręs nuosavybės teisės turinio aiškinimui šiuolaikinėje Vakarų teisės doktrinoje, naujai atsiradusiems nuosavybės teisės objektams ir nuosavybės teisės turinio priklausomybei nuo jų, prof. habil. dr. V. Mikėlėnas⁶ bei doc. dr. A. Taminskas⁷, analizavę nuosavybės teisės turinio reglamentavimo bei sampratos ypatumus kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos valstybėse, dr. E. Švilpaitė⁸, savo daktaro disertacijoje nagrinėjusi nuosavybės teisės turinį anglosaksų ir kontinentinės teisės valstybėse Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau tekste – EŽTK) Pirmojo protokolo 1 straipsnio kontekste. Taip pat paminėtini doc. dr. A. Rauličkytė, savo darbe atskleidusi nuosavybės laisvės principo esmę⁹, bei dr. K. Jovaišas¹⁰, rašęs apie įpareigojančios nuosavybės teisės pobūdį ir turinio apribojimus viešojo intereso tikslais.

Tyrimo problema. Kaip turėtų būti aiškinamas nuosavybės teisės turinys Lietuvoje, kad neprieštarautų nuosavybės teisės šiuolaikinei sampratai, nuosavybės teisės esmei, netrukdytų nuosavybės teisės įgyvendinimui ir civilinei apyvartai?

Tyrimo objektas. Magistrinio darbo objektas yra subjektinės nuosavybės teisės turinio samprata ir elementai kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijų šalyse, ją lemiantys veiksniai ir charakteristikos.

Hipotezės:

1. Nuosavybės teisės turinio samprata kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse iš esmės sutampa savo pasiekiamo rezultato požiūriu.
2. Nuosavybės teisė yra laikoma prigimtinė asmens teise, todėl jos esmei atskleisti nepakanka iš senojo LR CK perimtos teisių „triados“.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis šio darbo tikslas – lyginamuoju tyrimo metodu iširti kontinentinės ir anglosaksų teisės sistemose vyraujančias nuosavybės teisės turinio sampratas, jas palyginti, pateikti jų vertinimą ir pabandyti atsakyti į klausimą, kaip turėtų būti interpretuojamas nuosavybės teisės turinys Lietuvoje.

Siekiant nurodyto tikslo keliami šie darbo uždaviniai:

- Atskleisti nuosavybės teisės turinio kontinentinėje ir anglosaksų teisėje istorines prielaidas.
- Palyginti subjektinės nuosavybės teisės sampratas kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijai priklausančiose šalyse.

⁵ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 69-79.

⁶ Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 104-106.

⁷ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vija, 1997. P. 258-267.

⁸ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 91-98.

⁹ Rauličkytė A. Nuosavybės teisės gynimas konstitucinės priežiūros institucijose: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/VU. V., 2000.

¹⁰ K. Jovaišas. Nuosavybės teisinis režimas // Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53). P. 61-85.

➤ Detaliai išanalizuoti ir palyginti kontinentinės ir anglosaksų teisės sistemos subjektinės nuosavybės teisės turinį.

➤ Apžvelgti su konkrečiu nuosavybės teisės turinio reguliavimo modeliu susijusias problemas, kiekvieno iš jų pranašumus ir trūkumus.

➤ Atliktos lyginamosios analizės pagrindu suformuluoti išvadas, kaip turėtų būti suprantamas ir interpretuojamas nuosavybės teisės turinys Lietuvoje.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė. Magistro baigiamasis darbas reikšmingas tiek praktiniu, tiek teoriniu aspektu. Visų pirma, lyginamosios analizės pagrindu gauti duomenys gali būti naudingi įstatymų leidėjui kokybiškai tobulinant galiojančios teisės funkcines charakteristikas, o teismams interpretuojant nacionalines teisės normas. Be to, užsienio valstybių teisės analizė leidžia vienodinti skirtingų valstybių civilinės teisės institutus, taip mažinant atskirų nacionalinių sistemų skirtumus. Šis procesas aktualus tiek pasauliniu, tiek regioniniu mastu, ypač Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare. Plėtojantis tarptautinei prekybai ir ekonominiam bendradarbiavimui, teismams vis dažniau tenka taikyti užsienio valstybių teisę, todėl užsienio valstybių teisės žinios yra pakankamai svarbios. Jos reikalingos bet kuriam valstybiniame ir privačiame sektoriuje dirbančiam teisininkui¹¹.

Antra, darbe surinkta medžiaga gali pasitarnauti ir akademiniam mokyme, plečiant teisininkų bendrąjį akiratį ir suteikiant gilesnį nuosavybės teisės turinio suvokimą, skatinantį geriau pažinti bei įvertinti savo nacionalinį nuosavybės teisės reglamentavimą, ir padedantį pamatyti jo trūkumus arba, atvirkščiai, privalumus. Tikimasi, kad darbe atlikta lyginamąja analize bus galima remtis vykdant tolesnius mokslinius tyrimus, sprendžiant naujai kylančias teorines ir praktines problemas.

Darbo metodologija. Darbo temai išnagrinėti ir iškeltiems tikslams bei uždaviniams įgyvendinti buvo panaudoti įvairūs teoriniai mokslinio tyrimo metodai, kurių pagrindiniai – istorinis, lyginamasis istorinis, lyginamasis, sisteminės analizės, analizės ir sintezės, dokumentų analizės, loginis-analitinis. Pagalbiniai – lingvistinis, teleologinis, kritikos ir aprašomasis.

Istorinis metodas panaudotas vienokių ar kitokių nuosavybės teisės bei nuosavybės teisės turinio sampratų vyravimo anglosaksų ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse priežastims nustatyti, jų formavimosi genezei atskleisti. Istorinis metodas sudaro prielaidas geriau suprasti nuosavybės teisės esmę, ypatingai kada kalbama apie nuosavybės teisę anglosaksų teisės valstybėse.

Lyginamasis istorinis metodas darbe padėjo palyginti nuosavybės teisės ir jos turinio sampratų evoliuciją kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse.

¹¹ Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 83.

Lyginamasis metodas naudojamas nuosavybės teisės sampratos, jos turinio kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijų šalyse palyginimui, taip pat atskirų valstybių nuosavybės teisės turinio ir jo teisinio reguliavimo sugretinimui, siekiant surasti jų panašumus bei skirtumus ir tokiu būdu verifikuoti darbo pradžioje išsikeltas hipotezes.

Sisteminės analizės metodas pasitelkiamas siekiant nustatyti nuosavybės teisės turinio priklausomybę nuo istorinių aplinkybių, valstybėje vyraujančios nuosavybės teisės sampratos, nuosavybės teisės objektų, kitų teisės šakų normomis savininkams nustatytų reikalavimų ir apribojimų bei kitų teisės subjektų turimų teisių nuosavybės objekto atžvilgiu. Taip pat nustatant konkretaus nuosavybės teisės turinio reguliavimo įtaką asmeninių savininko interesų tenkinimui.

Analizės ir sintezės metodas naudojamas nagrinėjant atskirus nuosavybės teisės turinio elementus kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse, tokiu būdu darant apibendrinimus dėl nuosavybės teisės turinio kaip visumos.

Dokumentų analizės metodas padeda analizuoti nagrinėtinų šalių nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius nuosavybės teisės turinį.

Loginis-analitinis metodas naudojamas apibendrinant naudotą literatūrą, formuluojant pagrindinius darbo teiginius ir darant darbo pabaigoje galutines išvadas.

Tyrimo šaltiniai. Nuosavybės teisės turinio analizė atlikta remiantis tiek kontinentinės (įskaitant ir Lietuvos), tiek anglosaksų teisės tradicijai priklausančių šalių mokslininkų darbais – monografijomis, vadovėliais, disertacijomis, mokslinių konferencijų medžiaga, specializuotuose periodiniuose teisiniuose leidiniuose publikuotais moksliniais straipsniais, teisės aktų komentarais, užsienio šalių bei Lietuvos teisės aktais ir teismų praktika.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalba). Pirmame skyriuje pasitelkiant istorinį metodą trumpai atskleidžiama skirtingų nuosavybės teisės bei jos turinio sampratų kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse istorinė kilmė.

Antrame skyriuje aptariami anglosaksų nuosavybės teisės sistemos ypatumai, atskleidžiami esminiai kontinentinės teisės tradicijos šalyse ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse egzistuojantys nuosavybės teisės sampratos, sąvokų ir terminologijos skirtumai. Nustatomos nuosavybės teisės turinio tolesnės lyginamosios analizės prielaidos.

Trečias skyrius skirtas nuosavybės teisės turinio kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijų valstybėse išsamiai analizei ir palyginimui, tokio turinio egzistavimo priežasčių paieškoms, pranašumų ir trūkumų aptarimui. Aptariama nuosavybės teisės turinio samprata Lietuvoje, nuosavybės teisės turinio teisinio reguliavimo ir reglamentavimo problemos bei galimos nuosavybės teisės turinio interpretavimo kryptys.

1. NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINIO SAMPRATOS KONTINENTINĖJE IR ANGLOSAKSŲ TEISĖJE ISTORINĖS IŠTAKOS

Lyginamosios teisėtyros doktrinoje valstybės, remiantis teisės sistemos istorinėmis ištakomis, teisės šaltiniais bei jų hierarchija, praktikuojančių teisininkų darbo metodais, toje sistemoje vartojamomis teisės sąvokomis, esančiais teisės institutais ir teisės šakomis, grupuojamos į tam tikras teisės šeimas, arba į teisės tradicijas. Pagal minėtus kriterijus šiandien Vakarų valstybėse išskiriamos dvi pagrindinės teisės tradicijos – anglų-amerikiečių (arba bendrosios, anglosaksų teisės) ir romanų-germanų (arba kontinentinės, civilinės teisės) teisės tradicija¹². Kontinentinės teisės tradicija yra labiausiai paplitusi teisės sistema pasaulyje, vyraujantis senojo žemyno kontinentinės dalies valstybėse ir jų buvusiose kolonijose. Atsižvelgiant į kontinentinės teisės šeimai priklausančių šalių esminius civilinės teisės skirtumus, teisinėje literatūroje išskiriami trys kontinentinės teisės tradicijos pogrupiai: romaniškoji civilinės teisės sistema (jai priskiriama Prancūzijos, Beneliukso šalių, Italijos, Ispanijos, Portugalijos ir jų buvusių kolonijų, pvz., Kanados Kvebeko provincijos, Lotynų Amerikos, JAV Luizianos valstijos, civilinės teisės sistemos), germaniškoji civilinės teisės sistema (būdinga Vokietijai, Austrijai, Šveicarijai, Lichtenšteinui, Japonijai, P. Korėjai), šiaurės šalių civilinės teisės sistema (būdinga Danijai, Švedijai, Suomijai, Norvegijai, Islandijai)¹³. Kaip atskira kontinentinės teisės tradicijos pošakė įvardijama ir socialistinės teisės sistema (vienokia ar kitokia forma šiandien gyvuoja Š. Korėjoje, Kuboje, Laose, Vietname, su liberalizuota ekonomika – Kinijoje)¹⁴, kuri senesnėje literatūroje kartais išskiriama ir kaip atskira teisės tradicija¹⁵. Anglosaksų teisės tradicijai priklauso Anglija ir Velsas, Airija, Didžiosios Britanijos buvusios kolonijos, pvz., Australija, Kanada (išskyrus Kvebeko provinciją), JAV (išskyrus Luizianos valstiją), Naujoji Zelandija, Malaizija, Singapūras, Honkongas bei kitos Britų tautų sandraugos šalys¹⁶. Kai kuriose valstybėse, pvz., Pietų Afrikos Respublikoje, Škotijoje egzistuoja mišrios teisės sistemos, turinčios tiek kontinentinės teisės, tiek anglosaksų teisės tradicijos bruožų¹⁷.

Kontinentinės teisės tradicija laikoma seniausia teisės tradicija, kurios pamatą sudaro romėnų teisė. Jos erdvę suformavo šalys recepavusios pagrindinius romėnų privatinės teisės principus¹⁸. Anglosaksų teisės tradicijai priskiriamos valstybės tokios didelės romėnų teisės įtakos

¹² Merryman J. H., Perez-Perdomo R. *The Civil Law Tradition – an Introduction to the Legal System of Western Europe and Latin America*. Stanford: Stanford University Press, 2007. P. 1.

¹³ Alexis B. J., Sensebat-Cirtma T., Stouthuysen A. E. 501 Common Differences between Civil & Common Law Jurisdictions. ACC Europe's 2005 Annual Conference, 2005. P. 4.

¹⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_self-declared_socialist_countries; prisijungimo laikas 2009-11-20.

¹⁵ Glendon M. A., Gordon M. W., Osakwe C. *Vakarų teisės tradicijos*. West Publishing Co, 1982. P. 9.

¹⁶ C. Pejovic. Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to the Same Goal // *Victoria University of Wellington Law Review*. 2001. V. 32, No. 3. <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLRev/2001/42.html>; prisijungimo laikas: 2009-10-05.

¹⁷ Alexis B. J., Sensebat-Cirtma T., Stouthuysen A. E. 501 Common Differences between Civil & Common Law Jurisdictions. ACC Europe's 2005 Annual Conference, 2005. P. 4.

¹⁸ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. *Civilinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 24.

nepatyrė. Didžiausią poveikį bendrosios teisės sistemos šalims padarė viduramžiais formuotis pradėjusios, iš paprotinės teisės kylančios Anglijos bendroji teisė (*angl. – Common Law*) ir Lordo Kanclerio sprendimų pagrindu atsiradusi teisingumo teisė (*angl. – Equity Law*). Romėnų teisės įtaka anglosaksų teisės šalims nebuvo tokia globali, bet daugiau mažiau atsitiktinė ir fragmentiška¹⁹, todėl tos pačios problemos Anglijoje ir jos tradicija sekusiose valstybėse, lyginant su kontinentinės teisės valstybėmis, dažnai sprendžiamos skirtingais būdais, t.y. naudojant ne tik skirtingas teisės sąvokas, bet ir skirtingas juridines priemones.

Bene ryškiausiai anglosaksų ir kontinentinės teisės valstybių skirtumai atsispindi nuosavybės teisėje. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse paplitusiai ir šiandien vyraujančiai nuosavybės teisės sampratai tiesioginę įtaką padarė romėnų nuosavybės teisės konstrukcijos, todėl galima teigti, kad XIX a. daugelyje kontinentinės Europos valstybių įvykusi privatinės teisės kodifikacija nuosavybės teisės prasme atspindi romėniškąjį nuosavybės teisės modelį²⁰. Šiuolaikinė Anglosaksų nuosavybės teisės samprata formavosi labiau veikiamą viduramžiais vyravusio feodalinio teisinio mąstymo, kuris išlieka gajus net ir šiandien, todėl nuosavybės teisės suvokimas pakankamai skiriasi nuo romėniškosios nuosavybės teisės sampratos²¹. Visgi reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad viduramžiais iki Didžiosios Prancūzijos revoliucijos kontinentinės teisės ir anglosaksų teisės tradicijai priklausančių šalių nuosavybės teisės sistemos vystėsi labai panašiai ir rėmėsi bendrais feodalinės teisės principais, dėl to daugelis lyginamosios teisėtyros mokslininkų pripažįsta, kad kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalys turi bendras šaknis, kurios galėtų tapti šių dviejų iš pažiūros skirtingų teisės tradicijų harmonizavimo šaltinis²².

Atsižvelgiant į tai, bei siekiant geriau suprasti skirtingoms teisės tradicijoms priklausančių valstybių nuosavybės teisės turinį, lyginamąją kontinentinės ir anglosaksų teisės šalių nuosavybės teisės turinio sampratų analizę tikslinga pradėti būtent nuo romėnų teisės bei viduramžiais vyravusios feodalinės teisės.

1.1. Nuosavybės teisės turinys romėnų teisėje

Romėnų nuosavybės teisės genezė buvo pakankamai problematiška, nes įvairiais jos gyvavimo laikotarpiais požiūris į nuosavybės teisės esmę, pobūdį bei jos subjektus skyrėsi. Ankstyvuoju Romos gyvavimo periodu visa romėnų teisė buvo daugiau orientuota į teisių gynybą ir jos būdus nei į pačias subjektines teises. Romėnams labiau rūpėjo ne tai, kas turėjo teisę, o kas turėjo *actio* (liet. – *teisę į ieškinį*) – tam tikrą teisės gynybos priemonę, kuria remiantis buvo

¹⁹ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 11.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ McLean J. *Property and the Constitution*. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 40.

²² D. Heirbaut. *Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium?* // *Europien Rewiev of Private Law*. 2003, No. 3. P. 320.

galima kreiptis į teisėją, pareigūną ar magistratą apginti savo teisinę padėtį. Pagrindinis klausimas buvo ne tas, ar asmuo turi nuosavybės teisę, bet ar asmuo turi *actio*, ginantį nuosavybę²³, dėl to romėnų teisėje ikiklasikiniame laikotarpyje nei nuosavybės teisę reiškiančios sąvokos, nei jos apibrėžimo nebuvo. Daikto savininku buvo laikomas Romos pilietis, įgijęs daiktą atitinkamo teisinio proceso būdu ir turintis teisę reikšti vindikacinį ieškinį (lot. – *rei vindicatio*)²⁴. Kaip pastebi dr. M. Jonaitis, pastarieji aiškios ir tikslios nuosavybės teisės definicijos trūkumai veikiausiai buvo sąlygoti romėnų polinkio daugeliu atveju prioritetą teikti intuityviam teisinių reiškinių suvokimui, o ne jų formalizmui. Romėnų teisininkai bet kokią definiciją civilinėje teisėje laikė pavojinga, nes, anot jų, retai pasitaiko atvejų, kada nebūtų galima jos paneigti²⁵. Aiškios nuosavybės teisės definicijos stygių galėjo sąlygoti ir tuo metu egzistavusi nemaža nuosavybės rūšių įvairovė²⁶.

Nuosavybės teisę reiškiančios sąvokos atsiradimas romėnų teisėje romėnų teisės tyrinėtojų siejamas su nuosavybei ginti skirtų ieškinių, kurių romėnų privatinė teisė žinojo apie 70, evoliucija. B. Akkermansas pažymi, kad būtent ieškinių vystymasis palaiapsniui vedė prie terminologijos diferencijavimo, dėl to teisinėje terminijoje buvo pradėtos vartoti nuosavybės teisę reiškiančios „*dominium*“ bei „*proprietas*“ sąvokos²⁷. Žodis „*proprius*“ romėnų kalboje reiškė „*savo paties*“, „*savo išskirtinę nuosavybę į daiktą*“²⁸, vis dėlto, nors terminu „*proprietas*“ romėnų teisėje faktiškai ir buvo įvardijama nuosavybės teisė, romėnų teisės šaltiniuose dažniau sutinkamas savo reikšme labai panašus „*dominium*“ terminas, reiškiantis viešpatavimą arba absoliučią kontrolę daiktui tiek, kiek to nevaržo įstatymas²⁹.

Pastebėtina tai, kad Lietuvos bei užsienio teisės doktrinoje nesama vieningos nuomonės dėl *dominium* turinio. Vienu autorių nuomone, romėnų teisėje nuosavybės teisės turinį sudarė naudojimosi, pajamų gavimo bei disponavimo, t.y. *ius utendi*, *ius fruendi* ir *ius abutendi* teisių „triada“, kiti autoriai (pavyzdžiui, B. Akkermansas³⁰, D. Johnstonas³¹) pažymi, kad griežto *dominium* sąvokos apibrėžimo romėnų teisėje apskritai nebuvo. Anot C. R. Noyeso, „*dominium* romėnų teisėje buvo laikoma tokiu natūraliu ir savaime suprantamu faktu, kad jos turinys nereikalavo jokios teisininkų analizės“³². Pasak J. McLean, nuosavybės teisės apibrėžimas per tam tikras konkrečias savininko teises į daiktą yra veikiau viduramžių postglosatorių iniciatyvos

²³ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 22.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 101.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 26.

²⁸ Burdick W. L. *The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law*. Lawbook Exchange, 2004. P. 325.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 26.

³¹ Johnston D. *Roman Law in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 53.

³² Noyes C. R. *The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007. P. 296.

rezultatas³³. Romėnų teisėje *dominium* turinį sudarė nesuskaičiuojama teisių visuma³⁴. Kad požiūris į nuosavybės teisę kaip į tam tikrą iš anksto apibrėžtų teisinių galimybių (teisių) visumą yra susiformavęs viduramžiais ir kad *ius utendi*, *ius fruendi* ir *ius abutendi* nėra romėniškoji savininko teisių „triada“, sutinka ir kai kurie Lietuvos teisės mokslininkai (pavyzdžiui, prof. V. Pakalniškis³⁵, doc. A. Taminskas). Kaip pažymi A. Taminskas, privatinė romėnų teisė nežinojo išsamaus ir išbaigto savininko teisių sąrašo³⁶. *Dominium* ir *proprietas* buvo suprantamos bendriausia prasme, kaip reiškiančios asmens didžiausią arba išimtinę teisę į objektą, į kurią didesnės teisės daugiau niekam nebuvo suteiktos³⁷. Pasak P. F. Girardo, „Romos teisininkai, neatsižvelgdami į tai, kaip nuosavybė apibrėžta, tvirtino, kad nuosavybės teisė yra gryniausia daiktinė teisė, kuri yra platesnė ir senesnė už visas kitas daiktines teises. Ji yra pilna ir išimtiną asmens viešpatavimo galia bet kuriam daiktui <...>; nuosavybės teisė visais atžvilgiais yra absoliutiškiausia teisė, kurią žmogus gali turėti daiktui³⁸. Nuosavybės teisės absoliutumą romėnai suprato „kaip savininko teisę į daiktą, kuri turima *erga omnes* (liet. – prieš visus) ir suponuoja likusiųjų teisės subjektų pareigą šios teisės nepažeisti ar netrukdyti jos įgyvendinti“³⁹. Nuosavybės teisės absoliutumą taip pat pasireiškė ir jos procesinėje gynyboje – pažeidus nuosavybės teisę, savo teises į daiktą savininkas galėjo ginti pareikšdamas vindikacinį ieškinį prieš bet kurį asmenį, pas kurį buvo daiktas⁴⁰.

Vis dėlto nuosavybės teisės absoliutumą romėnų teisėje neturėtų būti pervertintas ir suprastas kaip reiškiantis visiškai neribotą savininko valdžią daiktui. Kalbant apie nuosavybės teisės turinį, būtina įvertinti tai, kad, nepaisant fakto, jog ji buvo pripažįstama plačiausia valdžią daiktui suteikiančia teise, savininko nuosavybės teisės įgyvendinimas nebuvo visiškai laisvas ir be jokių apribojimų. Tokią poziciją pagrindžia ne tik konkrečiai romėnų teisėje žinomi nuosavybės teisės ribojimai, kurie visuomenės interesais ir kaimynų naudai buvo įtvirtinti jau XII lentelių įstatyme⁴¹, bet ir pačios bendriausios romėnų teisės maksimos, kurių akivaizdžią įtaką galima pastebėti ir formuluojant šiuolaikinius nuosavybės teisės apibrėžimus⁴².

Romėniškasis požiūris į nuosavybės teisę, kaip išimtinę ir absoliučią asmens valdžią daiktui, leidžia daryti prielaidas, jog nuosavybės teisės turiniui Romoje buvo būdingas

³³ McLean J. Property and the Constitution. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 46.

³⁴ Burdick W. L. The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law. Lawbook Exchange, 2004. P. 324.

³⁵ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 77.

³⁶ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 259.

³⁷ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 26.

³⁸ Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931. T. I. P. 334.

³⁹ Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 102.

⁴⁰ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 25.

⁴¹ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007. P. 138.

⁴² Pavyzdžiui, kaip yra pažymėjęs Florentinas, „laisvė esanti prigimtinis leidimas kiekvienam elgtis pagal savo valią, jei tai nėra draudžiama teisės“. Taip pat paminėta ir žymaus komentatoriaus Bartolo maksima – „Teisė nevaržomai disponuoti daiktu, jeigu to nedraudžia įstatymas“, kuria buvo remiamasi šiuolaikinėse civilinės teisės kodifikacijose reglamentuojant nuosavybės teisės turinį, pvz., Napoleono kodekso 544 straipsnyje, apibrėžiančiame nuosavybės teisę kaip „teisę naudotis daiktu bei juo disponuoti be apribojimų, jeigu tai nepažeidžia įstatymų nustatytos tvarkos“. (Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005. P. 102).

vienalytiškumas, ribojantis kitų asmenų galimybes turėti tokias pačias teises į daiktą, kurias turėjo savininkas. Išskyrus bonitarinės nuosavybės atvejį⁴³, romėnų teisėje galiojo taisyklė – vienas daiktas, viena nuosavybės teisė. Nuosavybės teisės turinio skaidymas į *dumplex dominium* (liet. – *dviguba nuosavybės teisė*), kai kiekvienas savininkas turi atskirą nuosavybės teisę į tą patį daiktą, buvo negalimas⁴⁴. Tiksliausiai požiūris į nuosavybės teisę kaip vienalytę gali būti išreikštas Gajaus mintimis: „svetimtaučiai turi tik vieną nuosavybę, nes arba kažkas yra savininkas, arba savininku laikomas nėra. Tokia teise kažkada naudojosi ir romėnų liaudis, nes arba kažkas buvo savininkas pagal kviritų teisę, arba juo nebuvo“⁴⁵.

Dumplex dominium nereikėtų painioti su bendrąja nuosavybės teise, kuri romėnų teisėje taip pat buvo laikoma viena iš nuosavybės teisės rūšių. Bendrosios nuosavybės teisės režimo ypatumas pasireiškė tuo, kad kiekvienas iš bendrasavininkų į tam tikrą daiktą turėjo ne atskirą nuosavybės teisę į visą daiktą, kas yra būdinga *dumplex dominium*, o tik idealią nuosavybės teisės į tam tikrą daiktą dalį. Kiekvienas bendrasavininkis turėjo teisę laisvai disponuoti tik savo dalimi ir proporcingai turimai daliai gaudavo naudą bei privalėjo vykdyti daiktui uždėtas įvairias prievolės. Tačiau norint atlikti veiksmus liečiančius visą daiktą, savininkai turėdavo veikti kartu arba įgalioti vieną iš bendrasavininkų⁴⁶. Taigi bendrosios nuosavybės teisės egzistavimas įtakos nuosavybės teisės vienalytiškumui neturėjo.

Iš to, kas pasakyta, galima teigti, kad romėnų teisėje nuosavybės teisė buvo suvokiama kaip absoliuti, vienalytė teisė ir jos turinys nebuvo ribojamas konkrečiu teisių sąrašu. Romėniškasis nuosavybės teisės turinys iš esmės buvo nukreiptas į individą ir jo elgesio su daiktu autonomiją, tačiau ne į visiškai laisvą autonomiją, bet viešosios teisės normomis kontroliuojamą ir ribojamą, todėl toks nuosavybės teisės turinio reguliavimo modelis tapo atspirties tašku XVIII ir XIX a. Europoje kuriant naujas nuosavybės teisės teorijas ir iki pat šių dienų neprarado savo patrauklumo.

⁴³ Pradžioje kviritinę nuosavybės teisę (lot. – *dominium ex iure Quiritium*) į *res Mancipi*, t.y. itin svarbius ūkiui daiktus, buvo galima įgyti tik specifiniais romėniškais būdais. Reikėjo atlikti mancipaciją, arba *in iure cessio*. Nuosavybės teisę į visus kitus daiktus (lot. – *res nec Mancipi*) galėjo būti įgyta ir neformaliu būdu – šalims susitarant arba perduodant daiktą (lot. – *traditio*). Romoje augant prekybei apyvartai bei didėjant vergų skaičiui, pasitaikydavo nemažai atvejų, kai perleidžiant nuosavybės teisę į *res Mancipi* buvo išvengiama formalių veiksmų – mancipacijos arba *in iure cessio* procedūros, ir apsiribojama neformalia *traditio*. Šiais atvejais įgijėjas į *res Mancipi* įgydavo tik valdymo teisę, bet neįgydavo kviritinės nuosavybės teisės. Tokia valdymo teisė į kviritinę nuosavybės teisę galėjo virsti tik praėjus įgyjamosios senaties terminui, o iki to laiko ši nuosavybės teisė likdavo perleidėjui. Iš pradžių, jeigu, nepraėjus įgyjamosios senaties terminui, daiktą reikalaudavo atiduoti kviritinis savininkas arba jeigu daiktas būdavo iš įgijėjo paaimamas, valdytojui nepriklausė jokios gynybos priemonės. Tokiems praradusiems valdymą asmenims teisė pareikšti ieškinį buvo suteikta tik pretoriaus Publicijaus laikais. Atsakovu galėjo būti bet kuris paėmęs daiktą asmuo, įskaitant ir kviritinį savininką. Šio ieškinių, kuris vadinamas *actio Publiciana*, formulėje buvo daroma prezumpcija, kad ieškovas valdė daiktą visą būtina įgyjamosios senaties laikotarpį. Šaltiniuose teigiama, kad *actio Publiciana* buvo laikomas esančiu teisę turinčio asmens turte (lot. – *in bonis habeae* arba *in bonis esse*), todėl toks valdymas buvo apibrėžiamas kaip bonitarinė arba petitorinė nuosavybės teisė. Vėliau bonitarinės nuosavybės teisės apimtis buvo išplėsta suteikiant gynybą ne tik *res Mancipi*, bet ir kitų daiktų valdytojams, kurių valdymas vedė prie nuosavybės įgijimo įgyjamosios senaties būdu. Taigi, akivaizdu, kad romėnų teisėje, nuosavybės teisė ne visais laikais buvo suvokiama kaip vienalytė. Bonitarinės nuosavybės teisės pripažinimas romėnų teisėje leidžia teigti, kad tam tikru periodu romėnų teisėje vienam ir tam pačiam daiktui pagal skirtingas teises normas galėjo būti du savarankiški savininkai, kas rodo ne ką kitą kaip *duplex dominium*, arba kitaip – nuosavybės teisės dualumo, egzistavimą. Toks dualizmas romėnų teisėje truko iki Justiniano laikų, kuris, siekdamas unifikuoti nuosavybės teisę, jį panaikino. Nuo tada visiškas daikto valdymas įgavo vienalytį pobūdį – pripažįstant tik vienos rūšies nuosavybės teisę į daiktą (Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007. P. 135).

⁴⁴ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 29.

⁴⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007. P. 134.

⁴⁶ Ten pat, P. 140.

1.2. Nuosavybės teisės turinys feodalinėje viduramžių teisėje

Po germanų užkariavimo V a. įvykusio Vakarų Romos imperijos žlugimo Europoje prasidėjo naujo įvairioms tautoms bendro visuomenės santvarkos modelio, pagrįsto monopoline viešpataujančios feodalų klasės žemės nuosavybe, žinomo feodalizmo terminu, vystymasis. VII-IX a. periodu praktiškai visur įsitvirtino stambioji feodalinė žemėvalda, o daug buvusių bendruomenės narių neteko ne tik žemės, bet ir laisvės. Feodalinė santvarka keitė ir nuosavybės teisinius santykius.

Dėl VII a. feodalams karaliaus suteikto politinio ir ekonominio savarankiškumo, pasireiškiančio feodalo teise savo valdose vykdyti teismines, policines, administracines funkcijas bei rinkti mokesčius į savo išdą, karaliaus valdžia silpo, todėl, siekiant sustiprinti tam tikros visuomenės dalies priklausomybę nuo karaliaus, už atitinkamus išipareigojimus karaliui kai kurių kategorijų žmonėms buvo suteikiamos žemės naudojimo arba sąlyginio valdymo teisės. Tokia feodalinės nuosavybės forma, kai žemė suteikiama laikinai sąlygiškai naudoti, buvo vadinama *beneficija*, kurią vėliau pakeitė paveldima nuosavybės forma *feodas*, netrukus tapęs pagrindine ir net vienintele feodalinės nuosavybės forma⁴⁷. Tiek beneficiją, tiek ir feodą, kurią dažniausiai sudarė žemės valda, mainais už tam tikras prievoles teikė ne tik karaliai, bet ir kiti stambieji feodalai. Feodalizmo procesas buvo globalus ir apėmė ne tik Europos kontinentinę dalį. XI a. užkariavę anglosaksus, normanai feodalinių nuosavybės teisinių santykių reguliavimo modelį su savimi atsinešė ir į Didžiosios Britanijos salą, todėl iki pat Didžiosios Prancūzijos revoliucijos nuosavybės teisiniai santykiai panašiai plėtojosi tiek kontinentinės, tiek ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse, dėl to galima teigti, kad nuosavybės teisė buvo suprantama labai panašiai⁴⁸.

Feodalinis nuosavybės teisės modelis buvo grindžiamas skirtingų asmenų skirtingų teisių į vieną ir tą patį žemės plotą idėja⁴⁹, todėl nuosavybės teisė prarado Romos laikais turėtą absoliutinį ir vienalytį pobūdį, tapo santykinė ir padalyta teise⁵⁰. Asmuo galėdavo turėti tam tikras teises į tą pačią žemę, galiojančias jo feodalo atžvilgiu, o feodalas galėdavo turėti tam tikras teises į tą pačią žemę, galiojančias savo feodalo atžvilgiu, be to, ir kitokias teises, galiojančias to feodalo feodalo, kuris galėjo būti ir karalius, atžvilgiu⁵¹. „Faktiškai žemė nebebuvo niekieno nuosavybė, – ji buvo „turima“ viršesniųjų turėjimo hierarchijoje (angl. – *tenure*, kilęs iš lotyniško žodžio „*tenere*“, reiškiančio turėjimą), kylančioje iki pat karaliaus ar kito aukščiausiojo feodalo“⁵². Nuosavybės teisės turinys buvo išskaidytas, o nuosavybės teisę į žemę sudarančios teisės

⁴⁷ Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 126.

⁴⁸ Noyes C. R. The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007. P. 229.

⁴⁹ McLean J. Property and the Constitution. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 42.

⁵⁰ Noyes C. R. The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007. P. 223.

⁵¹ Berman. H. J. Teisė ir revoliucija. Vilnius: Pradai, 1999. P. 414.

⁵² Ten pat.

padalytos tarp daugelio asmenų. Kaip pastebi Pataultas, „kur romėnų teisė turėjo tik vieną teisę ir vieną savininką, viduramžių teisė turto atžvilgiu pripažino skirtingų savininkų pliuralizmą“⁵³. Nors ir su skirtingomis teisėmis, tiek feodala, tiek ir vasalas – abu buvo laikomi savininkais⁵⁴.

Apie XII a. prasidėjusios romėnų teisės recepcijos metu romėniškuosiuose teisės šaltiniuose atrasta *dominium* sąvoka buvo pritaikyta tam tikram valdymo teisės, žemės naudojimo bei tvarkymo teisės deriniui įvardinti⁵⁵. Tačiau, siekiant kaip galima tinkamiau adaptuoti romėniškąją *dominium* koncepciją prie feodalinių santykių konteksto bei labiau suderinti su tuometinės visuomenės poreikiais, *dominium* glosatorių buvo suskaidyta į dvi nuosavybės teisės formas – *dominium utile* (liet. – *netiesioginė nuosavybės teisė*) ir *dominium directum* (liet. – *tiesioginė nuosavybės teisė*)⁵⁶. Tokiu būdu *dominium* kaip vienalytės, absoliučios ir išimtinės teisės į daiktą samprata sunyko, o į viduramžių teisinę sistemą vėl buvo sugražinta dar Justiniano laikais panaikinta *duplex dominium* samprata, leidusi tiek feodalą, tiek vasalą pripažinti savarankiškais vienos žemės valdos savininkais, nepaisant to, kad jų turimų teisių į tą žemės valdą apimtis skyrėsi⁵⁷. Feodalo ir vasalo turimoms teisėms į žemę didelės reikšmės nebuvo teikiama, todėl *duplex dominium* galėjo būti taikoma labai skirtingiems tarpusavio santykiams įvardinti⁵⁸. Pavyzdžiui, vasalai ir asmenys, įgiję ilgalaikės nuomos (lot. – *emphyteusis*) arba užstatymo (lot. – *superficies*) teises, bei asmenys, kurie siekė savininkais tapti įgyjamosios senaties būdu, turėjo *dominium utile*, antroji, *dominium directum*, buvo pripažįstama tik feodalams⁵⁹. *Duplex dominium* koncepcija buvo tokia lanksti, kad, vasalui perleidus visas arba dalį teisių savo vasalui, galėjo susidaryti net *multiplex dominium* situacija su trimis savininkais⁶⁰.

Nepaisant tuo metu pripažįstamos tokios nuosavybės teisės dichotomijos, ankstyvaisiais viduramžiais tikroju savininku visgi reikėtų laikyti feodalą, turėjusį *dominium directum*, nes vasalui į žemės sklypą perleistos tam tikro turinio teisės iš pradžių nebuvo paveldimos ir negalėjo būti niekaip kitaip vasalo perleistos, o po vasalo mirties pasibaigdavo. Ilgainiui vasalo teisių apimtis išsiplėtė, jos tapo paveldimos bei perleidžiamos, dėl didelės pinigų infliacijos bei pasikeitusio kariavimo būdo, mainais už suteikiamas teises egzistavusios piniginės ir karinės prievolės feodalui tapo bereikšmės, o vasalui tik simbolinės, todėl jau XVIII a. feodalo ir vasalo teisių balansas pasikeitė pastarojo naudai. Faktiškai tikrąją nuosavybės teisę jau buvo *dominium utile*, apimanti visas galimas teises į žemę, o *dominium directum* beliko ne daugiau kaip

⁵³ McLean J. Property and the Constitution. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 42.

⁵⁴ D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // European Review of Private Law. 2003, No. 3. P. 301.

⁵⁵ Berman. H. J. Teisė ir revoliucija. Vilnius: Pradai, 1999. P. 413.

⁵⁶ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 61.

⁵⁷ D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // European Review of Private Law. 2003, No. 3. P. 313.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 61.

⁶⁰ D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // European Review of Private Law. 2003, No. 3. P. 313.

nereikšmingas servitutas⁶¹. Todėl po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos iš pradžių Prancūzijoje, o vėliau ir kitose šalyse⁶² *dominium directum* buvo panaikinta – vienintele nuosavybės teisės forma liko *dominium utile*⁶³.

Viena iš problemų, su kuria susidūrė glosatoriai ieškodami būdų kaip rekonstruoti romėnų nuosavybės teisę, buvo aiškios *dominium* definicijos romėnų teisės šaltiniuose nebuvimas. Siekiant *dominium* terminui suteikti kokią nors substanciją, po ilgų romėnų teisės doktrinos bei teisės aktų tyrinėjimų, buvo prieita prie išvados, kad nuosavybės teisės turinys turėtų susidėti iš tam tikrų teisių „triosos“: teisės pačiam naudotis daiktu, teisės gauti jo vaisius ir juo disponuoti, t.y. *ius utendi*, *ius fruendi* ir *ius abutendi*⁶⁴. Kaip pažymi P. F. Girardas, *ius utendi* suteikė asmeniui teisę joti arkliu arba gyventi namuose, *ius fruendi* – imti kumelės vaisius (kumeliuką) arba žemės derlių. *Ius abutendi* galėjo būti tiek absoliuti disponavimo teisė, įgalinanti asmenį sunaikinti daiktą, arba reliatyvi, leidžianti visą daiktą ar tik jo dalį perleisti kitam asmeniui, pvz., parduoti, perduoti naudotis⁶⁵. Toks nuosavybės teisės turinio supratimas buvo sąlygotas feodalinio laikmečio dvasios, kur nuosavybė buvo tapatinama tik su materialiuoju daiktu⁶⁶.

Vakarietiška feodalinės nuosavybės sistema, kuriai būdingas padalytos nuosavybės arba teisių į tą pačią žemę suteikimas ne vienam turėtojui, buvo unikali dar ir dėl to, kad buvo pagrįsta įvairių besivaržančių teisių tarpusavio ryšių koncepcija. Pavyzdžiui, riteris galėjo turėti žemės sklypo *dominium* tik iki gyvos galvos, o po jo mirties ta *dominium* turėjo būti gražinta feodalui, iš kurio riteris buvo gavęs tokį „turėjimą iki gyvos galvos“. Arba žemė galėjo būti dovanota riteriui „ir jo kūno paveldėtojams“, ir šiuo atveju tik ką gimę paveldėtojai galėdavo gauti savotišką „būsimą teisę“ į žemę. Tokiu žemės arba kitokio turto dovanojimu buvo siekiama sugrąžinti dovanotą turtą dovanotojui po gavėjo mirties ir sukurti įvairias sąlygines teises į žemę, kurios turėjo įsigalioti ateityje. Tokia XI – XII a. atsiradusi idėja nuosavybės teisės matuoti jų trukme laike (angl. – *estates*) išliko dar ilgą laiką po feodalizmo žlugimo, o anglų ir amerikiečių nekilnojamojo turto teisėje (angl. – *real property law*) tebeegzistuoja iki mūsų dienų. Šioje nuosavybės teisės sistemoje svarbu ne tik tai, kad joje esama tam tikrų formalių mechanizmų, reguliuojančių turto perdavimą po mirties, bet ir tai, kad įvairiems asmenims, gimusiems ir negimusiems, buvo suteikiamos turto valdymo, naudojimo, tvarkymo ir kontrolės teisės⁶⁷.

Vietoje nuosavybės teisės feodalizmo laikotarpiu centrine tapo *saizinos* koncepcija, iš pirmo žvilgsnio labai primenanti romėniškąjį valdymą. Nors teisės doktrinoje šios dvi teisinės

⁶¹ D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // *Europien Rewiev of Private Law*. 2003, No. 3. P. 315-316.

⁶² Škotijoje *dumplex dominium* buvo panaikinta tik 2004 m. (žr. D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // *Europien Rewiev of Private Law*. 2003, No. 3. P. 316).

⁶³ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 74.

⁶⁴ McLean J. *Property and the Constitution*. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 42.

⁶⁵ Girard P. F. *Romėnų teisė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931. T. I. P. 334.

⁶⁶ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 61.

⁶⁷ Berman. H. J. *Teisė ir revoliucija*. Vilnius: Pradai, 1999. P. 415.

kategorijos dažnai tapatinamos ir *saizina* apibrėžiama kaip daikto valdymas, vis dėlto savo esme jos nebuvo sinonimiškos. Kitaip nei valdymo, *saizinos* koncepcijoje buvo susipynę tiek faktiniai, tiek teisiniai elementai, todėl *saizina* nereiškė vien tik faktinio asmens ir daikto ryšio, bet buvo siejama taip pat ir su legitimia teise gauti iš žemės naudą⁶⁸. Be to, skirtingai nei romėniškojo valdymo atveju, *saizinos* turėjimas nebuvo siejamas su nuolatine fizine daikto kontrole – tam, kad asmuo ją išsaugotų, nebuvo būtina daikto nuolat nepertraukiamai valdyti. Asmuo galėdavo išsaugoti žemės saiziną net ir tada, kai būdavo išvykęs į kryžiaus žygį arba piligrimo kelionę⁶⁹. *Saizinos* koncepcija buvo vartojama apibūdinti valdymo teises tų asmenų, kurie turėjo žemę arba kitokią turtą, neturėdami nuosavybės teisės į ją. Asmuo turėjęs *saizinos* teisę, negalėjo būti jėga nuvarytas nuo žemės, o jo kilnojamojo turto prieš jo valią teisiškai negalėjo pasisavinti niekas – net jo feodas⁷⁰. Turinčiam *saiziną* vasalui priklausė teisė pateikti ieškinį prieš *saiziną* atėmusį asmenį, įskaitant ir feodalą. Tai buvo valdymo teisė, nepriklausoma nei nuo nuosavybės teisės, nei nuo sutarties. Tokios koncepcijos neturėjo nei germanų, nei senovės romėnų teisė. Ši savininko valdymo teisės idėja kai kuriose Vakarų teisės sistemose yra išlikusi iki pat šių dienų, ji ypač stipri anglų bei amerikiečių teisėje⁷¹ ir pagal savo svarbą prilygsta kontinentinės teisės tradicijos šalių nuosavybės teisei⁷².

Taigi feodalinėje teisėje, skirtingai nei romėnų teisėje, nuosavybės teisė nebuvo suprantama kaip absoliuti ir vienalytė teisė, bet veikiau kaip aukštesniojo feodalo suteikta valdymo teisė, susidedanti iš teisės turtu naudotis (lot. – *ius utendi*), gauti iš jo pajamas (lot. – *ius fruendi*) ir disponuoti (lot. – *ius abutendi*), bei galinti būti padalyta tarp kelių savininkų, t.y. duali.

2. NUOSAVYBĖS TEISĖS SAMPRATOS IR NUOSAVYBĖS TEISĖS SISTEMOS SKIRTUMAI ANGLOSAKSŲ IR KONTINENTINĖS TEISĖS TRADICIJOS ŠALYSE

1789 m. Didžioji Prancūzijos revoliucija padarė didelę įtaką nuosavybės teisės sistemos reformavimui Europoje. Po šios revoliucijos feodalinė teisės sistema su visomis feodalų privilegijomis kontinentinėje Europoje buvo panaikinta ir į teisę įdiegta kokybiškai nauja sistema, padėjusi pagrindus daugumai modernių civilinių kodeksų. Siekiant pakeisti senąją žemės valdymo sistemą, visų pirma buvo atsisakyta viduramžiais plačiai pripažinto nuosavybės teisės skirstymo į *dominium utile* ir *dominium directum*, ir į teisės sistemą sugrąžinta romėniškoji absoliučios ir vienalytės nuosavybės teisės koncepcija, orientuota į savininko galias, o ne į tikslų nuosavybės teisės turinį. Vienintele galima nuosavybės teise buvo pripažinta vasalų turima

⁶⁸ McLean J. Property and the Constitution. Oxford: Hart Publishing, 1999. P. 42.

⁶⁹ Berman. H. J. Teisė ir revoliucija. Vilnius: Pradai, 1999. P. 415.

⁷⁰ Ten pat, P. 404.

⁷¹ Ten pat, P. 415.

⁷² Zweigert K., Kötz H. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 24.

nuosavybės teisė *dominium utile*. Daiktinės teisės imtos skirstyti į nuosavybės teisę (lot. – *dominium*) ir visas kitas daiktines teises (lot. – *iura in re aliena*)⁷³. Lemiamą įtaką tokios nuosavybės teisės sampratos kontinentinėje teisėje sugražinimui ir įtvirtinimui turėjo prigimtinės teisės mokykla ir tokių mokslininkų kaip H. Grocijaus ar Pufendorfo romėnų teisės studijomis pagrįsti darbai⁷⁴. Sekant prigimtinės mokyklos idėjomis, kontinentinės teisės tradicijos šalyse nuosavybės teisė buvo pripažinta prigimtinė ir absoliučia, savo turiniu plačiausia daiktine teise, kokia tik įmanoma, suteikiančia savininkui neribotas galimybes⁷⁵. Prigimtinės nuosavybės teisės samprata buvo įtvirtinta didžiausią įtaką kontinentinės teisės valstybių civiliniams įstatymams turėjusiuose 1804 m. Napoleono kodekse, o vėliau, maždaug po šimtmečio, sekant Karlo von Savigny idėjomis, ir Vokietijos civiliniame kodekse. Šiandien kontinentinės teisės valstybių civilinės teisės sistemoje nuosavybės teisė laikoma pagrindine subjektine turtine teise⁷⁶.

Kitaip nei civilinės teisės tradicijos šalyse, kuriose po didžiosios Prancūzijos revoliucijos feodalinė žemės valdymo sistema buvo panaikinta, anglosaksų teisės tradicijos valstybėse, nors realiai feodalinė žemės valdymo sistema nebeegzistuoja, feodalizmo palikimas juntamas iki šiol⁷⁷, ypač nekilnojamojo turto teisėje (angl. – *real property law*), kur tebevartojami feodalinėje santvarkoje atsiradę terminai ir vis dar remiamasi iš tiesų praktikoje jokios reikšmės neturinčiu supratimu, jog visa žemė yra karalienės nuosavybė, o pilietis į tam tikrą žemės sklypą gali turėti tik ribotą naudojimosi (valdymo) teisę⁷⁸.

Esminių feodalinės nuosavybės teisės režimo principų išsaugojimas anglosaksų teisės tradicijos šalyse nulėmė ir skirtingą, lyginant su kontinentinės teisės sistemos šalimis, nuosavybės teisės suvokimą. Vienas fundamentaliausių bruožų, skiriantis nuosavybės teisinius santykius reguliuojančias bendrosios ir kontinentinės teisės normas yra tas, kad, skirtingai nei kontinentinėje teisėje, bendrojoje teisėje nedaromas aiškus skirtumas tarp nuosavybės subjektinės teisės (angl. – *ownership*) ir valdymo (angl. – *possession* arba *seizin*)⁷⁹. Anglosaksų teisėje nuosavybės teisė (vok. – *Eigentum*, pranc. – *Propriété*, oland. – *eigendom*), kaip atskira daiktinės teisės kategorija, nėra žinoma. Bendrosios teisės sistemos šalyse didesnę reikšmę turi ne nuosavybės, bet valdymo teisė, o savininkais ir toliau pripažįstami tam tikras valdymo teises turintys asmenys, todėl nuosavybės teisės sąvoka tiek įstatymuose, tiek teismų sprendimuose vartojama retai arba visiškai kita prasme. Anglosaksų teisėje nuosavybės subjektinė teisė dažnai suprantama tik pačia

⁷³ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 65-71.

⁷⁴ *Ibidem*, P. 78.

⁷⁵ *Ibidem*, P. 94.

⁷⁶ Arlauskas S. *Turiningieji teisės pagrindai. Pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 166.

⁷⁷ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 11.

⁷⁸ Zweigert K. ir Kötz H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 162.

⁷⁹ Gordley J. *Foundations of Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 49.

bendriausia prasme – kaip didžiausias daiktinis interesas (angl. – *property interest*)⁸⁰ ir priskiriama asmeniui, kuris turi pagrindinę (bet nebūtinai išimtinę) daikto kontrolę. Pats nuosavybės teisės gynimas taip pat pasireiškia per valdymo gynimą.

Kitas svarbus anglosaksų teisės ypatumas yra tas, kad anglosaksų teisėje nėra vienos bendros nuosavybės teisinius santykius reguliuojančios nuosavybės teisės sistemos. Iš viduramžių laikų kilęs nuosavybės formų skirstymas į asmeninę ir realinę⁸¹ lėmė, jog šiandien Anglijoje ir kitose anglosaksų teisės tradicijos šalyse kaip atskiros sistemos egzistuoja žemės nuosavybės teisė (angl. – *land law arba real property law*)⁸² ir asmeninės nuosavybės teisė (angl. – *personal property law*), reguliuojanti asmenų teisinius santykius dėl visų objektų, kurie nėra žemė ar neatskiriamai susiję su žeme (angl. – *chattels, personality arba chose*)⁸³⁸⁴. Kiekvienoje iš nuosavybės teisės sričių naudojamos skirtingos nuosavybės teisės, kontinentinės teisės suprantama prasme, reiškiančios sąvokos. Pavyzdžiui, nekilnojamojo turto teisėje (angl. – *land law*) nuosavybės teisė išreiškiama iš Anglijos feodalinės teisės kilusia sąvoka „*estates*“⁸⁵, žyminčia tam tikros trukmės turtinį interesą – teisių ir pareigų į žemę visumą⁸⁶. Praktikoje „*estates*“ reiškia esančias arba galimas įgyti tam tikros trukmės valdymo teises į nekilnojamąjį turtą. Laiko atžvilgiu „*estate*“ į nekilnojamąjį turtą gali būti skirstoma į „*estates*“ neapibrėžtam laikui iki tam tikro įvykio, pvz., mirties (angl. – *freehold*) ir iš anksto apibrėžtam konkrečia data laikui (angl. – *non-freehold*). „*Estates*“ doktrina šiandien grindžiamas visas anglosaksų teisės šalių žemės valdymo mechanizmas. Du svarbiausi šiuo metu Anglijoje pagal 1925 m. Nuosavybės teisės aktą (angl. – *Law of Property Act*), ir jos tradicija sekančiose šalyse, tokiose kaip JAV ir Australija, pripažįstami turtiniai interesai į žemę, vadinamieji „*esate*“, yra „*the fee simple absolute in possession*“ (trump. – *fee simple*) arba „*freehold esate*“ (liet. – *laisva absoliuti žemės valdymo teisė*) ir „*the term of years absolute*“ arba „*leasehold estate*“ (liet. – *terminuota išsinuomotos*

⁸⁰ Daiktinis interesas anglosaksų teisėje suprantamas plačiau nei daiktinė teisė. Daiktinė teisė suprantama kaip teisių, privilegijų, galimybių ir imunitetų, susijusių su daiktu visuma. Daiktinis interesas – tai – su daiktu susijusių daiktinių teisių ir pareigų, kurias turi asmuo, visuma (žr. plačiau Clarke A., Kohler P. *Property Law. Commentary and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 26).

⁸¹ Nuosavybė anglosaksų teisėje skirstoma į realinę ir asmeninę pagal tai, kokiais ieškiniais ji ginama. Išskirtiniais realiniais ieškiniais *actio in rem* (angl. – *real actions*), sėkmės atveju numatančiais realų prarasto daikto jo valdytojui grąžinimą, praeityje buvo ginamas giminės nekilnojamasis turtas, taip pat teisė į feodalinį titulą. Visi kiti daiktai buvo ginami asmeniniais ieškiniais *actio in personam* (angl. – *personal actions*) – jais už prarastą turtą buvo galima reikalauti kompensacijos ar žalos atlyginimo (žr. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 208.). Skirtingi ieškiniai asmeninei ir realinei nuosavybei apginti naudojami ir šiandien.

⁸² Anglijos teisėje sąvoka „žemė“ apima ne tik materialiąją fizinę nuosavybę, tokią kaip pievos, namai, parduotuvės ar dirvožemis, bet ir turtines teises bei nematerialius objektus, tokius kaip servituto, hipotekos teisė, teisė gauti naudą iš kito asmens žemės (angl. – *profit*), teisė kontroliuoti kaimyninio žemės sklypo naudojimą (angl. – *restrictive covenant*) ar kt. teises. Taigi žemė reiškia ne tik materialųjį turtą, bet ir teises, kurias savininkas gali turėti į žemę. Atitinkamai Anglijos žemės teisės reguliavimo dalykui priskiriami ne tik su žeme susiję teisiniai santykiai, bet ir teisiniai santykiai, susiję su kitu nekilnojamuoju turtu (žr. plačiau Dixon M. *Modern Land Law* (5th ed.). Cavendish publishing, 2005. P. 2).

⁸³ Anglijos teisėje priklausomai nuo to, kokiais būdais asmeninė nuosavybė gali būti naudojama, skiriamos dvi asmeninės nuosavybės rūšys – objektai, iš kurių nauda gaunama juos fiziškai valdant (angl. – *choses in possession*), arba, kitaip tariant, materialūs objektai, ir nematerialūs objektai (angl. – *choses in action*), pvz., akcijos, intelektinė nuosavybė, skolos ir pan. (žr. Chen J. *From Administrative Authorisation to Private Law – Comparative Perspective of the Developing Civil Law in the People's Republic of China*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. P. 141).

⁸⁴ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 332.

⁸⁵ Terminas „*estate*“ feodalinėje teisėje reiškė laikotarpį, kuriam karalius arba vasalas savo vasalams suteikdavo valdyti žemės sklypą (Clarke A., Kohler P. *Property Law. Commentary and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 308).

⁸⁶ Gordley J. *Foundations of Private Law*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 50.

žemės valdymo teisė)⁸⁷. Nors „*fee simple*“ ir yra didžiausias savo turinio apimtimi pripažįstamas interesas į žemę, suteikiantis jo turėtojui neribotas laike teises į žemę, vis dėlto savo prigimtimi tai nėra teisė visiškai analogiška kontinentinėje teisėje pripažįstamai nuosavybės teisei⁸⁸. Asmuo, kuris pagal anglosaksų teisę pripažįstamas daikto savininku, formaliai iki šiol turi tik karalienės jam suteiktą, dar feodalizmo laikus siekiančią, laisvo turėjimo teisę (angl. – *freehold tenure*), o tikroju savininku yra karalienė, tačiau faktiškai jo padėtis šiandien niekuo nesiskiria nuo tikrojo savininko⁸⁹. Jis nebėra saistomas jokiais prievolėmis karalienei ir turi visas imanomas nuosavybės teises⁹⁰. Ši feodalizmo laikų relikvija jau yra panaikinta daugumoje JAV valstijų, tačiau kai kuriose valstijose ji yra išsaugota karalienę pakeitus valstybe⁹¹. Taigi galima teigti, kad „*fee simple*“ suteikia besąlygišką arba absoliučią, paveldėjimo būdu perleidžiamą valdymo teisę. Teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad laisva absoliuti valdymo teisė savo turinio apimtimi prilygsta nuosavybės teisei ir jos savininkas gali turėti visas nuosavybės teisės turinį sudarančias teises, nebent jas visas arba dalį būtų perleidęs kam nors kitam⁹².

Lygiai taip pat, kaip ir kontinentinėje teisėje nuosavybės teisė, „*fee simple estate*“ arba „*freehold estate*“, laikoma plačiausiu savo turiniu daiktiniu interesu dėl to, kad, pagal bendrosios teisės normas, remiantis maksima „*cujus est solum, ejus usque ad coelum et ad inferos*“⁹³, jos turėtojas turi teisę į viską, kas yra ant jo valdomos žemės⁹⁴.

Asmeninės nuosavybės teisėje „*estates*“ doktrina netaikoma, o nuosavybės teisės terminas, tokia prasme, kokia ją supranta civilinės teisės tradicijos šalyse, taip pat nevartojamas. Vietoje nuosavybės teisės termino naudojamas „*entitlement to possession of a chattel forever*“ arba trumpiau „*title*“ (liet. – *titulas*) terminas, reiškiantis amžiną valdymo turėjimo teisę, kuri savo turiniu labai artima nuosavybės teisei⁹⁵. Amžina daikto valdymo teisė (angl. – *title*), nors ir labai panaši savo turiniu į nuosavybės teisę, tačiau ji neturi tokio absoliutumo, kurį turi, pavyzdžiui, „*fee simple*“. Nuo kontinentinės teisės šalių nuosavybės teisės ją skiria reliatyvus pobūdis, kuris reiškia, kad kilus ginčui dėl valdymo teisės, ginčą laimės tas, kuris turi geresnę, paprastai ankstesnę, valdymo teisę. Taigi asmeninės nuosavybės turėtojas neturi tokios apsaugos, kuri suteikiama realinės nuosavybės turėtojui bei savininkui kontinentinėje teisėje. Todėl kai kurių anglų teisininkų

⁸⁷ Margaret W, Godfrey C., Marise C. Landlord and Tenant Law (4th ed.). New York: Palgrave Publishers, 2000. P. 3.

⁸⁸ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 213.

⁸⁹ Mambo v. Qld byloje Australijos Aukštasis teismas pasisakė, kad ši žemės valdymo koncepcija yra „skeletiškas principas“, kurį ne teismo galioms pakeisti. Australijoje karūnos teises į visas žemes riboja tik „vietiniai titulai“, priklausantys Australijos čia buvusiems.

⁹⁰ Clarke A. and Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 309.

⁹¹ Zweigert K., Kötz K. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 18.

⁹² Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 309.

⁹³ „Kam priklauso žemė, tam taip pat priklauso viskas iki dangaus ir iki giliausių gelmių“ (Op. cit.: Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 347).

⁹⁴ Antai, Anglijoje bet kurie objektai, kurie yra ant žemės arba žemėje, kaip jos priklausiniai, pvz., naudingosios iškasenos, išskyrus sidabrą, auksą ir naftą, kurie priklauso karalienei, bei anglį, kuri priklauso Anglies Administracijai (angl. – *The Coal Authority*), priklauso laisvos absoliučios valdymo teisės turėtojui (žr. Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 347).

⁹⁵ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 337.

nuomone, savininku turėtų būti laikomas asmuo su geriausia iš visų daikto valdymo teise (angl. – *best possessory interest in chattel*)⁹⁶.

Nuosavybės teisės skirstymas į rūšis pagal teisių objektus yra anglosaksų nuosavybės teisės sistemos skiriamasis bruožas, kurio kontinentinės teisės šalys neturi. Kontinentinėje teisėje nuosavybės teisės absoliutumas, žinia, nepriklauso nuo objekto rūšies. Čia nuosavybės teisė laikoma absoliučia, nepriklausomai nuo to, ar nuosavybės teisės objektas materialus ar nematerialus, kilnojamasis ar nekilnojamasis ir pan.⁹⁷

Viena iš priežasčių, dėl ko anglosaksų asmeninės nuosavybės teisėje atsisakoma pripažinti kontinentinės teisės sukurtą absoliučios nuosavybės teisės koncepciją, yra ta, kad amžinos kilnojamojo daikto valdymo teisės turėtojas negali naudotis tokia pat savo teisės apsauga, kuria gali naudotis savininkas kontinentinės teisės sistemos šalyse. Daiktiniais teisių gynbos būdais anglosaksų teisėje turi teisę naudotis tik realinės nuosavybės savininkas arba kitokios daiktinės teisės į realinę nuosavybę turėtojas⁹⁸. Jie turi teisę reikalauti specialios teismo nutarties savo valdymui apginti. Patenkinus žemės valdytojo ieškinį, specialia teismo nutartimi, priklausomai nuo padaryto pažeidimo, žemės valdymas arba grąžinamas teisėtam valdytojui, arba leidžiama teisės turėtojui toliau tęsti savo žemės valdymą. Asmeninės nuosavybės savininkas nuo pažeidimo turi teisę gintis tik *actio in personam*⁹⁹ (angl. – *personal action*), t.y. prievoliniais teisių gynimo būdais, reikalaujant nuostolių atlyginimo, o valdymo grąžinimas jo teisėtam turėtojui iš principo negalimas¹⁰⁰.

Nors nuosavybės teisės sąvoka ir neturi centrinio vaidmens, tokie terminai kaip nuosavybė (angl. – *ownership*) ir savininkas (angl. – *owner*) vis dėlto anglosaksų teisėje vartojami. Pavyzdžiui, 1925 m. Nuosavybės teisės akte naudojamas terminas teisių ir pareigų, susijusių su žeme, savininkas (angl. – *estate owner*)¹⁰¹. Teismų sprendimuose ir teisinėje literatūroje nuosavybės teisės terminas „*ownership*“ dažnai vartojamas kaip sinonimas plačiausiai savo turiniu kuriai nors teisei, pvz., „*fee simple*“, išreikšti. Nuosavybės teisės terminas „*ownership*“ tokia prasme, kokia jis suprantamas kontinentinės teisės tradicijos šalyse, vartojamas tik komercinėje teisėje¹⁰².

Terminologijos ir sąvokų skirtumai kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse dažnai apsunkina šių dviejų teisės tradicijų lyginamąsias studijas. Tačiau vien faktas, kad nuosavybės teisė anglosaksų teisėje suprantama kaip karalienės suteikta valdymo teisė, jokių būdu

⁹⁶1925 m. Nuosavybės teisės akte yra numatyti papildomi reikalavimai norint pripažinti asmenį žemės savininku. Visų pirma, yra nustatyta, kad žemės valdymo teisės amžinumas turi būti absoliutus, t.y. nepriklausomas nuo jokių sąlygų, antra, asmuo turi visą laiką tą žemę valdyti. Žemė nebūtinai turi būti valdoma paties teisės turėtojo, bet gali būti perduota valdyti tam tikrą laiką kitam asmeniui (angl. – *tenant*) (žr. Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 337).

⁹⁷Fletcher G. P., Sheppard S. *American Law in a Global Context – the Basics*. New York: Oxford University Press, 2005. P. 319.

⁹⁸Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 347.

⁹⁹Ibidem, P. 332.

¹⁰⁰Ibidem, P. 337.

¹⁰¹Clarke A., Kohler P. *Property Law. Commentary and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 214.

¹⁰²Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 338.

savaime nelemia išvados, kad jos neįmanoma palyginti su kontinentinės teisės šalyse pripažįstama nuosavybės teise. Kaip matyti, tiek kontinentinės teisės tradicijos, tiek anglosaksų teisės tradicijos šalyse, savininkas suvokiamas labai panašiai, t.y. kaip asmuo, turintis plačiausias teises objekto atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, darbe toliau analizuojant nuosavybės teisės turinį anglosaksų teisėje, kontinentinės teisės šalių nuosavybės teisė bus lyginama su anglosaksų teisėje pripažįstamomis plačiausiomis savo turiniu daiktinėmis teisėmis.

3. NUOSAVYBĖS TEISĖS TURINIO KONTINENTINĖS IR ANGLOSAKSŲ TEISĖS TRADICIJOS ŠALYSE LYGINAMOJI ANALIZĖ

3.1. Nuosavybės teisės turinys kontinentinės teisės tradicijos šalyse

Teisės paskirtis yra ne uždrausti ar suvaržyti, bet išsaugoti ir išplėsti laisvę

J. Locke'as

Minėta, kad didžioji dauguma kontinentinės teisės tradicijai priklausančių šalių pripažįsta prigimtinės nuosavybės teisės sampratą, kylančią iš romėnų nuosavybės teisės, kur nuosavybės teisė „*dominium*“ reiškė viešpatavimą arba absoliučią kontrolę daiktui tiek, kiek to nevaržo įstatymas¹⁰³. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse, nuosavybės teisiniuose santykiuose, skirtingai nei anglosaksų teisėje, kurioje, matysime, nuosavybės teisiniai santykiai suvokiami tik kaip santykiai tarp subjektų dėl daiktų ir nesureikšminamas asmens ir daikto ryšys¹⁰⁴, abi šios nuosavybės teisinių santykių dimensijos vertinamos kaip vienodai reikšmingos. Pripažįstama, kad valdžios ryšys tarp asmens ir daikto sudaro prielaidas savininko poreikių tenkinimui bei geresniam jo asmenybės vystymuisi, todėl yra lygiai taip pat svarbus¹⁰⁵. Daikto ir savininko ryšio idėja, dėl naujai atsiradusių nuosavybės formų nors ir nebėra tokia akivaizdi, yra išsaugota daugelio kontinentinės teisės šalių civiliniuose kodeksuose, pvz., Vokietijos, Šveicarijos, Prancūzijos, kur nuosavybės teisė iki šiol apibrėžiama kaip pilniausia, kokia tik įmanoma, teisė į materialųjį daiktą (nors teisės doktrinoje daikto sąvoka jau yra išplėsta)¹⁰⁶. Remiantis daikto ir savininko ryšio idėja, kontinentinėje teisėje nuosavybės teisė laikoma absoliutine teise, įgyvendinama ne kitų asmenų veiksmais, bet paties savininko veiksmais (pvz., savininkas valdo ir naudoja savo daiktus savo poreikiams tenkinti). Asmeniui savo nuosavybės erdvėje suteikiama galimybė veikti individualiai autonomiškai, o visiems kitiems nuosavybės teisinių santykių subjektams, kurių ratas neapibrėžtas,

¹⁰³ Burdick W. L. The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law. Lawbook Exchange, 2004. P. 325.

¹⁰⁴ Asmens ir daikto ryšio pripažinimas jokių būdu nereiškia, kad daiktui kontinentinėje teisėje suteikiamas subjektiškumas ir nuosavybės teisiniai santykiai suprantami kaip santykiai tarp asmenų ir daiktų, o ne tarp asmenų dėl daiktų.

¹⁰⁵ Zweigert K., Kötz D. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 8.

¹⁰⁶ Ibidem, P. 6.

numatoma bendrojo pobūdžio pareiga susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, trukdančių savininko teisių įgyvendinimui. Dėl to kontinentinėje teisėje, skirtingai nei anglosaksų teisėje, daromas aiškus skirtumas tarp daiktinės ir prievolinės teisės, kurios įgyvendinimas reikalauja aktyvių kitos konkrečios prievolinio teisinio santykio šalies veiksmų.

Remiantis prigimtines nuosavybės teisės doktrina, nuosavybės teisė laikoma asmens laisvės ir individualios autonomijos išraiška, asmens egzistencijos, jo gyvenimo kokybės ir laisvės garantu, todėl savininkui pripažįstama galimybė pačiam laisvai pasirinkti jo poreikius atitinkančius nuosavybės teisės įgyvendinimo būdus. Kaip pažymi Windscheidas, „nuosavybės teisė kiekvienam individui reiškia, kad daiktas, kurį jis turi, yra savas, todėl savininko valia daikto atžvilgiu yra sprendžiamoji. Savininkas turi teisę elgtis su daiktu kaip tik nori, o visi kiti – tik pagal savininko valią. Nuosavybės teisė savininkui suteikia tam tikras galias, tokias kaip galimybę naudotis daiktu ir gauti iš jo pajamas, tačiau nuosavybės teisė nėra tik šių galių suma, bet veikiau tik jų apraška, priešingu atveju, vienos iš jų nesant reikėtų pripažinti, kad nuosavybės teisė nustoja egzistuoti. Nepaisant visų savininko valią modifikuojančių nuosavybės teisei numatytų apribojimų, dėl kurių jis netenka kai kurių galių, nuosavybės teisė išlieka, nes išlieka asmens sprendžiamoji valia daikto atžvilgiu, pateisindama įmanomas galias į daiktą“¹⁰⁷. Pufendorfo teigimu, „nuosavybės teisės dėka savininkas yra įgalinamas į daikto visumą tokiu būdu, kad daiktas tuo pačiu metu nebegali priklausyti kitam. Dėl to savininkas turi teisę elgtis su daiktu pagal savo diskreciją ir pašalinti visus nuo bet kokio naudojimo ar netinkamo naudojimo, nebent kažkam sutartimi savininkas kurią nors teisę būtų perleidęs“¹⁰⁸. Nuosavybės teisės turinys neribojamas koku nors teisių sąrašu, nes menkiausias draudimas elgtis su nuosavybės objektu savo nuožiūra gali būti vertinamas kaip veiksnys ribojantis asmens veiklos laisvę, o tai prieštarauja asmens individualios autonomijos vertybei¹⁰⁹.

Kita vertus, visų savininko elgesio su daiktų variacijų identifikuoti neįmanoma. Todėl šiuolaikinėse kontinentinės teisės tradicijos šalių įstatymų kodifikacijose viduramžiais susiformavusios praktikos nuosavybės teisę apibrėžti per teisių „triadą“: *ius utendi* (teisę naudotis), *ius fruendi* (teisę gauti pajamas) ir *ius abutendi* (teisę disponuoti), yra atsisakyta. Anksčiau galiojusi pozityvistinė nuosavybės teisės koncepcija, kad nuosavybės teisės kyla iš valstybės, yra užleidusi vietą prigimtinėi nuosavybės teisės sampratai, teigiančiai, jog nuosavybės teisė yra aukščiau už pačią valstybę ir nuo jos nepriklausoma, todėl kiekviena valstybė norėdama išsaugoti savo legitimumą privalo ją gerbti¹¹⁰. Šiandien visuotinai sutinkama, kad įstatymas gali tik apriboti

¹⁰⁷ Raff M. *Private Property and Environmental Responsibility: A Comparative Study of German Real Property Law*. Hague: Kluwer Law International, 2003. P. 136.

¹⁰⁸ *Ibidem*, P. 129.

¹⁰⁹ Arlauskas S. *Turingieji teisės pagrindai. Pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004. P. 165.

¹¹⁰ Mattei U. *Basic Principles of Property Law. A Comparative Legal and Economic Introduction*. London: Greenwood Press, 2000. P. 3.

konkrečias savininko teises, o ne jas nustatyti, todėl kontinentinės teisės šalių civiliniuose kodeksuose vengiama nuosavybės teisės turinį apibrėžti nurodant konkrečias savininko teises¹¹¹.

Atsižvelgiant į tai, daugumos kontinentinės teisės tradicijos šalių civiliniuose kodeksuose įtvirtintuose nuosavybės teisės sąvokose pateikiamas tik labai abstraktus, galima sakyti pavyzdinis, nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių sąrašas, arba jis iš viso nepateikiamas, o nuosavybės teisės turinys apibrėžiamas per nuosavybės teisės įgyvendinimo ribas, detalų turinio nustatymą kaip ir anglosaksų teisėje paliekant teismų praktikai ir teisės mokslui. Pavyzdžiui, Vokietijos civilinio kodekso 903 str. numato, kad „savininkas, kiek tai nepažeidžia teisės ir trečiųjų šalių teisių, turi teisę su daiktu elgtis savo nuožiūra ir pašalinti kitus nuo bet kokio poveikio jam. Gyvūno savininkas, įgyvendindamas savo teises, privalo laikytis specialių gyvūnų apsaugą nustatančių sąlygų“¹¹². Matyti, jog Vokietijos civiliniame kodekse nuosavybės teisė apibrėžiama pakankamai plačiai, nesiaurinant jos iki konkrečių savininko elgesio su daiktu galimybių. Tokio ne į konkrečias savininko teises nukreipto nuosavybės teisės apibrėžimo įsitvirtinimas įstatyme kyla iš pačios nuosavybės teisės sampratos. Vokiečių nuosavybės teisės doktrinoje, kuriai didžiulę įtaką padarė pandektistų mokyklos ir jos pradininko Karlo Von Savigny idėjos, nuosavybės teisė suprantama kaip labiausiai absoliuti, pilna ir nedaloma teisė į materialųjį daiktą¹¹³, todėl nuosavybės teisė įstatyme charakterizuoti kaip atskirų teisių visumą buvo atsisakyta, nors teisės doktrinoje ir pripažįstama, kad tam tikrų nuosavybės teisę sudarančių teisių derivacija, remiantis nuosavybės teisę saugančiomis bei nuosavybės teisės perleidimą reglamentuojančiomis įstatyminėmis nuostatomis, yra įmanoma¹¹⁴. Toks nuosavybės teisės supratimas ir apibrėžimas iš esmės nėra visiškai naujas. Jau viduramžiais Bartoluso de Saksoferato viename iš savo žymiųjų komentarų nuosavybės teisę apibūdino kaip „teisę, suteikiančią savininkui galimybę su daiktu daryti viską, ko nedraudžia teisė“¹¹⁵.

Panašiai nuosavybės teisė apibrėžiama ir Olandijos civilinio kodekso 5.11 str., kuriame nuosavybė apibūdinama kaip absoliuti, visa apimanti asmens teisė į daiktą. Savininkas, neatsižvelgdamas į kitus, laisvai naudojasi daiktu, kiek šitai nepažeidžia kitų asmenų teisių ir neperžengia rašytinės ir nerašytinės teisės nustatytų ribų¹¹⁶.

Prigimtinis požiūris į nuosavybės teisę atsispindi ir kitų valstybių civiliniuose kodeksuose. Pvz., Prancūzijos civilinio kodekso 544 str.¹¹⁷, Ispanijos civilinio kodekso 348 str.¹¹⁸,

¹¹¹ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija, t. 28(20). 2002. P. 75.

¹¹² Vokietijos civilinis kodeksas // http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBengl_000P903, prisijungimo laikas: 2009-10-03.

¹¹³ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 177.

¹¹⁴ Ibidem, P. 191.

¹¹⁵ Ibidem, P. 62.

¹¹⁶ Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 104.

¹¹⁷ Prancūzijos civilinis kodeksas // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#CHAPTER_III_-_OF_PROPERTY_IN_ITS_RELATIONS, prisijungimo laikas: 2009-09-27.

¹¹⁸ Blanco E. M. Spanish Law and Legal System. London: Sweet & Maxwell, 2006. P. 259.

Italijos civilinio kodekso 832 str.¹¹⁹, Maltos civilinio kodekso 320 str.¹²⁰, nuosavybės teisė apibrėžiama kaip teisė naudoti daiktus ir disponuoti jais pačiu absoliučiausiu būdu, su sąlyga, kad tokiu naudojimu nebus pažeidžiami įstatymais ar kitomis taisyklėmis nustatyti reikalavimai.

Kanados Kvebeko provincijos civilinio kodekso 947 str.¹²¹, Belgijos 544 str.¹²², Portugalijos 1306 str.¹²³ nuosavybės teisę apibūdina kaip teisę laisvai ir nevaržomai naudoti, naudotis ir disponuoti turtu, kiek tai neprieštarauja įstatymo numatytioms taisyklėms.

Latvijos Civilinio kodekso 927 str. nuosavybės teisę apibrėžia kaip „teisę į visišką turto kontrolę, t.y. teisę valdyti ir naudotis juo, gauti visą įmanomą naudą, disponuoti juo, ir pagal nustatytą procesą nuosavybės ieškiniu reikalauti iš bet kurio trečiojo asmens jį grąžinti“¹²⁴.

Minėtas nuosavybės teisės turinio reglamentavimas rodo, jog dauguma kontinentinės teisės šalių nuo nuosavybės teisės turinio yra atsigręžusios į pačią nuosavybės teisės esmę ir visą dėmesį sutelkusios į nuosavybės teisės absoliutumą, paliekant savininkui pačiam laisvai pasirinkti galimus daikto naudojimo ar disponavimo būdus, tuo pačiu įpareigojant kitus asmenis gerbti savininko teisę. Tai, kad kai kurių valstybių įstatymuose įtvirtintuose nuosavybės teisės apibrėžimuose vis dar pateikiamas tam tikrų teisių, pvz., naudojimosi, naudos (pajamų) gavimo ar disponavimo sąrašas, turėtų būti vertinama tik kaip tradicijos dalykas¹²⁵, šiuolaikiniame kontekste jokių būdu nereiškiantis, kad savininkas yra apribotas būtent tokiais įstatymo leidėjo nustatytais nuosavybės teisės įgyvendinimo būdais ir kad nuosavybės teisės turinį sudaro tik šios teisės.

Požiūrio į nuosavybės teisę kaip iš anksto nustatytų teisių visumą pasikeitimui kontinentinėje teisėje nemažą įtaką turėjo nuosavybės teisės objektų sampratos kaita. XX a. smarkiai suintensyvėjus nematerialių objektų – reikalavimo teisių, nematerialių vertybinių popierių, intelektinės nuosavybės, licencijų apyvartai, kontinentinės teisės sistemos šalyse nuosavybės teisės objektams beveik sutartinai buvo pradėti priskirti ir kai kurie nematerialaus pasaulio dalykai¹²⁶. „Teisės tyrinėtojų XX a. laikomas anglosaksų ir kontinentinės civilinės teisės integravimosi amžiumi, kuriam būdingas griežtų ribų tarp daiktinės ir prievolių teisės išnykimas, pasireiškiantis tuo, kad daiktinės teisės instituto normos pritaikomos prievolinėms teisėms, kaip

¹¹⁹ Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 104.

¹²⁰ Maltos civilinis kodeksas // http://docs.justice.gov.mt/lom/legislation/english/leg/vol_2/chapt16.pdf, prisijungimo laikas: 2009-10-01.

¹²¹ Kvebeko civilinis kodeksas //

http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html, prisijungimo laikas: 2009-10-01.

¹²² Bocken H., De Bondt W. Introduction to Belgian Law. Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 208.

¹²³ Gomes J. L. C. The Law of Real Property in the European Community. A Comparative Study. University of Salford, 2002. P. 77.

¹²⁴ Latvijos civilinis kodeksas // http://www.law.lsu.edu/globals/pdfs/Library/pathfinders/Civil_Codes.pdf, prisijungimo laikas: 2009-10-15.

¹²⁵ Pavyzdžiui, Prancūzijoje *dominium utile*, kurią turėjo vasalas, viduramžiais buvo apibrėžiama per teisę naudoti ir disponuoti, todėl po Didžiosios Prancūzijos revoliucijos panaikinus *dominium directum* ir vienintele nuosavybės forma pripažinus *dominium utile*, kuri vėliau įtvirtinta ir Napoleono kodekse, iki pat šių dienų Prancūzijos civilinis kodeksas nuosavybės teisę apibrėžia per teisę naudoti ir disponuoti (plačiau žr. Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 258, Mackeldey F., Kaufmann P. I. Compendium of Modern Civil Law. From the Twelfth German Edition. New York: Published by the Editor, 1845. Vol. 1. P. 269).

¹²⁶ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 43.

teisių objektams, suteikiant joms daikto statusą¹²⁷. Šiuolaikinė kontinentinės teisės doktrina, lygiai taip pat kaip ir anglosaksų, nuosavybės teisės objekto jau netapatina išimtinai su materialiu daiktu, bet daikto sąvoką interpretuoja kur kas plačiau. Pvz., Prancūzijos civilinio kodekso 516 str. sakoma, kad visa nuosavybė (pranc. – *bien*) yra arba kilnojamoji arba nekilnojamoji¹²⁸. Tačiau Prancūzijos teisės doktrinoje sąvoka „*bien*“ aiškinama plečiamai, kaip apimanti ne tik materialiuosius kilnojamuosius ir nekilnojamuosius daiktus, bet ir teises, įskaitant ir prievolines, bei skolas¹²⁹. Vokietijos konstitucinis teismas nuosavybės objektų taip pat jau nebetapatina vien tik su daiktais, bet interpretuoja kur kas plačiau, pripažindamas, kad nuosavybė apima ne tik materialiuosius objektus, bet ir teises bei kitą turtą¹³⁰. Olandijos teisės doktrinoje, nors pačiame Olandijos civiliniame kodekse *expressis verbis* nuosavybės teisės objektu įvardijamas tik materialus daiktas, nuosavybės teisės objektais pripažįstami ir nematerialūs objektai¹³¹.

Kaip pastebi prof. V. Pakalniškis, mokslas ir informacinės technologijos, civilinės apyvartos praktika sukuria vis naujų nuosavybės teisės įgyvendinimo priemonių ir nuosavybės formų, dėl to įstatymų leidėjui detaliam nustatyti ir įtvirtinti įstatyme visas įmanomas nuosavybės teisės turinį sudarančias teises darosi praktiškai neįmanoma, nes nuosavybės teisės turinys dažnai skiriasi priklausomai nuo nuosavybės teisės objekto¹³². Nuosavybės teisės objektai, varijuojantys nuo lėktuvų iki būtiniausių žmogaus drabužių ar gyvenamojo būsto, skiriasi pagal savo vertę, paskirtį bei naudojimo būtinybę, todėl nuosavybės teisiniai santykiai dėl šių objektų valstybėse reguliuojami diferencijuotai, numatant savininkui skirtingas teises ir pareigas. Dėl šios priežasties nėra ir negali būti universalus nuosavybės teisės turinio, kuris tiktų kiekvienai faktinei situacijai. Be to, šiandieninės rinkos akivaizdoje įstatymų leidėjas niekada negali būti tikras, kad neatsiras toks nuosavybės teisės objektas, kuris pareikalautų nustatyti jo savininkui žymiai daugiau teisių, nei jų yra apibrėžta įstatyme, todėl ir nuosavybės teisės turinys įstatymuose paliekamas atviras.

Požiūris į nuosavybės teisę kaip į iš anksto įstatymo leidėjo nustatytų teisių visumą vis dar išlikęs Rusijoje ir NVS šalyse, kur manoma, kad savininkui įstatymo leidėjo suteiktų teisių visuma užbaigia visas įmanomas jo galimybes ir visi asmens galimo elgesio su daiktu būdai patenka į trijų teisių: valdymo, naudojimo ir disponavimo grupę. Pastangos šį trejetą papildyti naujomis teisėmis buvo nesėkmingos¹³³. Nuosavybės teisės turinys Rusijos civiliniame kodekse vis dar apibrėžiamas naudojant M. Speranskio pasiūlytą teisių „triadą“ – savininko teisę valdyti, naudoti ir disponuoti¹³⁴. Ilgą laiką toks požiūris į nuosavybės teisės esmę dėl socialistinės teisės

¹²⁷ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 77.

¹²⁸ Dyson H. French Property and Inheritance Law – Principles and Practice. Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 13.

¹²⁹ Ibidem, P. 17.

¹³⁰ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 177.

¹³¹ Ibidem, P. 257.

¹³² V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 77.

¹³³ Гражданское право/ под ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2. P. 28.

¹³⁴ Rusijos civilinis kodeksas // <http://www.russian-civil-code.com/PartI/SectionII/SubsectionI/Chapter13.html>, prisijungimo laikas: 2009-10-01.

doktrinos įtakos vyravo ir Lietuvoje. Tačiau šiandien galiojančiame LR CK įtvirtinta nuosavybės teisės sąvokos formuluotė leidžia pagrįstai manyti, kad reglamentuojant nuosavybės teisės turinį buvo orientuojamasi į prigimtinės nuosavybės teisės sampratą. LR CK 4.37 str. 1 d. nuosavybės teisė apibūdinama kaip „teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti“. Toks nuosavybės teisės reglamentavimas su nedideliais pakeitimais yra perimtas iš anksčiau Lietuvoje galiojusio, socialistine ideologija grįsto 1964 m. Civilinio kodekso, kuriame nuosavybės teisės turinys taip pat buvo reglamentuojamas per savininko teisių „triadą“: valdyti, naudoti ir disponuoti. Galiojusiame 1964 m. Civilinio kodekso 96 str. buvo nustatyta, kad „savininkui priklauso teisės turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti įstatymo nustatytose ribose“¹³⁵. Vis dėlto negalima neatkreipti dėmesio į tai, kad šiandienos LR CK įtvirtintas nuosavybės teisės apibrėžimas, palyginus su senuoju kodeksu, yra kur kas labiau suderintas su kontinentinėje teisėje vyraujančia prigimtinės nuosavybės teisės samprata ir yra labai panašus į kitų kontinentinės teisės valstybių civiliniuose kodeksuose naudojamus nuosavybės teisės apibrėžimus. LR CK neatskleidžia valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių turinio. Įstatymų leidėjas suteikia galimybę savininkui valdymo, naudojimo ir disponavimo teises įgyvendinti „savo nuožiūra“ ir nustato tik šių teisių įgyvendinimo ribas, vadinasi, savininkas gali daryti viską tiek, kiek nepažeidžia įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų. Tokiu būdu sudaromos prielaidos savininkui savo valia priimti sprendimus dėl savo nuosavybės tvarkymo ir juos įgyvendinti. Pastaroji elgesio su daiktu, esančiu privačioje asmens nuosavybėje, logika vienareikšmiškai išplaukia iš asmens individualios autonomijos ir prigimtinės nuosavybės teisės sampratos.

Apibendrinant galima teigti, kad didžiosios daugumos kontinentinės teisės tradicijos valstybių nuosavybės teisę reglamentuojantys įstatymai yra pagrįsti prigimtinės nuosavybės teisės samprata, todėl leidžia pačiam savininkui laisvai pasirinkti jo interesus tenkinančias nuosavybės teisės įgyvendinimo priemones ir nustato tik ribas, kurių privalo laikytis savininkas įgyvendindamas savo teisę. Nuosavybės teisės turinio atskleidimas yra paliekamas teisės mokslui bei teismų praktikai.

3.1.1. Nuosavybės teisės turinio elementai kontinentinėje teisėje

Minėta, kad kontinentinės teisės tradicijos šalių teisės moksle, vadovaujantis prigimtinės nuosavybės teisės samprata, šiandien pripažįstama, kad nuosavybės teisė apima visas įmanomas teises į nuosavybės teisės objektą¹³⁶. Vis dėlto didelę įtaką kontinentinės teisės šalių

¹³⁵ Žeruolis J., Malcas E., Nekrašas V. ir kt. Lietuvos TSR Civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976. P. 72.

¹³⁶ Zweigert K., Kötz M. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 12.

jurisprudencijai aiškinant nuosavybės teisės turinį ilgą laiką darė ir viduramžių teisėje glosatorių pasiūlyta nuosavybės teisės (lot. – *dominium*) turinį sudarančių teisių klasifikacija į naudojimosi, pajamų gavimo ir disponavimo teisių grupes (lot. – *ius utendi, fruendi, abutendi*). Todėl, atsižvelgiant į tai, kad visų potencialių savininko elgesio su daiktu galimybių neįmanoma nustatyti, dažnai kontinentinės teisės šalių doktrinoje nuosavybės teisės turinys aiškinamas per šių teisių grupių „triadą“¹³⁷. Pavyzdžiui, Prancūzijos nuosavybės teisės doktrinoje pripažįstama, kad naudojimosi ir disponavimo teisės, kurios *expressis verbis* įtvirtintos Prancūzijos civilinio kodekso 544 str., jokių būdu nėra vienintelės nuosavybės teisės turinį sudarančios teisės. Teisės doktrina greta naudos (pajamų) gavimo (lot. – *fructus*) ir disponavimo (lot. – *abusus*) teisių prie nuosavybės teisės turinio priskiria ir teises pačiam naudotis daiktu (lot. – *usus*), todėl laikoma, kad Prancūzijos civilinio kodekso 544 str. pateikta definicija, jog nuosavybės teisė – tai „teisė naudoti daiktus ir disponuoti jais pačiu absoliučiausiu būdu...>“ turėtų būti aiškinama plačiau, t.y. kaip apimanti ir pastarąsias naudojimosi daiktu teises¹³⁸. Belgijos teisės doktrinoje kai kurie autoriai, remdamiesi Belgijos civilinio kodekso 544 str., kuriame reglamentuojama nuosavybės teisės sąvoka, nuosavybės teisę aiškina kaip absoliučią teisę, kuri susideda iš teisės naudotis, teisės gauti pajamas ir teisės perleisti daiktą¹³⁹. Olandijos civilinės teisės jurisprudencijoje, panašiai kaip ir Prancūzijoje, nuosavybės teisės turiniui apibrėžti taip pat naudojama teisių „triada“¹⁴⁰.

Panašiai nuosavybės teisės turinys apibrėžiamas ir Rusijos teisės doktrinoje. Tačiau Rusijos teisės doktrinoje apibrėžiant nuosavybės teisės turinį naudojama kitokia, nei kitose kontinentinės teisės valstybėse, „triados“ teisių konstrukcija – *ius possidendi, ius utendi et fruendi*, ir *ius disponendi*, t.y. teisė valdyti, naudoti ir disponuoti¹⁴¹. Taigi, skirtingai nei daugumoje kontinentinės teisės šalių, Rusijoje prie teisių „triados“ priskiriamas ir valdymas, o teisė naudotis daiktu savo reikmėms ir teisė gauti naudą (pajamas) priskiriamos daikto naudojimo teisių grupei. Dėl didelės Rusijos teisės doktrinos įtakos, lygiai tokia pati teisių „triada“ yra prigijusi ir Lietuvos bei kitų buvusių socialistinės teisės valstybių, pvz., Latvijos teisės doktrinoje.

Vis dėlto, remiantis portugalų mokslininko Jose Luiso Carmelo Gomeso atlikta Europos Sąjungos šalių apklausa, kurios metu įvairios Europos Sąjungos šalys pateikė atsakymus dėl nuosavybės teisės turinio, galima daryti išvadą, kad nuosavybės teisės turinys daugelyje kontinentinės teisės tradicijos šalių jau nebetapatinamas tik su minėtų teisių „triada“, bet greta tradicija tapusios teisių „triados“ įvardijamos ir kitos savininko teisės. Belgijos teisės doktrinoje kai kurie autoriai iš nuosavybės teisės turinio be naudojimosi teisių, pajamų gavimo teisių, perleidimo teisių (sutartimi arba paliekant palikimu), išskiria sunaikinimo teisę, teisę uždrausti

¹³⁷ Storme M. E. Property Law in a Comparative Perspective. Ku Leuven Centre for Advanced Legal Studies, 2004. P. 28.

¹³⁸ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 93.

¹³⁹ Bocken H., De Bondt W. Introduction to Belgian Law. Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 208.

¹⁴⁰ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 259.

¹⁴¹ Chen J. From Administrative Authorisation to Private Law – Comparative Perspective of the Developing Civil Law in the People's Republic of China. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. P. 145.

kitiems asmenims kaip nors trukdyti įgyvendinti nuosavybės teisę ir teisę pareikšti ieškinį prieš tuos, kurie pažeidžia nuosavybės teisę¹⁴².

Danijoje, Švedijoje laikoma, kad nuosavybės teisė susideda iš teisių naudotis, teisių gauti pajamas, teisių perleisti (sutartimi arba paliekant palikimu), teisės uždrausti kitiems asmenims kaip nors trukdyti įgyvendinti nuosavybės teisę, teisės pareikšti ieškinį prieš tuos, kurie pažeidžia nuosavybės teisę¹⁴³. Vokietijos teisės doktrinoje, nepriklausomai nuo to, kad nuosavybės teisė nelaikoma paprasta teisių suma ir suprantama kaip nedaloma teisė, pripažįstama, jog ji suteikia asmeniui absoliučią teisę naudotis daiktu, gauti iš jo pajamas, disponuoti ir valdyti, uždrausti kitiems asmenims trukdyti įgyvendinti savininkui nuosavybės teisę bei teisę pareikšti ieškinį prieš tuos, kurie nuosavybės teisę pažeidžia¹⁴⁴. Ispanijoje iš nuosavybės teisių išskiriama teisė gauti naudą (pajamas), naudotis, disponuoti ir uždrausti kitiems asmenims trukdyti savo nuosavybės teisę įgyvendinti¹⁴⁵. Pietų Afrikos Respublikos jurisprudencijoje, kuriai didelę įtaką padarė Olandijos teisės doktrina, be jau plačiai pripažintų valdymo, naudojimo, pajamų gavimo ir disponavimo teisių išskiriamos teisė susigrąžinti turtą iš neteisėtos okupacijos (lot. – *ius vindicandi*) bei teisė pasipriešinti bet kokiam neteisėtam nuosavybės teisės pažeidimui (lot. – *ius negandi*)¹⁴⁶. Kontinentinės teisės tradicijai priklausančių Filipinų teisės doktrinoje iš nuosavybės teisės turinio išskiriamos teisė naudotis, disponuoti, teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės ir teisė susigrąžinti prarastą turtą¹⁴⁷.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad nuosavybės teisės turinys kontinentinės teisės tradicijos šalyse suprantamas labai panašiai ir skirtingų šalių teisės doktrinoje išskiriamos panašios nuosavybės teisės turinį sudarančios teisės arba teisių grupės. Kiekvieną iš šių teisių vertėtų aptarti detaliau.

3.1.1.1. Teisė valdyti (lot. – *ius possidendi*)

Teisė valdyti teisės doktrinoje aiškinama kaip teisė turėti daiktą savo žinioje ir teisė daryti jam fizinį bei ūkinį poveikį. Daikto turėjimas suprantamas ne kaip faktinis, o kaip juridinis turėjimas, nes net ir tuo atveju, kai nėra galimybės faktiškai turėti savo žinioje daiktą, kurį iš tikrųjų turi svetimas asmuo, daikto juridinio turėjimo teisė išlieka, ir todėl asmuo lieka daikto savininku¹⁴⁸.

¹⁴² Gomes J. L. C. The Law of Real Property in the European Community. A Comparative Study. University of Salford, 2002. P. 117.

¹⁴³ Ibidem, P. 106-112.

¹⁴⁴ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 259.

¹⁴⁵ Blanco E. M. Spanish Law and Legal System. London: Sweet & Maxwell, 2006. P. 259.

¹⁴⁶ Van der Merwe C. G., Du Plessis J. E. Introduction to the Law of South Africa. Hague: Kluwer Law International, 2004. P. 207.

¹⁴⁷ Vitug, J. C. Civil Law: Property, Ownership and its Modifications. Quezon: Rex Printing Company, 2006. Vol. 3. P. 14.

¹⁴⁸ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vija, 1997. P. 260.

Ilgą laiką nuosavybė buvo tapatinama tik su materialiu daiktu, todėl nuosavybės teisė tradiciškai buvo suvokiama per valdymo teisę. Tačiau šiandien Vakarų Europoje valdymas nebelaikomas pagrindine savininko teise, todėl valdymo titulas nebėra toks svarbus. Kaip pažymi V. Pakalniškis, valdymas nebeatspindi nuosavybės teisės absoliutumo, nes savininkas net ir negalėdamas daryti daiktui tiesioginio poveikio, nepraranda galimybės veikti kaip savininkas¹⁴⁹. Atsiradus finansinei ir komercinei nuosavybei, savininkas dažniausiai pasilieka sau tik vieną juridinį titulą – teisę į pelno dalį, o valdyti nuosavybę atiduoda kitiems¹⁵⁰. Todėl šiuolaikinėje nuosavybės teisės doktrinoje nuo valdymo teorijos yra pereita prie savininko teisinės galios visapusiškai naudoti daiktą teorijos (naudojimo teorijos), t.y. savininko valdymo titulas pakeičiamas titulu gauti naudą¹⁵¹. Šiandieninėje praktikoje svarbiau ne tai, kas turi teisę valdyti, bet tai, kas turi teisę gauti naudą, todėl teisinį titulą, kaip valdymas pagal tradicinę doktriną, gali turėti ir daikto naudojimas.

Šių teisės doktrinų paradigmu kaita atsispindi ir Europos valstybių kodeksuose. Daugumos kontinentinės teisės tradicijos šalių, tokių kaip Olandijos, Prancūzijos, Belgijos, Italijos, Maltos, civiliniuose kodeksuose nuosavybės teisė apibrėžiama ne per valdymą, bet per naudojimą. Pvz., Maltos civilinio kodekso 320 str. nuosavybės teisė apibrėžiama kaip „teisė naudoti daiktus ir disponuoti jais pačiu absoliučiausiu būdu...>“, valdymo į nuosavybės teisę definiciją neįtraukiant.

Valdymo teoriją pakeitusia naudojimo teorija yra grindžiamas ir EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnis, pirmąją taisykle įtvirtinantis netrukdomą naudojimosi nuosavybe principą, kuriuo remiantis, „kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomai naudotis savo nuosavybe“¹⁵². Tokia praktika formuojama ir Europos Žmogaus Teisių Teisme¹⁵³.

¹⁴⁹ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 76.

¹⁵⁰ J. Kiršienė, K. Tikniūtė. Kapitalo teorinė ir struktūrinė paradigma: teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2004, t. 57(49). P. 73.

¹⁵¹ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 76.

¹⁵² Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 92.

¹⁵³ Byloje *Sporrong and Lonroth v. Sweden* pareiškėjai (*Sporrong ir Lonroth*) kreipėsi į EŽTT dėl konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnyje įtvirtintos netrukdomo naudojimosi nuosavybe teisės pažeidimo, kuris pasireiškė ilgalaikiais ekspropriacijos leidimais ir draudimu statyti jiems priklausančiame sklype. Dėl ekspropriacijos leidimų ir uždraudimo statyti jie prarado galimybę parduoti nuosavybę rinkos kainomis. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) savo sprendime konstatavo, kad: „nepaisant valstybės nustatytų apribojimų ieškovų nuosavybei, pasireiškiančių ekspropriacijos leidimais ir draudimu statyti, jų nuosavybė neišnyko: ieškovai turėjo teisę naudotis nuosavybe, ją parduoti (nors ir sunkiau, tačiau ši teisė nenustojo egzistuoti), dovanoti ar įkeisti“ (žr. *Sporrong and Lonroth v. Sweden* (1982) 5 EHRR 35). Naudos gavimas EŽTT jurisprudencijoje taip pat yra vienas iš kriterijų nustatant, ar valstybė nepažeidė savininko nuosavybės teisės. Byloje *Chassagnou and others v. France* pareiškėjai – žemės savininkai pagal įstatymus turėjo perleisti savivaldybių medžiotojų asociacijai teisę medžioti jiems nuosavybės teise priklausančioje žemėje. EŽTT konstatavo, kad „pareiškėjai galėjo naudotis nuosavybe, ją nuomoti ar parduoti, tačiau privalomas medžiojimo teisių į savo žemę perleidimas savivaldybių medžiotojų asociacijai neleido jiems naudotis savo medžiojimo teise, kuri yra tiesiogiai susijusi su nuosavybe“. Šioje byloje pareiškėjai ne tik patys nenorėjo medžioti savo žemėje, bet ir nesutiko su tuo, kad kiti galėtų jų žemėje tai daryti. Nors ir nesutiko su tuo, tačiau savo žemėje kiekvienais metais jie buvo ipareigoti toleruoti ginkluotus medžiotojus ir medžioklinius šunis. Teismas pripažino, kad šis apribojimas laisvai įgyvendinti savo teisę pažeidė pareiškėjų kaip savininkų teisę naudotis nuosavybe (žr. *Chassagnou and others v. France* (1999) 29 EHRR, 615). EŽTT sprendimu pareiškėjams buvo suteikta teisė nušalinti kitus asmenis nuo naudojimosi žeme.

3.1.1.2. Teisė naudotis (lot. – *ius utendi*)

Teisė naudotis turtu kontinentinėje teisėje suprantama kaip teisė pritaikyti naudingąsias turto savybes savo asmeniniams poreikiams tenkinti. Teisė naudotis apima visas įmanomas, atsižvelgiant į daikto prigimtį, daikto vartojimo galimybes. Kai kurių valstybių teisės doktrinoje teisė naudotis aiškinama plačiau, pvz., Rusijoje ir Lietuvoje, kaip apimanti ir teisę gauti pajamas¹⁵⁴, o Filipinų teisės doktrinoje – teisę valdyti, teisę gauti pajamas, teisę naudoti daiktą savo poreikiams, teisę suvartoti arba sunaikinti daiktą¹⁵⁵. Kai kurie autoriai sąvoką „*ius utendi*“ tapatina su teise valdyti¹⁵⁶. Toks tapatinamas nėra visiškai tikslus, kadangi „*ius utendi*“, verčiant iš lotynų kalbos, reiškia naudojimąsi, o ne valdymą¹⁵⁷. Vis dėlto ši teisė glaudžiai siejasi su valdymo teise, nes naudotis daiktu savo asmeninėms reikmėms galima tik jį faktiškai valdant¹⁵⁸. Teisė naudotis siejasi ir su disponavimo teise, ypač su galimybe sunaikinti daiktą. Kai naudodamasis daiktu savininkas jį sunaikina, jis, visų pirma, įgyvendina naudojimo teisę. Tačiau tuo pat metu pasibaigia ir nuosavybės teisė į daiktą, todėl savininkas, kuris naudojimosi metu sunaikina daiktą, ne tik juo naudojasi, bet ir disponuoja¹⁵⁹.

3.1.1.3. Teisė gauti pajamas (lot. – *ius fruendi*)

Teisė gauti pajamas istoriškai buvo suprantama kaip savininko teisė į daikto duodamus vaisius, tokius kaip derlius ar gyvulių prieauglis. Jau romėnų civilinėje teisėje buvo taikomas principas, kad daikto vaisiai nuo jų atskyrimo nuo motininio daikto momento tampa motininio daikto savininko nuosavybe¹⁶⁰. Pajamų gavimas galimas ir realizavus vieną iš daugelio savininko turimų daikto disponavimo teisių, pavyzdžiui, išnuomojant daiktą ir tokiu būdu gaunant nuompinigių¹⁶¹. Todėl pajamų gavimo teisė yra glaudžiai susijusi su disponavimo teise ir gali būti įgyvendinama vienu metu. Teisės gauti pajamas įgyvendinimas suprantamas ne kaip vienkartinis veiksmas, bet siejamas su periodiškumu ir nuolatumu, todėl pajamos, gautos pardavus turtą, bus laikomos gautomis įgyvendinant disponavimo turtu teisę¹⁶². Pajamų gavimas dažnai priklauso nuo paties daikto produktyvumo (fizine arba teisine prasme)¹⁶³.

¹⁵⁴ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 261.

¹⁵⁵ Vitug. J. C. Civil Law: Property, Ownership and its Modifications. Quezon: Rex Printing Company, 2006. Vol. 3. P. 14.

¹⁵⁶ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 259.

¹⁵⁷ Perrins B. Understanding Land Law. Third Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2000. P. 3.

¹⁵⁸ Papirtis V., Baranauskas E., Kiršienė J., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. T. 2. 116.

¹⁵⁹ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 262.

¹⁶⁰ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007. P. 137.

¹⁶¹ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 261.

¹⁶² Ten pat, P. 263.

¹⁶³ Blanco E. M. Spanish Law and Legal System. London: Sweet & Maxwell, 2006. P. 259.

3.1.1.4. Teisė disponuoti (lot. – *ius abutendi*)

Disponavimo turtu teisių grupei priklauso teisė nustatyti daikto teisinę padėtį, jo teisinį likimą, pakeisti jo ekonominę būklę. Teisė disponuoti daiktu dažniausiai suprantama kaip galimybė sudaryti įvairius sandorius. Pavyzdžiui, M. Samoilovos nuomone, „disponavimo teisė gali būti įgyvendinama turtą perduodant kito asmens nuosavybėn atlygintinai (sudarant pirkimo-pardavimo, mainų sutartis), turtą perduodant kito asmens nuosavybėn neatlygintinai (sudarant dovanojimo sutartį), perduodant turtą naudotis (sudarant nuomos sutartį), perduodant turtą kitam asmeniui, kad pastarasis atliktų veiksmus savininko naudai (sudarant turto perdurbimo, pasaugos, pervežimo sutartis), sudarant vienašalius sandorius (testamentas) ir atliekant kitus juridinius veiksmus (daikto sunaikinimas naudojimo procese)¹⁶⁴. Kai kurių valstybių teisės doktrinoje teisė sunaikinti, teisė perleisti daiktą, teisė palikti turtą palikimu išskiriamos kaip atskiros nuosavybės teisės turinį sudarančios teisės¹⁶⁵.

3.1.1.5. Teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės (lot. – *ius excludendi*)

Jau romėnų teisės doktrinoje buvo pripažįstama, kad nuosavybės teisė, ne tik nurodo savininkui jo laisvės ribas (pozityvioji nuosavybės teisės funkcija), bet ir yra jo laisvės garantas (negatyvioji nuosavybės teisės funkcija), pašalinantis galimybę kitiems asmenims kištis į kito asmens nuosavybę. Sekant romėnų teisės tradicija, kontinentinės teisės šalių jurisprudencijoje greta nuosavybės teisės turinį sudarančių naudojimosi, naudojimo ir disponavimo teisių įvardijama teisė reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų nuosavybės teisių, arba, kitaip tariant, teisė pašalinti visus kitus nuo nuosavybės (lot. – *ius excludendi*)¹⁶⁶. Įgyvendindamas teisę pašalinti visus kitus nuo savo nuosavybės, savininkas gali apsaugoti daiktą nuo neteisėto naudojimo, išmetimo, sunaikinimo¹⁶⁷. Kaip pastebi Penneris, „*ius excludendi* pagrįstai gali būti laikoma viena svarbiausių savininko teisių. Kadangi nuosavybės teisė yra įgyvendinama paties savininko veiksmais, visiškai laisvas nuosavybės teisės įgyvendinimas, t.y. naudojimasis visomis galimybėmis daikto atžvilgiu, yra įmanomas tik tiek, kiek kiti asmenys netrukdo to daryti, todėl teisė pašalinti kitus yra visų kitų savininko teisių įgyvendinimo sąlyga“¹⁶⁸. Teisė pašalinti visus

¹⁶⁴ Cit. pagal: Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 261.

¹⁶⁵ Pavyzdžiui, LR Konstitucinis teismas, aiškindamas LR Konstitucijos 23 str. turinį, konstatavo, kad „savininkas turi teisę išreikšti savo valią, kam nuosavybė turėtų atitekti po jo mirties, o tais atvejais, kai tokia valia nėra pareikšta, teisė į tai, kad po jo mirties nuosavybė pavaldės įstatymu nustatyti įpėdiniai“. Teismas nepriskyrė šios teisės disponavimo teisių grupei (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 24-889).

¹⁶⁶ Gomes J. L. C. The Law of Real Property in the European Community. A Comparative Study. University of Salford, 2002. P. 77.

¹⁶⁷ Raff M. Private Property and Environmental Responsibility: A Comparative Study of German Real Property Law. Hague: Kluwer Law International, 2003. P. 136.

¹⁶⁸ Op. cit.: Çoban. A. R. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 18.

kitus nuo savininko turto koresponduoja su visų kitų nuosavybės teisinių santykių dalyvių, kurių ratas neapibrėžtas, bendrąja pareiga susilaikyti nuo savininko teisę pažeidžiančių veiksmų. *Ius excludendi* turėtų būti suprantama ne tik kaip savininko galimybė pašalinti visus asmenis bendrai, bet ir selektyviai, uždraudžiant priėjimą prie nuosavybės tik konkrečiam asmeniui¹⁶⁹. Filipinų teisės doktrinoje, remiantis savigynos teorija, pripažįstama, kad teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės savininkui suteikia įgalinimą tuo tikslu naudoti tokią jėgą, kokia pagrįstai gali būti reikalinga, siekiant atremti arba užkirsti kelią esančiam arba gresiančiam neteisėtam fiziniam kėsiniui į nuosavybę arba nuosavybės uzurpacijai. Šiuo tikslu, nepažeidžiant nustatytų servitutų, savininkui galima apsitverti savo žemės valdą arba būstą tvora, grioviu, gyvatvore ar kitokiu būdu¹⁷⁰. Visgi teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės nėra visiškai absoliuti. Paprastai šalių įstatymai numato atvejus, kai tam tikra invazija į nuosavybę turi būti toleruojama¹⁷¹.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimuose, susijusiuose su nuosavybės teisės apsauga, ne vieną kartą buvo konstatuota, kad savininkas turi teisę reikalauti, jog kiti fiziniai ir juridiniai asmenys, taip pat ir valstybė, nepažeistų nuosavybės teisių¹⁷². Nuomonė, kad savininkas turi ne tik teisę savo nuožiūra valdyti jam priklausantį turtą, juo naudotis ir disponuoti, bet ir teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo teisių, reiškia ir Lietuvos teisės doktrinoje¹⁷³.

Tačiau yra mokslininkų manančių, kad teisė reikalauti nepažeisti nuosavybės teisių nepriskirtina prie nuosavybės teisės turinio elementų, nes savininko teisės turtą valdyti, naudotis juo ir disponuoti atitinka visų kitų asmenų pasyvi pareiga susilaikyti nuo veiksmų, kliudančių savininkui šias teises įgyvendinti¹⁷⁴. Tačiau pastarasis požiūris jau šiek tiek prasilenkia su šiandien Europoje vyraujančiomis savininko galių plėtimo tendencijomis. Kaip matyti, daugelis šiuolaikinių kontinentinės teisės tradicijai priklausančių Europos valstybių, savininko teisę reikalauti iš kitų nepažeisti nuosavybės teisių greta naudojimosi ar disponavimo teisės priskirdamos prie nuosavybės teisės turinio, įvardija kaip vieną reikšmingiausių savininko teisių.

¹⁶⁹ Çoban. A. R. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 18.

¹⁷⁰ Vitug. J. C. Civil Law: Property, Ownership and its Modifications. Quezon: Rex Printing Company, 2006. Vol. 3. P. 14.

¹⁷¹ Pavyzdžiui, Vokietijos civiliniame kodekse yra numatyta, kad žemės savininkas neturi teisės uždrausti dujų, garų, kvapų, dūmų, suodžių, karščio, triukšmo, vibracijos ar panašių interferencijų, sklindančių iš gretimo sklypo, jeigu jos nekenkia arba tik nežymiai, neviršijant įstatymuose nustatytų ribų, trikdo naudojimąsi žemės sklypu (žr. Raff M. Private Property and Environmental Responsibility: A Comparative Study of German Real Property Law. Hague: Kluwer Law International, 2003. P. 199).

¹⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 52-1435, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.

¹⁷³ K. Jovaišas. Nuosavybės teisinis režimas // Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53). P. 60.

¹⁷⁴ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vajusta, 1997. P. 248.

3.1.1.6. Teisė ginti nuosavybės teisę teisme

Teisė pareikšti ieškinį ginant nuosavybės teisę, matėme, įvardijama kaip nuosavybės teisės turinio elementas ne vienos kontinentinės teisės tradicijai priklausiančios šalies teisės doktrinoje. Kiekviena teisė, įskaitant ir nuosavybės teisę, realią reikšmę subjektui turi tik tuo atveju, jeigu ją galima apginti paties asmens arba valstybės, arba kitų įgaliotų institucijų veiksmais, todėl teisė į gynybą yra elementas, patenkantis į bet kokios subjektinės teisės turinį¹⁷⁵. Teisė į gynybą suprantama kaip įgalioto asmens juridiskai įtvirtinta galimybė naudoti teisėsauginio pobūdžio priemonės, siekiant atkurti pažeistą teisę ir užkirsti kelią veiksams, pažeidžiantiems teisę¹⁷⁶. Nuosavybės teisė gali būti ginama tiek daiktiniais, tiek prievolintais gynybos būdais. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse skiriami tokie daiktiniai nuosavybės teisės gynybos būdai – ieškinys dėl daikto išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo (lot. – *actio vindicatio*) ir ieškinys dėl nuosavybės teisės gynimo nuo pažeidimų, nesusijusių su valdymo netekimu (lot. – *actio negatoria*)¹⁷⁷. Savininkas, netekęs galimybės faktiškai valdyti turto, siekdamas apginti savo valdymo teisę, turi teisę reikšti ir posesorinį ieškinį. Prievolintais teisiniais nuosavybės teisės ir valdymo gynimo būdais laikomi ieškiniai dėl turtui padarytos žalos atlyginimo, dėl be pagrindo gauto ar sutaupyto turto išreikalavimo ir panašiai¹⁷⁸.

Pastaruoju metu teisinėje literatūroje plinta nuomonė, kad teisė į gynybą yra ne kitų subjektinių teisių turinio elementas, bet atskira subjektinė teisė. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad teisinė galimybė ginti teisę atsiranda tik tuomet, kai tam tikra teisė yra pažeidžiama arba ginčijama, ir yra įgyvendinama iš to kilusio apsauginio civilinio santykio kontekste¹⁷⁹. Tokia teisės į gynybą samprata paaiškina, kodėl teisė į gynybą prie nuosavybės teisės turinio elementų įvardijama ne visų šalių teisės moksle. Nepaisant šios pozicijos, savininko teisė nuosavybės teisės ginti kompetentingoje nepriklausomoje institucijoje¹⁸⁰, teisė išreikalauti daiktą iš neteisėto svetimo valdymo¹⁸¹ Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje aiškinama kaip nuosavybės teisės turinio sudedamoji dalis. Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrinoje jai suteikiama svarbi nuosavybės apsaugos funkcija.

3.1.1.7. Pareiga nedaryti žalos kitam kaip nuosavybės teisės turinio elementas

Anglosaksų teisėje prie nuosavybės teisės turinio priskiriamos ne tik savininko teisės bet ir savininko pareigos, pvz., savininko pareiga įgyvendinant savo teises nedaryti žalos kitam.

¹⁷⁵ Papirtis V., Baranauskas E., Kiršienė J., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2. P. 138.

¹⁷⁶ Ten pat, 138.

¹⁷⁷ Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 111.

¹⁷⁸ Ten pat, P. 112.

¹⁷⁹ Papirtis V., Baranauskas E., Kiršienė J., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. T. 2. P. 138.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740.

Kontinentinės teisės tradicijos šalių civilinės teisės doktrinoje, kalbant apie nuosavybės teisės turinį, ilgą laiką buvo kalbama tik apie savininko teises, pareigos prie nuosavybės teisės turinio elementų nepriskiriant. Teisės normomis savininkui nustatytos pareigos buvo pripažįstamos veikiau išoriniais, išimtiniais nuosavybės teisės suvaržymais, bet ne turinio elementu¹⁸². Tačiau Eorsi manymu, „didėjantys nuosavybės teisės apribojimai, kurie anksčiau šiai teisei turėjo tik išorinę reikšmę, nuosavybės teisėje sąlygojo esminius pasikeitimus, dėl ko pareiga šiandien tampa nuosavybės teisės vidinio turinio elementu“¹⁸³. Šiuolaikinėje nuosavybės teisės doktrinoje nuosavybės teisė suprantama ne tik kaip ryšys su daiktu, bet ir kaip santykis su kitais asmenimis dėl daiktų, todėl manoma, kad nuosavybės teisė turėtų išsiskaidyti į teisių ir pareigų visumą¹⁸⁴. Nuosavybės teisei priskiriama socialinė funkcija, užtikrinama savininko įgalinimų apribojimais, dėl to nuosavybės teisė jau nebelaikoma visiškai neribota teise¹⁸⁵. Šių dienų teisėje pripažįstamas tik protingas individualizmas, kuris derinamas su kolektyvizmu, todėl visuotinai sutinkama, kad nuosavybės teisės esmę išreiškia ne tik savininko teisės, bet ir jo pareigos bei atsakomybė. Nuosavybės teisė suprantama kaip savininko galimybė elgtis su daiktu taip, kaip jam atrodo būtina, tačiau nepažeidžiant viešųjų (valstybės ir visuomenės) ir kitų savininkų interesų¹⁸⁶. Kaip pažymėjo Vokietijos Imperijos Teismas vienoje iš ankstyvųjų savo bylų, kurioje buvo sprendžiama savininko atsakomybė už sunkius sužalojimus, kuriuos eidamas pėsčiųjų taku patyrė pėstysis nuvirtęs ant žemos geležinės tvoros, juosiančios sodą, „nuosavybės teisės koncepcija Vokietijoje nebėra tokia individualistinė, kokia ji buvo romėnų teisėje. Atsakovas turėjo numatyti tvoros keliamą pavojų ir galėjo imtis priemonių jį pašalinti. Nuosavybės teisė apima ne tik savininko įgalinimus, bet lygiai taip pat ir pareigas, todėl savininkas privalo pasirūpinti, kad naudojantis nuosavybe tretiesiems asmenims gresiantys pavojai neįvyktų“¹⁸⁷. Akivaizdu, kad nuosavybės teisės negalima suprasti kaip išskirtinių savininko teisių visumos, kadangi jos realizavimas negali būti neribotas. Savininkas savo nuosavybės teises įgyvendina visuomenėje, todėl turi atsižvelgti į kitų asmenų interesus¹⁸⁸.

Nuosavybės teisės turinys glaudžiai siejasi su valstybių viešojoje teisėje nustatytais reikalavimais, kurių turto savininkas privalo laikytis įgyvendindamas savo nuosavybės teises. Pavyzdžiui, įvairius netiesioginius nuosavybės teisės ribojimus ir varžymus nustato gamtosaugos įstatymai, įstatymai, reguliuojantys konkurenciją, eksportą ir importą, licencijuojamą veiklą, viešuosius servitutus ir t.t. Be to, nuosavybės teise, kaip ir bet kuria kita teise, draudžiama

¹⁸² Mattei U. *Basic Principles of Property Law. A Comparative Legal and Economic Introduction*. London: Greenwood Press, 2000. P. 18.

¹⁸³ Cit. pagal: Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 265.

¹⁸⁴ Zweigert K., Kötz M. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 8.

¹⁸⁵ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 29.

¹⁸⁶ Stanislovaitytė R. *Kommercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 130-131.

¹⁸⁷ Op. cit.: Raff M. *Private Property and Environmental Responsibility: A Comparative Study of German Real Property Law*. Hague: Kluwer Law International, 2003. P. 195.

¹⁸⁸ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 30.

piktnaudžiauti, t.y. įgyvendinti priešingai jos paskirčiai arba pažeidžiant kitų asmenų teises. Užsienio valstybių įstatymuose yra nustatomos ir nuosavybės teisės įgyvendinimo trečiųjų asmenų atžvilgiu ribos¹⁸⁹. Kaip teisingai pastebi Vokietijos mokslininkai Baur ir Stüner, neatsižvelgiant į viešosios teisės normas, realaus nuosavybės teisės turinio vaizdo neįmanoma atskleisti¹⁹⁰.

Taigi, apibendrinus skirtingų kontinentinės teisės tradicijai priklausančių valstybių praktiką, matyti, kad nuosavybės teisės turinys kontinentinėje teisėje nėra tapatinamas tik su teisių trejetu. Pripažįstama, kad nuosavybės teisė apima visas įmanomas teises į nuosavybės teisės objektą. Greta tradicinio teisių trejeto teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamos ir kitos savininko teisės, pvz., teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės, teisė ginti nuosavybę teisme. Be teisių nuosavybės teisės turinį apibūdina ir savininko pareigos.

3.1.2. Nuosavybės teisės turinio reliatyvumas kontinentinėje teisėje

Kontinentinės teisės doktrinoje, išskyrus germaniškąją, pripažįstama, kad nuosavybės teisė susideda iš atskirų teisių, kurios gali būti atskirtos nuo savininko ir tam tikram laikui perleistos kitiems subjektams. Todėl nuosavybės teisės turinio apimtis priklauso nuo to, kiek teisių savininkas yra perleidęs kitiems. Taigi, nuosavybės teisės turinį gali sąlygoti ir kitų prievolinių bei daiktinių teisių turto atžvilgiu egzistavimas. Kontinentinės teisės doktrinoje galima išskirti dvi teorijas, skirtingai aiškinančias nuosavybės teisės turinio priklausomybę nuo kitų daiktinių teisių – prancūziškąją ir germaniškąją.

Prancūzijos teisėje, labai panašiai kaip ir anglosaksų teisėje, pripažįstama, kad nuosavybės teisės turinys kiekvienu atveju gali skirtis, nes savininkas gali dalį savo teisių būti perleidęs kitam asmeniui. Panašiai kaip ir anglosaksų teisėje, Prancūzijos civilinės teisės teorijoje visos kitos daiktinės teisės laikomos išvestinėmis iš nuosavybės teisės, t.y. atsiradusios nuosavybės teisės turinio skaidymo (pranc. – *démembrement*) būdu. Manoma, kad suteikdamas kitiems asmenims išvestines daiktines teises į daiktą, savininkas dalį jam priklausančios nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių atima iš savęs ir perleidžia jas kitam asmeniui. Paprastai skaidymo (pranc. – *démembrement*) būdu išvestinės daiktinės teisės yra sukuriamos perleidžiant arba dalį naudojimosi, arba pajamų gavimo, arba disponavimo teisių¹⁹¹. Tol, kol egzistuoja savo turiniu siauresnės išvestinės daiktinės teisės, nuosavybės teisė nelaikoma pilna, todėl Prancūzijos teisės doktrinoje pripažįstama, kad nuosavybės teisė gali būti pilna (lot. – *proprietas plena*) arba „nuoga“

¹⁸⁹ Pavyzdžiui, reguliuojančios statybą normos draudžia kokių nors būdu pažeisti kaimyninių žemės sklypų savininkų teises. Italijos Civilinio kodekso 873-908 str. detalai reguliuoja pastatų statybos, medžių sodinimo atstumą nuo kaimyninio žemės sklypo ribos, sienų, tvoros ir t.t. (žr. Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 105).

¹⁹⁰ Ten pat, P. 195.

¹⁹¹ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 414.

(lot. – *nuda proprietas*)¹⁹². Taip daiktinių teisių prigimtis aiškinama ir Olandijoje bei prancūziškąja nuosavybės teisės samprata sekančiose valstybėse. Savininkas bus laikomas turinčiu nuosavybės teisę, bet jos turinys, suteikus kitam asmeniui daiktinę teisę, bus mažesnis. Remiantis J. H. Merrymano dėžės su užrašu „nuosavybės teisė“ metafora, „nesuvaržytos nuosavybės teisės atveju, nuosavybės teisė yra kaip dėžė teisių, įskaitant naudojimosi, pajamų gavimo, perleidimo ir visas kitas. Savininkas kai kurias teises gali perleisti kitiems, tačiau kol pas jį yra dėžė, tol jis yra savininkas“¹⁹³. Taigi, perleidus dalį teisių, nuosavybės teisė nenustoja egzistuoti. Pasibaigus daiktinės teisės galiojimui, visos teisės grįžta atgal į nuosavybės teisės turinį, todėl nuosavybės teisė tampa pilna „dėže“. Dėl to galima sakyti, kad Prancūzijoje nuosavybės teisės turinio apimtis kiekvienu atveju gali skirtis.

Kitaip nuosavybės teisės turinio ir kitų teisių tarpusavio priklausomybę aiškinama germaniškoje teisės doktrinoje. Vokietijoje nuosavybės teisė turinio prasme suvokiama kaip visada pilna ir nedaloma – vientisa teisė, t.y. nuosavybės teisės turinio išskaidymas nepripažįstamas¹⁹⁴. Pripažįstama visų nuosavybės teisių konsolidacija viename asmenyje net ir tuo atveju, kai daugumą iš šių teisių savininkas yra suteikęs kitam asmeniui¹⁹⁵. Dėl to daiktinių teisių prigimtis aiškinama skirtingai. Daiktinės teisės suprantamos ne kaip nuosavybės teisės turinio vediniai, atsirandantys išskaidžius nuosavybės teisės turinį, bet kaip naujos, savininko sukurtos teisės, todėl net ir suteikus daiktines teises kitam asmeniui, savininko turinys išlieka pilnas ir užbaigtas¹⁹⁶. Galioja „*limitacijos principas*“, pagal kurį laikoma, kad suteikta daiktinė teisė teisių iš savininko neatima, bet tik išoriškai savo egzistavimo laikotarpiui apriboja nuosavybės teisių įgyvendinimą. Germaniškoje nuosavybės teisės doktrinoje tai vadinama nuosavybės teisės elastingumu¹⁹⁷. Pasibaigus daiktinei teisei, nuosavybės teisė vėl atgauna savo buvusią „formą“. Nuosavybės teisės elastingumą galima pailustruoti „vandens užtvankos“ metafora. „Kai tik užtvanka (daiktinė teisė) panaikinama, vanduo (nuosavybės teisė) vėl pradeda tekėti savo kryptimi“¹⁹⁸. Kadangi ribota daiktinė teisė nėra išvesta iš nuosavybės teisės turinio, jos turėtojai ir savininkui sutapus, ribota daiktinė teisė nebūtinai pasibaigia, nes nebūdama nuosavybės teisės turinio dalis į jį nesugrįžta. Pavyzdžiui, Vokietijoje kai kurios daiktinės teisės į nekilnojamąjį daiktą, pasibaigus jų terminui, nepasibaigia, bet grįžta savininkui ir jų pasibaigimas tuomet priklauso tik nuo savininko valios, todėl galimi atvejai, kai nuosavybės teisė ir ribota daiktinė teisė koegzistuoja pas vieną ir tą patį asmenį¹⁹⁹.

¹⁹² Mackeldey F., Kaufmann P. I. Compendium of Modern Civil Law. From the Twelfth German Edition. New York: Published by the Editor, 1845. Vol. 1. P. 269-270.

¹⁹³ Merryman J. H. Comparative Law: Cases and materials. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1978. P. 915.

¹⁹⁴ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 177.

¹⁹⁵ Geisler C., Danker G. Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership. Washington: Island Press, 2000. P. 4.

¹⁹⁶ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 415.

¹⁹⁷ Ibidem, P. 192.

¹⁹⁸ Mattei U. Basic Principles of Property Law. A Comparative Legal and Economic Introduction. London: Greenwood Press, 2000. P. 79.

¹⁹⁹ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P.196-198.

Remiantis sistemine bei lingvistine LR CK normų analize, galima teigti, kad Lietuvoje nuosavybės teisės turinio samprata jo apimties priklausomybės nuo kitų daiktinių teisių prasme yra artima anglosaksų ir prancūzų nuosavybės teisės turinio sampratai. Pavyzdžiui, LR CK 4.37 str. 2 d. numato, kad savininkas turi teisę perduoti visą nuosavybės teisės objektą, ar tik konkrečias savo teises kitam asmeniui. Lingvistiškai aiškinant, žodis „perdavimas“ lietuvių kalboje reiškia „atidavimą“²⁰⁰, todėl teigtina, kad suteikdamas kitam asmeniui daiktinę teisę savininkas ne sukuria, bet atiduoda tam tikras savo valdymo, naudojimo ar disponavimo teises. Taigi, nuosavybės teisės turinys, skirtingai nei Vokietijoje, nėra suprantamas kaip nedalomas ir nekintantis, bet sudarytas iš atskirų teisių, kurios gali būti atskirtos iš nuosavybės teisės turinio daiktinės teisės galiojimo laikotarpiui. LR CK 4.132 str. 1 d. numatyta, kad servitutas baigiasi, kai tas pats asmuo tampa viso viešpataujančio daikto ir viso tarnaujančio daikto savininku, kas teoriškai reiškia, jog servitutas kaip daiktinė teisė pasibaigia dėl to, kad servituto teisės grįžta į nuosavybės teisės turinį, todėl servitutas yra iš nuosavybės teisės turinio išvesta, bet ne atskirai sukurta daiktinė teisė. Taigi Lietuvoje, panašiai kaip ir Prancūzijoje ar bendrosios teisės šalyse, daiktinės teisės suteikiamos turinio skaidymo būdu, todėl turinys kinta priklausomai nuo teisių santykių daikto atžvilgiu.

Iš to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad kontinentinės teisės doktrinoje nuosavybės teisės turinio apimties priklausomybė nuo kitų daiktinių teisių aiškinama skirtingai. Remiantis prancūziškąja nuosavybės teisės doktrina, daiktinės teisės sukūrimas sąlygoja tam tikrų savininko teisių netekimą, dėl to nuosavybės teisės turinio apimtis yra kintanti. Vadovaujantis germaniškąja nuosavybės teisės doktrina, suteikdamas kitiems daiktines teises, savininkas savo teisių nepraranda, dėl to nuosavybės teisės turinys yra pastovus. Visgi apibendrintai galima teigti, kad kitų daiktinių teisių egzistavimas, nepriklausomai nuo to, kaip aiškinama jų prigimtis, vienaip ar kitaip apriboja nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių įgyvendinimą. Į tai reikėtų atkreipti dėmesį aiškinant nuosavybės teisės turinį ir jį aiškinti ne abstrakčiai, bet atsižvelgiant į kiekvieną konkretų atvejį.

3.1.3. Nuosavybės teisės turinio samprata Lietuvoje

Minėta, kad šiuolaikinėje kontinentinėje teisėje vyraujanti prigimtinės nuosavybės teisės doktrina buvo ir šiandien galiojančio LR CK idėjinis pagrindas. Tačiau, sprendžiant iš LR CK 4.37 str. 1 d. įtvirtintos rusiškos prigimties nuosavybės teisių „triados“, LR CK gana daug įtakos turėjo ir Rusijos teisės doktrina, daugelį metų tiesiogiai dariusi poveikį Lietuvos teisei. Dėl šiuolaikinės

²⁰⁰ Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 544.

ir tradicinės doktrinų nuostatų susipynimo LR CK normose, kyla tam tikrų sunkumų aiškinant subjektinės nuosavybės teisės turinį, todėl konkrečių aiškinimo gairių turėjimas yra pakankamai svarbus.

Šiandien tiek užsienio valstybių, tiek Lietuvos mokslininkai akcentuoja poreikį išsilaisvinti iš nuosavybės teisių „triados“. Didžioji dalis Lietuvos teisininkų pripažįsta, kad „triada“ nepakankamai charakterizuoja nuosavybės teisės turinį, neatskleidžia nuosavybės teisės esmės ir ne visiškai derinasi su kitomis LR CK nuostatomis. Lyginant su anksčiau galiojusiu 1964 m. Civiliniu kodeksu, dabar galiojančiame LR CK nuosavybės teisės objektų sąrašas yra smarkiai išplėstas. LR CK 4.38 str. numato, kad nuosavybės teisės objektu gali būti jau ne tik daiktai, bet ir kitas turtas. Išplėtus nuosavybės teisės objektų ratą ir prie nuosavybės teisės objektų priskyrus nematerialius objektus, įprasto teisių trejeto nebegalima kaip anksčiau laikyti išsamiu ir baigtiniu sąrašu. Pritartina dr. E. Švilpaitės nuomonei, kad „nuosavybės teisės objektu pripažinus nematerialaus pasaulio dalykus, tenka pripažinti ir tokio nuosavybės teisės turinio neišbaigtumą, kadangi, pavyzdžiui, turtinių teisių fiziškai valdyti neįmanoma“²⁰¹. Nuosavybės teisės sudėtis gali kisti priklausomai nuo nuosavybės teisės objekto, todėl nebūtinai kiekvienu atveju į savininko teisių apimtį pateks visos teisių „triados“ teisės. Pripažinti, kad nematerialiųjų objektų savininkas turi ir teisę valdyti galima tik labai sąlyginai. Šalių, kuriose nuosavybės teisės objektais pripažįstamos ir turtinės teisės, įstatymuose nematerialiųjų nuosavybės objektų atžvilgiu arba apskritai vengiama kalbėti apie valdymą, arba vartojama „kvazi-valdymo“ sąvoka²⁰². Tokių nuosavybės objektų atžvilgiu valdymo sąvoka kai kurių valstybių, pvz., Prancūzijos ir Belgijos, civiliniuose kodeksuose vartojama tik metaforiškai²⁰³.

Teiginys, kad nuosavybės teisę sudaro teisė valdyti, naudoti ir disponuoti, gali sudaryti įspūdį, jog daugiau jokių teisių savininkas neturi, o tai akivaizdžiai prieštarauja pačiai nuosavybės teisės, kaip prigimtinei ir visaapimančiai kiekvieno asmens teisės, esmei. Tokio nuosavybės teisės turinio supratimo ydingumas akivaizdus akcijų nuosavybės atžvilgiu, kur į akcininko nuosavybės teisės turinį patenka tiek turtinės, tiek ir neturtinės teisės: gauti bendrovės pelno dalį (dividendus), likviduojamos bendrovės turto dalį, perleisti akcijas kitų asmenų nuosavybėn, dalyvauti bendrovės valdymo organuose ir kt., kurios nebetelpa į tradicinę „triados“ sampratą. Tikroji iš akcijos kylančių teisių apimtis gali būti nustatoma tik remiantis teisės aktais, atsižvelgiant į akcijos rūšį.

²⁰¹ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 92.

²⁰² Storme M. E. Property Law in a Comparative Perspective. Ku Leuven Centre for Advanced Legal Studies. 2004. P. 43.

²⁰³ Prievolinės teisės valdytoju arba „kvazi-valdytoju“ pripažįstamas asmuo, kuriam skolininkas turi įvykdyti prievolę, t.y. kreditorius. Reikalavimo teisių valdymas savo prigimtimi suvokiamas kaip netiesioginis valdymas, priklausantis nuo skolininko, todėl esminė sąlyga teisių valdymui išlaikyti yra žinojimas, kas yra skolininkas (žr. Storme M. E. Property Law in a Comparative Perspective. Ku Leuven Centre for Advanced Legal Studies. 2004. P. 43).

Šiandien tenka pripažinti, kad priklausomai nuo apyvartos reikmių kiekviena finansinio turto rūšis gali suteikti jos savininkui vis kitokį teisių rinkinį²⁰⁴.

Dėl to, autoriaus nuomone, LR CK įtvirtinto nuosavybės teisės turinio nereikėtų suprasti kaip nekintančio ir visada susidedančio iš tų pačių pastovių elementų. Būtina turėti omenyje tai, kad priklausomai nuo nuosavybės objekto, kiekvienu konkrečiu atveju nuosavybės teisės turinys gali būti skirtingas. Minėta, kad savininkas net ir materialiuųjų objektų atžvilgiu dažnai turi galimybę įgyvendinti tik dalį savo teisių, nes gali būti savo daiktą išnuomojęs, valstybė gali būti nustačiusi tam tikrus daikto disponavimo apribojimus, todėl kai kurių teisių savininkas gali ir neturėti. Tačiau net ir susiklosčius tokiems santykiams, kai savininkas realiai neturi visų jo nuosavybės teisę sudarančių teisių, jo turima nuosavybės teisė nepasibaigia. Pripažinus nuosavybės teisių „triadą“ išsamia ir nekintančia nuosavybės teisės substancija, tokį nuosavybės teisės turinio reglamentavimą įtvirtinanti norma stokotų universalumo, nes jos paprasčiausiai būtų neįmanoma pritaikyti įvairialypiams savininko ir kitų asmenų santykiams, kurie susiklosto dėl turto. LR CK 4.37 str. 1 d. įstatymo leidėjo tekstas su „triados“ apibūdinimu turėtų būti suvokiamas tik kaip teisinės technikos priemonė, palikta siekiant logiškai išdėstyti ir suderinti teisės normas²⁰⁵. Tikrąją nuosavybės teisės esmę galima atskleisti tik sisteminiu metodu įvertinant ne tik LR CK daiktinės teisės dalyje išdėstytas teisės normas, bet ir kitų įstatymų nuostatas.

Lietuvos Konstitucinio Teismo praktikoje formuojamas daug platesnis, Europoje vyraujančią prigimtinės teisės doktriną atitinkantis, požiūris į nuosavybės teisės turinį. Viena iš savo nutarimų Lietuvos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad LR CK įtvirtinta savininko teisių „triada“ „toli gražu nesudaro visų savininko teisių“²⁰⁶. „Savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, išskyrus uždraustus įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet kuriuo būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės“²⁰⁷. Matyti, kad Lietuvos Konstitucinis Teismas aiškindamas nuosavybės teisės turinį savo praktikoje aklaai nebesivadovauja socialistine „triados“ koncepcija ir nuosavybės teisės turinio nebebando įsprausti į jos rėmus, bet pripažįsta, kad savininko valios laisvę ir pasirinkimo teisę. Tenka pripažinti, kad toks nuosavybės teisės interpretavimas kur kas labiau atitinka šiandieninę demokratiųjų valstybių praktiką ir laisvosios rinkos sąlygomis egzistuojančių apyvartos santykių įvairovę.

Darytina išvada, kad nuosavybės teisės turinys Lietuvoje turėtų būti aiškinamas atsižvelgiant į kitų valstybių, įskaitant ir anglosaksų teisės valstybes, nuosavybės teisės jurisprudenciją, prigimtinės nuosavybės teisės sampratą, Europos Žmogaus Teisių Teismo bei

²⁰⁴ Kiršienė J. Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01 S)/LTU. V., 2003. P. 72.

²⁰⁵ V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20). P. 78

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. Nutarimas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.

Lietuvos Konstitucinio Teismo doktriną ir neturėtų būti laikomas išsamiau bei statišku kaip anksčiau.

3.2. Nuosavybės teisės turinys klasikinėje anglosaksų nuosavybės teisės koncepcijoje

Nuosavybė turi savo pareigas taip pat kaip ir teisės

B. Disraeli

Feodalinio laikmečio nuosavybės teisės principų anglosaksų teisės tradicijos šalyse išsaugojimas turėjo įtakos ne tik nuosavybės teisės sampratai, bet ir jos turiniui. Kaip pastebi K. J. Vandavelde, anglo-amerikiečių nuosavybės teisės sampratos raidoje galima išskirti dvi nuosavybės teisės teorijas – W. Blackstone'o (sk. Blekstouno) ir W. N. Hohfeldo, turėjusias didelę įtaką anglo-amerikiečių nuosavybės teisei²⁰⁸.

XVIII a. kontinentinėje Europoje prasidėjusi prigimtinės teisės mokyklų idėjų plėtra neaplenkė ir anglosaksų teisės tradicijai priklausančių valstybių. Bendrosios teisės šalyse nuo XVIII a. pabaigos iki pat XX a. buvo remiamasi 1765 m. Oksfordo universiteto profesoriaus sero W. Blackstone'o darbe „Anglijos įstatymų komentaras“ pateikta nuosavybės teisės, kaip absoliučios valdžios daiktams, samprata. Sekant W. Blackstone'o idėjomis, nuosavybės teisė, greta teisės į gyvybę ir laisvę, buvo pripažinta viena iš trijų absoliučių, kiekvienam anglui įgimtų teisių, į kurią net menkiausias pasikėsinimas, nepriklausomai nuo to, ar tai būtų daroma visos bendruomenės labui, nebuvo leidžiamas. W. Blackstone'as, kurio idėjoms nemažą įtaką turėjo kontinentinėje Europoje prasidėjęs romėnų teisės renesansas ir prigimtinės teisės mokykla, nuosavybės teisę apibrėžė kaip „išimtinę ir despotišką valdžią (*dominium*), pasireiškiančią totaliu bet kurių kitų pasaulyje esančių asmenų teisių pašalinimu, išorinio pasaulio daiktų atžvilgiu, į kurią gali pretenduoti ir kurią gali įgyvendinti žmogus“²⁰⁹.

Nuosavybės teisė anglosaksų teisėje, taip pat, kaip ir civilinės teisės tradicijos šalyse, buvo suprantama kaip valdžios ryšys tarp asmens ir daikto, suteikiantis asmeniui tam tikrą laisvės sferą ir darantis jį nepriklausomu nuo kitų subjektų valios²¹⁰. Nuosavybės teisės absoliutumas buvo pripažįstamas ne tik vertikaliosiose asmens ir valstybės santykiuose, bet ir horizontaliosiose privačių asmenų tarpusavio santykiuose. Kaip ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse ilgą laiką buvo laikomasi nuomonės, kad nuosavybės teisė suteikia išimtinę teisę savininkui

²⁰⁸ K. J. Vandavelde. *The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property* // Buffalo Law Review. 1980, Vol. 29. P. 326.

²⁰⁹ Clarke A., Kohler P. *Property Law. Commentary and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 183.

²¹⁰ Zweigert K., Kötz D. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 8.

naudotis daiktu, gauti iš jo naudą (pajamas) ir juo disponuoti²¹¹. Tuo laikmečiu gyvavo požiūris, kad nuosavybės teisę įgyvendina pats savininkas, savo nuožiūra pasirinkdamas jam priimtinus nuosavybės teisės įgyvendinimo būdus, o visi kiti asmenys savininko naudai teisės yra įpareigoti susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, galinčių šią teisę pažeisti. Vis dėlto W. Blackstone'o pasiūlytos absoliučios ir turinio prasme neribotos nuosavybės teisės samprata anglosaksų teisėje prigijo neilgam.

Absoliučios ir savininko laisva valia įgyvendinamos nuosavybės teisės sampratos išlikimo prielaidos galėjo egzistuoti nebent tose valstybėse, kuriose *de facto* buvo panaikinta feodalinė santvarka ir asmenybė buvo galutinai išlaisvinta iš aukštesnio luomo asmens priklausomybės. Tačiau anglosaksų teisės valstybėse, kuriose feodalinė santvarka realiai nebuvo panaikinta, tokia privačios nuosavybės teisės koncepcija neatitiko faktiškai anglosaksų teisės šalyse susiklosčiusių nuosavybės teisinių santykių²¹². Prigimtinės nuosavybės teisės samprata ypač prasilenkė su žemės teisiniais santykiais, kuriuose tikroju savininku, turėjusiu *dominium*, buvo karalienė, o visi kiti asmenys turėjo tik savo turiniu ir trukme skirtingas valdymo teises (angl. – *estates*), kurių rūšių buvo pakankamai daug²¹³. Kiekviena valdymo teisės rūšis jos turėtojui galėjo suteikti skirtingų teisių ir pareigų. Iš esmės asmenys buvo ne žemės, bet tam tikrų teisių į žemę savininkai²¹⁴. Kartais skirtingi asmenys į tą patį žemės sklypą turėdavo tiek skirtingų valdymo teisių, kad būdavo sudėtinga nustatyti, kuris iš jų turi titulą²¹⁵. Pavyzdžiui, vienam asmeniui galėjo priklausyti teisė į žemės sklypą, kitam – teisė tuo sklypu naudotis kaip keliu, trečiam – teisė jame ganyti bandą, ketvirtas galėjo turėti hipoteką. W. Blackstone'o nuosavybės teisės apibrėžimas nebuvo toks universalus ir negalėjo būti pritaikytas įvairiems nuosavybės teisiniams santykiams, nes nė vienas iš šių asmenų dažnai neturėjo absoliučios ir „despotiškos“ valdžios į daiktą.

Ilgą laiką remiantis W. Blackstone'o teorija, anglų-amerikiečių teisėje, kaip ir kontinentinėje teisėje, nuosavybės teisės objektu buvo laikomas tik materialus daiktas, o nematerialūs objektai, tokie kaip iš realinės nuosavybės (angl. – *real property*) kylančios teisės (angl. – *incorporeal hereditaments*), pvz., teisės į dešimtinę, teisės į kelią, titulą, privilegijas, rentas ir pan., arba asmeninės nuosavybės (angl. – *personal property*) nematerialūs objektai (angl. – *choses in action*) prie nuosavybės teisės objektų buvo priskiriami tik tam tikros fikcijos būdu,

²¹¹ Kaip rašė W. Blackstone'as, „viena iš absoliučių kiekvienam anglui priklausančių teisių yra nuosavybės teisė, susidedanti iš laisvo naudojimosi, naudojimo ir disponavimo visu jam priklausančiu turtu, be jokios kontrolės ar sumenkinimo“ (žr. Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 14).

²¹² Zweigert K., Kötz D. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 27.

²¹³ Be minėtos absoliučios ir trukme neapribotos valdymo teisės „*fee simple*“, suteikusios jos turėtojui visišką, be jokių apribojimų valdymo teisę, galiojo valdymo teisė „*fee simple determinable*“, kuri priminė „*fee simple*“, bet numatė tam tikrus naudojimosi žeme apribojimus, „*life estate*“, kurios galiojimas buvo numatytas tik iki jo turėtojo arba kito konkretaus asmens mirties, „*fee tail*“, kuri galėjo būti perleidžiama tik tiesioginės linijos palikuonims ir pasibaigdavo, jeigu jos turėtojas neturėdavo tiesioginės linijos palikuonių, galinčių jį paveldėti. Taip pat galėjo būti ir ne viena konkrečia trukme apribotų valdymo teisių, vadinamųjų „*leasehold*“, rūšių, kurios savo turiniu taip pat buvo labai skirtingos ir galėjo suteikti ją turinčiam asmeniui skirtingas teises bei pareigas. (žr. plačiau Fletcher G. P., Sheppard S. American Law in a Global Context – the Basics. New York: Oxford University Press, 2005. P. 319-348).

²¹⁴ Zweigert K., Kötz D. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 28.

²¹⁵ Noyes C. R. The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007. P. 265.

dirbtinai juos sudaiktinant²¹⁶. Kitaip tariant, W. Blackstone'o nuosavybės teisės, kaip teisės į daiktą koncepcija buvo taikoma nematerialiems objektams „teisinės fikcijos“ pagalba. Tik tokiu būdu nuosavybės teisė galėjo būti laikoma egzistuojanti net ir tuo atveju, kai paties daikto nebuvo. W. Blackstone'o laikmečio teismai gynė daikto valdymą, o jeigu daikto kaip tokio nebūdavo, pvz., nematerialiojo nekilnojamojo turto ar asmeninės nematerialios nuosavybės atveju, buvo taikoma fikcija.

Tačiau jau XIX a. teismai nuolat susidurdavo su situacijomis, kuriose nematerialaus turto gynimas ginčo šalims būdavo daug svarbesnis nei bet kurio materialaus daikto, todėl dažnai būdavo pastebima, kad dirbtinis materialaus daikto valdymo gynimas, užuot tiesiogiai gynus nematerialųjį turtą, yra betikslis, netgi sukeliantis priešingus rezultatus nei siekiama. Per daug dažnai paprasčiausiai nebūdavo daikto, kurį būtų galima ginti, todėl teismų praktikoje nuosavybės teisę imta laikyti ne teise į materialųjį daiktą, bet teise į tam tikrą vertybę²¹⁷. Prie nuosavybės teisės objektų dematerializacijos anglų-amerikiečių teisėje nemažai prisidėjo naujų asmeninių neturtinių vertybių, tokių kaip gyvybė ir laisvė, įstatyminis pripažinimas viena iš nuosavybės formų, bei „nuosavybės“ termino teisingumo teisėje (angl. – *equity law*) platesnis interpretavimas. Tai lėmė, kad į teisingumo teisės (angl. – *equity law*) gynimo sritį pateko jau ne tik turtinės teisės, bet ir tam tikros asmeninės vertybės, pvz., asmeninis komfortas, sveikata ar saugumas, privatumas, mirusiojo kūnas ir pan.²¹⁸

Taigi nuo XIX a. pabaigos anglosaksų teisėje buvo atsisakyta nuosavybės teisę sieti išimtinai su daiktais, todėl W. Blackstone'o nuosavybės teisės, kaip absoliučios valdžios (*dominium*) daiktui, koncepcija tapo anachronistiška²¹⁹. Šiandien bendrosios teisės sistemos šalyse pripažįstama, kad nuosavybės teisė saugo tam tikrą vertybę, vertingą interesą, bet nebūtinai daiktą. Požiūrio į nuosavybės teisės objektus pokyčiai padarė įtaką ir pačios nuosavybės teisės sampratos ir jos turinio kaitai.

3.3. Nuosavybės teisės turinys šiuolaikinėje anglosaksų nuosavybės teisės koncepcijoje

XX a. W. Blackstone'o vientisos ir singularinės nuosavybės teisės sampratą pakeitė W. N. Hohfeldo ir A. M. Honore pasiūlyta nuosavybės teisės kaip atskirų teisių ryšulio (angl. –

²¹⁶ Pavyzdžiui, asmeninės nuosavybės nematerialius objektus (angl. – *choses in action*) dažnai sudarė tik teisės valdyti daiktą kada nors ateityje, todėl siekiant pritaikyti W. Blackstone'o pasiūlytą nuosavybės teisės kaip absoliučios valdžios daiktams sampratą, buvo taikoma prezumpcija, kad „*choses in action*“ yra potencialūs daiktai (žr. K. J. Vandavelde. *The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property* // *Buffalo Law Review*. 1980, Vol. 29. P. 329).

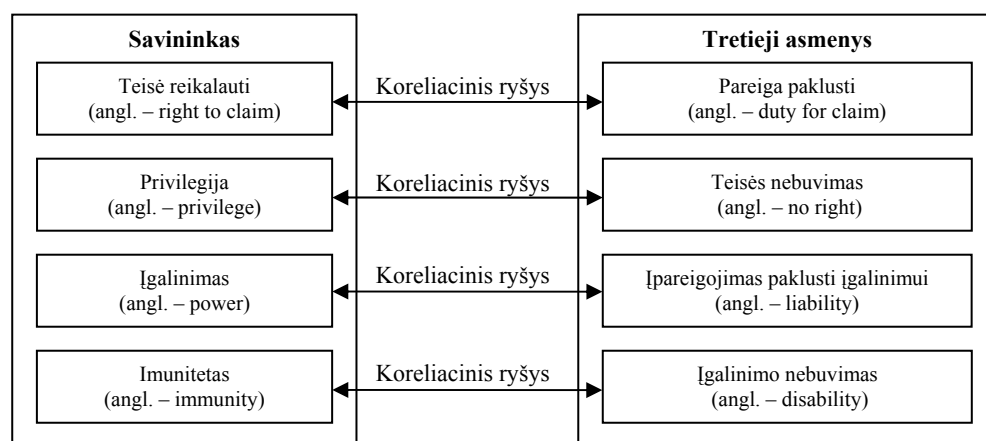
²¹⁷ K. J. Vandavelde. *The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property* // *Buffalo Law Review*. 1980, Vol. 29. P. 330.

²¹⁸ Šiuo nuosavybės formų evoliucijos laikotarpiu nuosavybės teisės objektais buvo pripažintos gera verslo reputacija, daikto pagerinimas, prekės ženklas, komercinės paslaptys (žr. K. J. Vandavelde. *The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property* // *Buffalo Law Review*. 1980, Vol. 29. P. 346).

²¹⁹ K. J. Vandavelde. *The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property* // *Buffalo Law Review*. 1980, Vol. 29. P. 346.

bundle of rights) samprata, kuria anglų-amerikiečių teisėje remiamasi iki šiol. Remiantis teisininkų plačiai pripažinta ir 1936 m. Amerikos teisės instituto patvirtinta W. N. Hohfeldo nuosavybės teisės teorija, bendrojoje teisėje, visų pirma, buvo atsisakyta nuosavybės teisės objektų materializacijos, t.y. nematerialių objektų fiktyvaus tapatinimo su daiktais. Buvo atmesta W. Blackstone'o laikais atsiradusi nuosavybės teisės kaip teisės į materialųjį daiktą samprata ir nuosavybės teisė pripažinta galinti egzistuoti nepriklausomai nuo to, egzistuoja materialus daiktas, kaip nuosavybės teisės objektas, ar ne²²⁰.

Nuo išimtinai individualistinės nuosavybės teisės sampratos buvo pereita prie kolektyvinės nuosavybės teisės sampratos. Anglų-amerikiečių teisėje, vadovaujantis W. N. Hohfeldo, sekusio G. V. F. Hegelio idėjomis, analize, kad kiekviena teisė (interesas) yra teisinis ryšys tarp asmenų, nuosavybės teisė nebelaikoma vienašaliu daikto ir asmens santykiu, bet dvišaliu santykiu, susiklostančiu dėl tam tikrų vertybių tarp savininko ir kitų asmenų. Remiantis W. N. Hohfeldo teorija, kiekviena teisė (interesas), įskaitant ir plačiausią savo turiniu laisvą absoliučią žemės valdymo teisę – „*fee simple*“, anglosaksų teisėje yra laikoma tam tikrų savarankiškų „teisių (plačiaja prasme) ryšuliu“ (angl. – *bundle of rights*), kurį sudaro vienas iš keturių leidimų kitų asmenų atžvilgiu tipų – teisė reikalauti (angl. – *the right to claim*), privilegija (angl. – *privilege*), įgalinimas (angl. – *power*)²²¹ ir imunitetas (angl. – *immunity*). Visi kiti daiktiniuose teisiniuose santykiuose esantys asmenys turi su teisės turėtojo leidimais koreliuojančius apribojimus – pareigą paklusti reikalavimui (angl. – *duty for claim*), teisės nebuvimo (angl. – *no-right*), įpareigojimą paklusti įgalinimui (angl. – *liability for power*), įgalinimo nebuvimo (angl. – *disability*)²²² (žr. 1 pav.).

1 pav. Nuosavybės teisinio santykio turinys pagal W. N. Hohfeldo teoriją

²²⁰ Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 14.

²²¹ Įgalinimas (angl. – *power*) anglosaksų teisėje pagal W. N. Hohfeldo teoriją siejamas su galimybe modifikuoti teisinius santykius.

²²² Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 15.

Kiekvieną daiktinę teisę, nuo nuosavybės teisės iki mažesnės apimties teisių – servituto, įkeitimo ar hipotekos, sudaro šių leidimų ir su jais koreliuojančių apribojimų, kurių kombinacijos ir apimtis skiriasi priklausomai nuo konkretaus daiktinio teisinio santykio, visuma²²³. W. N. Hohfeldo manymu, šių aštuonių juridinių ryšių deriniais galima išreikšti bet kurią teisinį santykį²²⁴.

Tokia nuosavybės teisės koncepcija, pagal kurią daiktinio teisinio santykio subjektams priskiriamos konkrečios pareigos, anglosaksų teisėje faktiškai panaikina aiškų nuosavybės teisės skirtumą nuo prievolinės teisės, kuri, kaip žinoma, taip pat yra *ius in personam*, ir įgyvendinama įpareigotojo subjekto veiksmais. Skirtingai nei kontinentinėje teisėje, Anglosaksų teisėje pripažįstama, kad nėra esminio *ius in rem* ir *ius in personam* skirtumo²²⁵. Tarp daiktinių teisių ir prievolinių teisių daromas labiau kiekybinis, o ne kokybinis skirtumas. Pripažįstama, kad daiktinės teisės turėtojas, priešingai nei prievolinės teisės turėtojas, turi galimybę gauti naudą iš didesnio skaičiaus asmenų, turinčių koreliacines pareigas, tačiau kiekviena iš šių pareigų priklauso ne neapibrėžtam asmenų ratui, bet konkrečioms asmenims. Taigi iš esmės pripažįstama, kad tiek prievolinio, tiek daiktinio teisinio santykio subjektai yra konkretūs asmenys. Todėl *ius in rem* nėra suprantama kaip absoliuti teisė, įgyvendinama išimtinai paties savininko veiksmais²²⁶.

3.3.1. Nuosavybės teisės turinio elementai anglosaksų teisėje

Nors W. N. Hohfeldo teorija susilaukė ir kritikos, tačiau sujungta su Oksfordo profesoriaus A. M. Honore 1961 m. pasirodžiusia nuosavybės teisės analize, kurioje A. M. Honore išskyrė konkrečius nuosavybės teisės turinį sudarančius elementus, ji tapo pagrindiniu šaltiniu, iš kurio kyla šiandieninė anglo-amerikiečių nuosavybės kaip tam tikrų „teisių ryšulio“ (*angl. – bundle of rights*) samprata. W. N. Hohfeldo nuosavybės teisės analizė buvo labiau aprašomoji, nepateikianti atsakymo, kurios konkrečiai teisės turėtų patekti į nuosavybės teisės turinį. Šis trūkumas buvo užpildytas A. M. Honore teorijoje pateiktų standartinių pilną nuosavybės teisę sudarančių galimybių (*angl. – incidents*) samprata, kylančia iš įžvalgos, jog tam tikri nuosavybės

²²³ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 26.

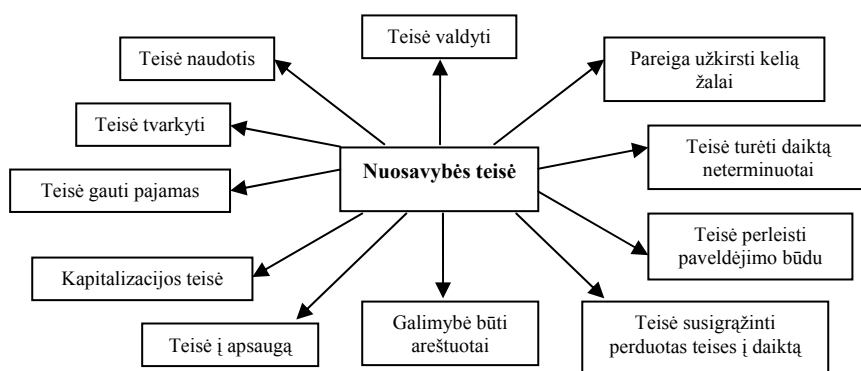
²²⁴ Pavyzdžiui, nuomos teisiniame santykiyje nuomotojas turi teisę reikalauti (*angl. – the right to claim*), kad nuomininkas tam tikrais periodais mokėtų nuomą, o nuomininkas turi pareigą tokiam reikalavimui paklusti (*angl. – duty for claim*). Nuomotojas taip pat turi privilegiją (*angl. – privilege*) suteikti nuomos teisę į likusią turto dalį kitam nuomininkui, o pirmasis nuomininkas neturi jokios teisės jam to uždrausti (*angl. – no-right*). Nuomotojas turi įgalinimą turtą areštuoti (*angl. – power*), o nuomininkas privalo tokiam įgalinimui paklusti (*angl. – liability*). Nuomotojas turi imunitetą nuo to, kad nuomininkas be jo sutikimo daikto kitam nesubnuomotų (*angl. – immunity*), o nuomininkas neturi įgalinimo be nuomotojo sutikimo kam nors daiktą subnuomuoti (*angl. – disability*) (žr. Noyes C. R. The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007. P. 290).

²²⁵ Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 15.

²²⁶ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 24.

teisės elementai turi tendenciją išlikti pastovūs tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu²²⁷. Anot jo, „pasakymas, kad asmuo yra skėčio savininkas, panašią reikšmę turės tiek Anglijoje, tiek Prancūzijoje, tiek Rusijoje ir bet kurioje kitoje šiuolaikinėje valstybėje“²²⁸. A. M. Honore savo straipsnyje įvardijo vienuolika, kaip jis pavadino, standartinių „nuosavybės teisės incidentų“ (angl. – *standart incidents of ownership*). Anot A. M. Honore, visos šios nuosavybės teisę sudarančios galimybės, nors visos kartu yra pakankamos, tačiau kiekviena iš jų nėra sąlyga asmeniui, norinčiam būti pripažintu daikto savininku – asmuo bus laikomas savininku net ir tada, kai kažkurios iš galimybių kuriuo nors momentu neturės. Tai yra, A. M. Honore, pateikdamas sąrašą nuosavybės teisę sudarančių galimybių, nesiūlė lakmuso testo, kuriuo būtų tikrinama, ar asmuo yra daikto savininkas, ar ne. Jo pateiktos nuosavybės teisės turinį sudarančios galimybės yra tam tikras šablonas, kurį turi atitikti nuosavybės teisės koncepcija, pretenduojanti vadintis liberalia²²⁹.

A. M. Honore manymu, liberali nuosavybės teisė turėtų susidėti iš teisės valdyti, teisės naudotis, tvarkymo teisės, teisės į iš daikto gaunamas pajamas, kapitalizacijos teisės, teisės į apsaugą, teisės perleisti paveldėjimo būdu, teisės turėti daiktą neterminuotai, pareigos užkirsti kelią žalai, galimybės būti areštuotai ir teisės susigrąžinti perduotas teises į daiktą (žr. 2 pav.). A. M. Honore naudoja frazę „nuosavybės teisės incidentai“, nes, jo manymu, nuosavybės teisė yra kur kas daugiau nei paprastas „teisių ryšulys“ – „*bundle of rights*“. Pirmieji septyni A. M. Honore „incidentai“ (galimybės) gali būti įvardijami kaip teisės, tuo tarpu kiti keturi labiau primena ne teises, o veikiau į apribojimus, kuriems esant arba kurių nesat, tos teisės funkcionuoja.

2 pav. Nuosavybės teisės turinys pagal A. M. Honore teoriją

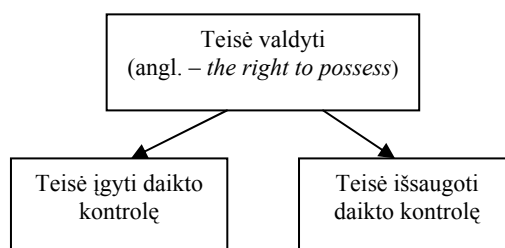
²²⁷ Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 16.

²²⁸ Bethell T. The Noblest Triumph: Property and Prosperity through Ages. New York: St. Martin's Press, 1998. P. 20.

²²⁹ Pavyzdžiui, pripažinus, jog valdymas yra viena fundamentaliausių nuosavybės teisės suteikiamų galimybių, faktas, kad asmeniui yra leidžiama valdyti daiktą dar nereiškia, kad tas asmuo bus laikomas savininku. Ir atvirkščiai, visuomenė, kurioje nėra leidžiama niekam nieko valdyti, negali būti laikoma pripažįstančia liberalią nuosavybės teisės koncepciją. (žr. Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P.193).

3.3.1.1. Teisė valdyti (angl. – *the right to possess*)

Teisė valdyti, kuri suprantama kaip teisė turėti išimtinę fizinę daikto kontrolę arba tokią kontrolę, kokią leidžia daikto prigimtis, yra pagrindas ant kurio remiasi visa anglosaksų nuosavybės teisės koncepcija. Valdymo teisė susideda iš dviejų dalių, t.y. teisės įgyti daikto kontrolę ir teisės ją išsaugoti, reikalaujant, kad kiti asmenys be leidimo netrukdytų kontroliuoti (žr. 3 pav.).

3 pav. Valdymo teisės sudėtis

Jeigu teisinė sistema neužtikrina šių dviejų teisių, tokia teisinė sistema negali būti laikoma ginančia nuosavybės teisę. Vis dėlto tai nereiškia, jog daikto savininkas gali pašalinti nuo savo nuosavybės bet kurį asmenį. Pavyzdžiui, žemės nuosavybės atveju apribojimais gali būti netaikomi valstybės pareigūnams, kurie į privačią žemės valdą įstatyme numatytais tikslais ir terminui turi teisę įeiti ir be savininko sutikimo. Iš kitos pusės, bendras įstatyme numatytas leidimas į privačią žemės valdą įžengti visiems panaikintų pačią žemės nuosavybę²³⁰.

Valdymo teisės gynimas turėtų būti atskiriamas nuo paties valdymo fakto gynimo. Instinktas išstumti visus aplinkinius iš daikto valdymo yra būdingas netgi kūdikiams ir gyvūnams. Tokį instinktą įtvirtinantys įstatymai gali būti skirti tik valdymui kaip faktui, bet ne valdymo teisei ir tuo pačiu nuosavybei ginti. Įstatyme, visų pirma, turi būti numatytas draudimas be valdytojo sutikimo kėsintis į daiktą, o valdytojui prieš visus kitus garantuojama teisė *in rem*, kurios efektyvumui užtikrinti turi būti suteikiama galimybė susigrąžinti iš asmenų prarastą arba paimtą daiktą. Valdymo teisės apsauga gali būti pasiekama ne tokiomis taisyklėmis, kurios esamą daikto valdytoją besąlygiškai pripažįsta turinčiu teisę tęsti daikto kontrolę, o tokiomis taisyklėmis, kurių pagrindu yra galima nustatyti, kuriam asmeniui priklauso išimtinė fizinė kontrolė²³¹.

Siekiant užtikrinti nuosavybės teisės apsaugą, valstybėje turi būti numatytos konkrečios nuosavybės teisės gynimo priemonės, tokios kaip ieškinys dėl iškeldinimo, ieškinys dėl daiktų restitucijos ir vindikacijos, kurios leidžia išsaugoti savininką arba susigrąžinti daiktą, arba tokios

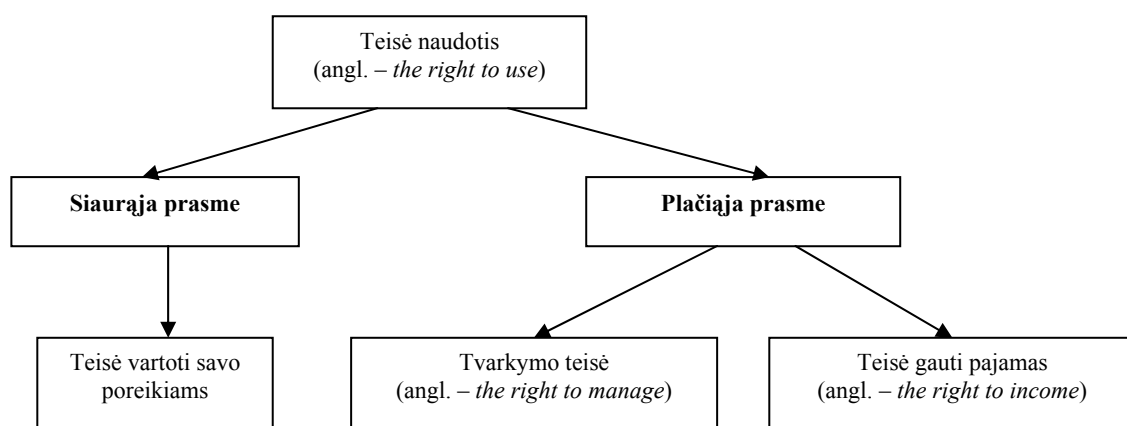
²³⁰ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 194.

²³¹ Ibidem, P. 195.

kaip ieškinyš dėl žemės valdų peržengimo, romėnų posesoriniai interdiktai ir jų šiuolaikiniai analogai, leidžiantys išlaikyti esamą valdymą. Ne visos iš šių priemonių suteikiamos išimtinai tik savininkui – dauguma iš jų yra prieinamos ir tiems asmenims, kurie turi iš nuosavybės teisės kilusią ir jiems perduotą valdymo teisę. Tam tikrais atvejais, kai savininkas savo noru laikinai yra atsisakęs daikto valdymo, pvz., jį išnuomodamas, kai kurios gynybos priemonės savininkui gali ir nebūti prieinamos. Pats tokių apsaugos priemonių buvimas, pasak A. M. Honore, *per se* nuosavybės teisės neapsaugo. Tam, kad nuosavybės teisė į daiktą apskritai egzistuotų, tokios gynybos priemonės turi būti savininkui dar ir prieinamos visais atvejais, kai gresia pavojus būti neteisėtai nušalintam nuo daikto kontrolės²³². Kad teisė pašalinti kitus iš daikto valdymo yra viena svarbiausių teisių „nuosavybės teisių ryšulyje“, konstatavo ir JAV Aukščiausiasis Teismas *Pruneyard Shopping Center v. Robins (1980)* byloje²³³.

3.3.1.2. Teisė naudotis (angl. – *the right to use*)

Teisė naudotis daiktu gali būti suprantama siaurąja ir plačiąja prasme. Teisė naudotis daiktu plačiąja prasme laikoma apimančia kitas dvi teises – tvarkymo teisę, t.y. teisę nuspręsti, kas ir kaip naudosis daiktu, ir teisę gauti iš daikto pajamas, todėl teisė naudotis daiktu plačiąja prasme bus aptarta analizuojant šias dvi teises. Siaurąja prasme – teisė naudotis daiktu suprantama kaip teisė vartoti daiktą savo asmeniniams poreikiams tenkinti (žr. 4 pav.). Teisė naudoti daiktą savo nuožiūra laikoma pagrindiniu nuosavybės teisės bruožu, nepriklausomai nuo to, kad šiai teisei dažnai taikomi tam tikri apribojimai²³⁴.

4 pav. Naudojimosi teisės sudėtis

²³² Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 195.

²³³ Bethell T. The Noblest Triumph: Property and Prosperity through Ages. New York: St. Martin's Press, 1998. P. 20.

²³⁴ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 195.

3.3.1.3. Tvarkymo teisė (angl. – *the right to manage*)

Tvarkymo teisė reiškia teisę nuspręsti, kas ir kaip naudosis daiktu. Tokia teisė įgalina savininką duoti leidimą kitiems asmenims atlikti su daiktu veiksmus, kurie be leidimo būtų laikomi neteisėtais, bei leidžia savininkui sudaryti su kitais asmenimis sutartis, pvz., savininkas gali duoti leidimą kitiems asmenims įžengti į jo sklypą, naudotis daiktu bei nustatyti tokio naudojimosi ribas, taip pat paskolinti daiktą ir nustatyti skolininkui naudojimosi daiktu sąlygas, vadovauti, kaip daiktas turėtų būti nudažytas ar išvalytas arba susitarti, kaip daiktas turėtų būti pataisytas ir pan. Minėti pavyzdžiai daugiau susiję su paprasto daikto reikalų tvarkymu, tačiau teisė nuspręsti kaip naudoti daiktą ir kas juo naudosis tampa itin svarbi, kai kalba eina apie tokį nuosavybės teisės objektą kaip verslas. Teisė priimti sprendimus, kaip turi būti tvarkomi ir eksploatuojami ištekliai, yra viena pagrindinių šiandienos ekonominės ir politinės valdžios galių²³⁵.

3.3.1.4. Teisė gauti pajamas (angl. – *the right to the income*)

Pačia bendriausia prasme pajamomis gali būti laikoma bet kokia nauda, gauta naudojantis daiktu. Pavyzdžiui, Anglijos mokesčių teisės srityje buvo svarstoma, ar neatlygintinas apsigyvenimas svetimame name tam tikra prasme taip pat negalėtų būti vertinamas kaip gauta nauda. Įprasciau pajamos (pvz., vaisiai, nuompinigiai, pelnas) suprantamos kaip nauda, gauta iš daikto naudojimosi teisės perleidimo kitam asmeniui, t.y. leidžiant kitam asmeniui naudotis daiktu už tam tikrą atlygį, arba kaip atlygis už panaudojant daiktą atliktą darbą, taip pat kaip natūralus daikto prieaugis.

Teisė į pajamas tampa vis reikšmingesnė padidėjus pajamų, kurių vertė dažnai būna didesnė nei paties turto, iš kurio jos gaunamos, svarbai. Todėl teisės į pajamas gynyba šiandien gali būti įgyvendinama tiek daiktiniais, tiek prievolintais teisių gynybos būdais²³⁶.

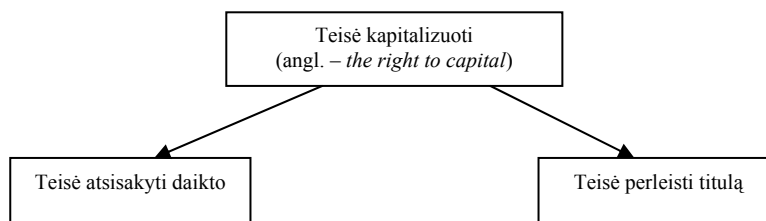
3.3.1.5. Teisė kapitalizuoti (angl. – *the right to the capital*)

Teisė kapitalizuoti daiktą anglosaksų teisėje, labai panašiai kaip ir kontinentinės teisės doktrinoje disponavimo teisė, suprantama kaip galimybė daiktą perleisti kitiems, jį suvartoti, išmesti bei jį visą arba jo dalį sunaikinti. Iš visų teisių, kurias suteikia kapitalizavimo teisė, anglosaksų teisėje svarbiausia pripažįstama daikto perleidimo teisė, leidžianti savininkui daiktą perleisti tiek esant gyvam, tiek po mirties, suteikianti galimybę daiktą parduoti, įkeisti, padovanoti

²³⁵ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 196.

²³⁶ Ibidem.

ar kitu būdu perleisti kitam asmeniui. Teisė kapitalizuoti gali būti suskaidyta į dvi sudedamąsias pagrindines dalis – teisę atsisakyti daikto ir teisės perleisti daikto turėtojo titulą į daiktą (žr. 5 pav.).

5 pav. Kapitalizavimo teisės sudėtis

Teisė atsisakyti daikto ir teisė perleisti daikto turėtojo titulą į daiktą anglosaksų teisėje gali būti atskiros ir priklausančios skirtingiems asmenims, pvz., kai asmuo A susitarimo pagrindu perduoda asmeniui B turtą patikėjimo teise (angl. – *trust*). Tokiu atveju daiktą perdavęs asmuo A turi teisę tik atsisakyti daikto, o asmuo B turi teisę perleisti teisinį titulą į tą daiktą (toks teisių atskyrimas būdingas anglų-amerikiečių teisei, pagal kurią laikoma, jog daiktą patikėjimo teise perdavęs asmuo išlaiko nuosavybės teisę pagal teisingumo teisę (angl. – *equity law*) ir turi ne teisinį titulą, o tik titulą pagal teisingumo teisę (angl. – *equitable title*))²³⁷ (žr. plačiau 3.4. sk.).

3.3.1.6. Teisė į apsaugą (angl. – *the right to security*)

Kitas svarbus savininko pozicijos aspektas – galimybė išlikti savininku neribotam laikui. Teisė į tokią galimybę anglosaksų teisėje vadinama teisė į apsaugą, teisėtai suteikianti imunitetą nuo daikto ekspropriacijos ir užtikrinanti nuosavybės teisės perleidimą, išskyrus bankroto ir skolos išieškojimo atvejus, tik konsensuso pagrindu. Vis dėlto tai nereiškia, kad imunitetas nuo daikto nusavinimo visiškai eliminuoja ekspropriacijos galimybę. Ekspropriacija yra galima, tačiau nuosavybės teisės apsaugos tikslais kartu su ekspropriacijos teisės įgyvendinimu paraleliai turėtų sekti ir adekvati kompensacija. Tik tokiu būdu ekspropriacija gali būti suderinama su teise į nuosavybės apsaugą. Visgi, kaip teisingai pastebi Holmesas, visuotinės ekspropriacijos įtvirtinimas, nors ir numatant už tai kompensaciją, nuosavybės teisei būtų fatališkas. Visuotinės ekspropriacijos teisės nustatymas bet kokiomis sąlygomis, bet kokiam tikslui ir bet kuriai nuosavybei, nors ir reguliariai už tai atlyginant, leistų teigti, arba kad nuosavybės teisės tokioje

²³⁷ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 197.

teisinėje sistemoje iš vis nėra, arba, kad tokioje sistemoje nuosavybės teisės objektu pripažįstami tik pinigai²³⁸.

Anglijos teisės sistemoje, kaip ir daugelyje kitų, numatytos išimtys, kada leidžiama privatiems asmenims sunaikinti svetimą nuosavybę be jokios adekvačios kompensacijos, pvz., būtiniosios ginties atveju, siekiant apsaugoti savo nuosavybę nuo didesnio pavojaus. Kadangi ši taisyklė yra išimtinio pobūdžio, todėl pripažįstama, kad ji yra suderinama su savininko teise į daikto apsaugą²³⁹.

3.3.1.7. Teisė perleisti paveldėjimo būdu (angl. – *the incident of transmissibility*)

Pripažįstama, kad viena iš pagrindinių nuosavybės teisės savybių yra jos nelimituota trukmė, reiškianti, visų pirma, kad nuosavybės teisės interesas be pabaigos (lot. – *ad infinitum*) gali būti perleidžiamas paveldėjimo būdu jo turėtojo paveldėtojams, ir antra, kad nėra aišku, kada šis interesas pasibaigs. Šie du nuosavybės teisės nelimituotumo elementai gali būti vadinami nuosavybės teisės paveldimumu ir neterminuotumu²⁴⁰.

Kaip pažymi J. Austinas, niekas negali naudotis daiktu po savo mirties, nebent netiesiogiai, per tarpininkus, taigi joks interesas į daiktą negali pergyventi mirties. Interesas, kuris turi savybę būti perleidžiamas paveldėtojams, yra daug vertingesnis nei tas, kuris po mirties nustoja egzistavęs. Taip yra todėl, kad, pripažinus perleidžiamumo arba paveldimumo teisę ir po daikto savininko mirties daiktu leidus naudotis jo paveldėtojams, išgaunama didesnė daikto vertė. Pasak paties A. M. Honore, paveldimumas iš principo galimas tiek pirmoje, tiek antroje, tiek trečioje paveldėtojų kartoje. Savininko interesas konkrečiu paveldėjimų skaičiumi nėra apribotas, tačiau tokį skaičių natūraliai gali apriboti pati daikto prigimtis²⁴¹.

A. M. Honore, atsižvelgdamas į tai, kad kiekvienos teisės įgyvendinimas priklauso nuo jos turėtojo valios, paveldėjimo galimybės, kuri nuo tokios valios nepriklauso, apibrėžti kaip teisę vengia, o ją įvardija kaip tam tikrą „incidentą“. Anot jo, „galimybės daiktą po mirties palikti paveldėtojams pripažinti teise negalima, nes jos negalėtų įgyvendinti nei jos savininkas, nei kuris kitas jo vardu“²⁴².

²³⁸ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 198.

²³⁹ Ibidem.

²⁴⁰ Ibidem, P. 199.

²⁴¹ Ibidem.

²⁴² Ibidem.

3.3.1.8. Teisė turėti daiktą neterminuotai (angl. – *the incident of absence of term*)

Neterminuotumo galimybė, minėta, yra kita nuosavybės teisės trukmės dalis. Teisės normose dažniausiai įtvirtinami terminuoti, neterminuoti ir potencialiai terminuoti interesai. Pirmieji baigiasi suėjus tam tikrai datai arba įvykus įvykiui, kuris iš anksto žinoma, kad įvyks. Prie tokių interesų anglosaksų teisėje priskiriama, pvz., nuomos teisė, autorinės teisės ir kt. Prie neterminuotų interesų priskiriama nuosavybės teisė, servitutai, kurių galiojimui terminas nenustatomas – jų turėtojai gyvenant amžinai, išskyrus bankroto ir panašius atvejus, jomis būtų galima naudotis taip pat amžinai. Kadangi kiekvienas žmogus yra mirtingas, naudojimasis tokiais interesais yra apribotas tam tikru periodu, kuriam pasibaigus intereso likimas priklauso nuo jo paveldimumo (angl. – *transmissibility*). Antra vertus, nepaisant žmogaus mirtingumo, interesas visam gyvenimui taip pat gali būti laikomas neterminuotu. Kaip pažymi A. M. Honore, nors neterminuotas interesas pagal savo esmę ir reikalauja paveldimumo pripažinimo, tačiau net jo ir nepripažinus, interesas savo vertės jo turėtojai nepraranda dėl to, kad jis nepasibaigia konkrečia data ar įvykiu, bet tęsiasi iki pat jo mirties.

Kaip matyti, net gi neterminuoti interesai iš tikrųjų gali būti ir terminuoti. Teisės sistemos nuolat numato tam tikrus atvejus, tokius kaip bankrotas, priverstinis pardavimas iš varžytinių ar valstybės ekspropriacija, dėl kurių neterminuoto intereso turėtojas jį gali ir prarasti. Todėl niekada nėra užtikrintumo, ar dabartinis intereso į daiktą turėtojas bei jo paveldėtojai galės išlaikyti jį iki tol, kol egzistuos pats daiktas. Neterminuotų interesų sąvoką galima būtų bandyti išsaugoti laikant, kad pirkejas bankroto ar varžytinių procese yra kartu ir buvusio savininko interesų tęsėjas. Visgi toks kelias problemai spręsti yra neįtikinamas, nes tokie atvejai kaip ekspropriacija arba daikto pardavimas iš varžytinių nesuteikia savininkui nieko vertingo, o veikia yra jo teisių apribojimai, numatyti visuomenės interesais. A. M. Honore iškelia mintį, kad apskritai geriau atsisakyti neterminuotų interesų pripažinimo ir suklasifikuoti juos pagal skaičių ir pobūdį atvejų, kuriems esant jie pasibaigia²⁴³.

Vis dėlto yra autorių abejojančių A. M. Honore teiginiu, kad neterminuoti interesai dėl tam tikrų priežasčių gali virsti terminuotais. Jų manymu, bankroto atveju interesas į daiktą niekur nedingsta, o tik pereina iš vieno asmens kitam – bankroto administratoriui, panašiai kaip pardavimo atveju²⁴⁴.

²⁴³ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 199.

²⁴⁴ Ibidem, 204.

3.3.1.9. Pareiga nedaryti žalos (angl. – *the duty to prevent harm*)

Savininko laisvė pačiam naudotis daiktu arba nuspręsti, kaip ir kas jį turi naudoti, yra priklausoma ne tik nuo sąlygos naudojant nedaryti žalos kitiems, bet ir nuo sąlygos užkirsti kelią kitiems daikto naudotojams tokią žalą padaryti. Iš tiesų gali kilti nemažai ginčų dėl to, kas turi būti laikoma žala, ir iki kokio lygio kitiems sukelti nepatogumai turi būti toleruojami. Nepaisant to, visuomenėje egzistuoja veikos, kurių žalingumo kvestionuoti nedrįstama ir kurios įstatymo yra draudžiamos. Pavyzdžiui, niekas neabejoja, kad gyvybės atėmimas, kito asmens turto sugadinimas, įsibrovimas į svetimas patalpas be savininko leidimo yra žalingi ir teisei priešingi veiksmai. Anglosaksų teisėje savininko padėtis ypatinga tuo, kad savininkas daiktu kitiems žalingu būdu negali naudotis ne tik pats, bet privalo savo daiktu neleisti žalingai naudotis ir kitiems asmenims, pavyzdžiui, savininkas turi pasirūpinti, kad statinys nesugriūtų ant kaimyno žemės ne tik jį statydamas pats ant savo žemės, bet ir suteikęs teisę jį ant savo žemės statyti kitiems. Kaip pastebi A. M. Honore, „šios savininko pareigos visuomenei atrodo tokios savaime suprantamos, kad dažnai jas pamirštama priskirti prie nuosavybės teisės“²⁴⁵.

Taigi nuosavybės teisė, matyti, anglosaksų teisėje nelaikoma išimtinė, despotiška valdžia daiktui, kaip teigė W. Blackstone'as. Vis dėlto dauguma komentatorių, atsižvelgiant į tai, kad pareiga nedaryti žalos galioja ne tik nuosavybės teisės, bet ir kitų teisių turėtojams, nelinkę tokios pareigos priskirti nuosavybės teisės turiniui²⁴⁶. Tačiau tokie prieštaravimai, manytina, atsiranda dėl nepakankamo A. M. Honore analizės supratimo. Minėta, kad A. M. Honore, iškristalizuodamas nuosavybės teisės turinį, nesiekė pateikti lakmuso testo, pagal kurį būtų galima nustatyti, ar asmens turima teisė gali būti laikoma nuosavybės teise. Tai, kad kitai teisei būdinga tam tikra nuosavybės teisės savybė, dar nereiškia, jog nuosavybės teisė jos neturi.

3.3.1.10. Galimybė areštuoti (angl. – *liability to execution*)

Nuosavybės teisės intereso savybė būti areštuotai suteikia galimybę iš savininko teismo sprendimo pagrindu arba jo bankroto atveju paimti daiktą už skolas. Nenumačius tokios galimybės, A. M. Honore manymu, visa kreditavimo sistema būtų suvaržyta, o savininkui atsirastų terpė piktnaudžiauti savo teisėmis ir apgauti savo kreditorius²⁴⁷.

²⁴⁵ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 200.

²⁴⁶ Ibidem, P. 202.

²⁴⁷ Ibidem, P. 204.

3.3.1.11. Teisė susigrąžinti perleistas teises į daiktą (angl. – *residuary right*)

Anot A. M. Honore, kiekvieną iš jo paminėtų nuosavybės teisės turinį sudarančių galimybių atskirai gali turėti ir asmuo su mažesniu interesu į daiktą. Pavyzdžiui, įmonės direktorius gali priimti tam tikrus sprendimus susijusius su įmonės turto panaudojimu, t.y. turi teisę tvarkyti, ilgalaikės nuomos turėtojas ir uzufruktorius turi teisę į pajamas, arba servituto turėtojas, taip pat, kaip ir savininkas, turi perleidžiamą ir neapibrėžtą teisę į žemę. Teisės sistema gali numatyti taisyklę, kad pasibaigus šiems mažesniems interesams į daiktą, teisės, sudarančios tą interesą, pasibaigia ir niekas jų nebegali įgyvendinti. Tokiu atveju, pasibaigus nuomai arba servitutui, niekas negalėtų įgyvendinti ankstesnio jų turėtojo teisių. Vis dėlto tokios taisyklės būdingos retai kuriai valstybei. Dauguma valstybių visgi yra įtvirtinusios taisykles, kurios numato, kad pasibaigus tam tikram interesui, teisės ir laisvės, priklausiusios intereso turėtojui, pereina arba yra perimamos ankstesniojo jų turėtojo. Pavyzdžiui, subnuomininko teisės, pasibaigus subnuomai, grįžta atgal subnuomotojui, o šio teisės, pasibaigus nuomai, – daikto savininkui. Todėl savininkas yra laikomas paskutiniu teisių paveldėtoju²⁴⁸.

* * *

Nors nuosavybės teisės sąvokos apibrėžimas anglosaksų teisėje išlieka diskusinis ir dažnai pabrėžiama, kad nuosavybės teisės sąvoka bendrojoje teisėje nėra prigijusi, A. M. Honore manymu, Anglijoje egzistuoja teisės, kurios tenkina jo išvardintus nuosavybės teisės kriterijus²⁴⁹. Nuosavybės teisę atitinkančiomis teisėmis, taigi ir A. M. Honore apibrėžtą nuosavybės teisės turinį turinčiomis, anglosaksų teisėje neabejotinai turėtų būti laikoma „*fee simple absolute in possession*“, t.y. laisva absoliuti žemės valdymo teisė ir „*entitlement to possession of a chattel forever*“ – amžina valdymo teisė.

W. N. Hohfeldo ir A. M. Honore pateikta nuosavybės teisės samprata padarė didžiulę įtaką visai anglo-amerikiečių nuosavybės teisei. Šiandien nuosavybės teisę kaip tam tikrą „teisių ir pareigų ryšulį“, nors ir išskiriant jame skirtingas teises bei pareigas, aiškina daugelis bendrosios teisės komentatorių. Pavyzdžiui, L. Beckeris, be jau A. M. Honore išvardintų vienuolikos teisių, papildomai išskiria teisę modifikuoti teisinius santykius, teisę perleisti, teisę vartoti ir sunaikinti²⁵⁰. T. C. Grey'us (sk. Grėjus) savo nuosavybės teisės analizėje taip pat remiasi nuostata, kad šiuolaikinėje nuosavybės koncepcijoje nuosavybės teisė yra suskaidyta į ryšulį neaiškių teisių

²⁴⁸ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 200. P. 203.

²⁴⁹ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 374.

²⁵⁰ Goldstein R. J. Ecology and Environmental Ethics. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 52.

(angl. – *bundle of rights*). Nuosavybės teisės skaidymu į „*bundle of rights*“ savo teoriją grindžia ir J. Waldronas²⁵¹.

Kontinentinės teisės tradicijos šalyse anglosaksų teisėje plačiai pripažinta nuosavybės teisės kaip savarankiškų teisių „ryšulio“ metafora tokio pripažinimo nesulaukė. Panaši teorija kontinentinėje teisėje buvo pasiūlyta Skandinavijos filosofų. Danų filosofas A. Rosas vietoje „teisių ryšulio“ siūlė „reikalavimų ryšulio“ teoriją, pagal kurią teisė – yra ne kas kita kaip atskirų reikalavimų visuma. Anot jo, kadangi nuosavybės teisė susideda iš atskirų savarankiškų reikalavimų, nebėra būtinybės perleisti juos visus iškart, bet galima palaipsniui vieną po kito. Minėta teorija remiasi Švedijos socialdemokratų partija. Pagal partijos ideologiją nuosavybės teisė tėra dalomas atskirai galimų perleisti „teisių ryšulys“. Anot jų, „užuot iš kapitalo savininkų reikalavus visų teisių perleidimo visuomenei, per socialiai kontroliuojamą rinką nuosavybės teisė gali būti pajungta palaipsniui socializacijos procesui“²⁵². Kadangi kai kurios Skandinavijos šalys pripažįsta nuosavybės teisės komponentų savarankiškumą bei galimybę juos perleisti dalimis skirtingu laiku, yra autorių, manančių, kad Skandinavijos šalių nuosavybės teisės samprata labai panaši į anglosaksų teisėje vyraujančią nuosavybės kaip atskirų teisių ir pareigų visumos koncepciją²⁵³.

3.3.2. Nuosavybės teisės turinio reliatyvumas anglosaksų teisėje

Panašiai kaip ir kai kuriose kontinentinės teisės valstybėse, nuosavybės teisė angli-amerikiečių teisėje šiandien nebelaikoma absoliučia ir turinio atžvilgiu statiška, susidedančia iš tų pačių pastovių elementų, konsoliduotų tik viename asmenyje, teise²⁵⁴. Teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad nuosavybės teisė neturi iš anksto nustatyto turinio ir skirtingos nuosavybės teisę sudarančių teisių kombinacijos gali būti pagrįstai laikomos nuosavybės teise. Nė viena teisė ar tų teisių grupė tame nuosavybės teisių „ryšulyje“ nelaikomos lemiančiomis²⁵⁵. Be to, nuosavybės teisę sudarančios teisės nebūtinai turi būti sutelktos pas vieną asmenį. Anglosaksų teisėje dominuoja nuosavybės teisės fragmentacijos koncepcija (angl. – *fragmentation of bundle of rights*)²⁵⁶. Kiekviena iš nuosavybės teisės „ryšulį“ sudarančių teisių yra laikoma savarankiška ir laisvai atskiriama, todėl kaip apyvartos objektas gali būti perleidžiama kitiems asmenims. Perleidęs vieną iš savo teisių tam tikram laikui, savininkas jos netenka, taigi jo nuosavybės teisės

²⁵¹ Waldron J. *The Right to Private Property*. New York: Oxford University Press, 2002. P. 28.

²⁵² Çoban. A. *Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 17.

²⁵³ Zweigert K., Kötz T. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 10.

²⁵⁴ Geisler C., Danker G. *Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership*. Washington: Island Press, 2000. P. 4-5.

²⁵⁵ Çoban. A. *Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 17.

²⁵⁶ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 91.

turinys susiaurėja²⁵⁷. Pavyzdžiui, „*fee simple*“ turėtojas dalį savo turimų žemės valdymo teisių, t.y. dalį savo turimo „*estate*“, tam tikram laikotarpiui gali perleisti kitam asmeniui, kitaip tariant suteikti jam „*leasehold estate*“ – savo turiniu siauresnę nei „*fee simple*“ terminuotą žemės valdymo teisę, kuri turi panašumų su kontinentinėje teisėje žinoma ilgalaikės nuomos teise²⁵⁸. Tokiu atveju nuomininkas įgytų teisę valdyti, naudotis, gauti pajamas, o žemės savininkui (absoliučios žemės valdymo teisės turėtojui) liktų teisė kapitalizuoti (angl. – *the right to capital*). Nuomos teisių santykių egzistavimo laikotarpiui nuosavybės teisės turinys yra suskaidomas ir nuosavybės teisė išdaloma keliems asmenims. Pasibaigus numatytam nuomos terminui, visos perduotos teisės grįžta „*fee simple*“ turėtojui²⁵⁹. Fragmentacijos koncepcija savo esme turi didelių panašumų su skaidymo (pranc. – *démembrement*) koncepcija Prancūzijos teisėje. Fragmentuota nuosavybės teisė suteikia galimybę prie turto valdymo prisidėti platesniam visuomenės narių ratui, tokiu būdu sudarant sąlygas iš nuosavybės gauti maksimalią ekonominę naudą, todėl kai kurių mokslininkų nuomone turėtų būti vertinamas kaip pozityvus reiškinys²⁶⁰.

Kaip ir kontinentinėje teisėje, anglosaksų teisėje pripažįstama, kad nuosavybės teisės turinio apimtis taip pat priklauso ir nuo valstybės nustatytų nuosavybės teisės įgyvendinimo apribojimų. Aplinkos ir sveikatos apsaugą reglamentuojantys įstatymai viešojo intereso apsaugos tikslais dažnai numato imperatyvias naudojimosi žeme, pastatais, nacionalinę reikšmę turinčiais kultūros paveldo objektais, mašinomis ir įrengimais bei gamtos ištekliams taisykles, todėl savininkas naudodamasis savo turtu nėra visiškai laisvas²⁶¹.

Atsižvelgiant į tai, bendrojoje teisėje sutinkama, kad nuosavybės teisės, kaip ir kitų teisių, turinys nėra konstanta ir gali kisti priklausomai nuo situacijos. Todėl kiekvienu kartu teisme kilus ginčui, konkretus savininko teisės turinys teismo nustatomas *ad hoc*²⁶².

Nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių, privilegijų, įgalinimų ir imunitetų visuma skiriasi priklausomai nuo to, kokie teisiniai santykiai ir dėl kokių objektų tarp savininko ir kitų

²⁵⁷ Jacobus J. Real Estate Principles. Eleventh Edition. Mason: Cengage Learning, 2006. P.37.

²⁵⁸ Burnham W. Introduction to the Law and Legal System of the United States. Third Edition. St. Paul: West Group, 2002. P. 454.

²⁵⁹ Akkermans B. The Principle of Numerus Clausus in European Property Law. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 334.

²⁶⁰ Geisler C., Danker G. Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership. Washington: Island Press, 2000. P. 16.

²⁶¹ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 15.

²⁶² Vieni pirmųjų tokios nuosavybės teisės turinio nustatymo praktikos precedentų buvo suformuoti *Rorabank v. Motion Picture Operators' Union Minneapolis* ir *Puget Sound Traction, Light & Power Co. v. Grassmeyer* bylose. *Rorabank v. Motion Picture Operators' Union Minneapolis* byloje teismas laikė, kad profesinė sąjunga negali priversti teatro savininko, kuris dirba savo teatre, atsisakyti savo pareigų profesinės sąjungos narių naudai. Didžioji dauguma teisėjų manė, kad „savininko teisės prieš profesinę sąjungą kyla iš Teisių Bilio ir jo keturioliktosios pataisos, kuria neabejotinai užtikrinamas piliečių imunitetas tik nuo konkretaus valstybės institucijų įsikišimo. Toks imunitetas nebūtinai visada suteikia teises piliečiams kitų asmenų atžvilgiu, todėl tokio imuniteto klausimas turėtų būti sprendžiamas kiekvienu konkrečiu atveju“. Teismai sutiko, kad teisė į darbą yra nuosavybė, suteikianti apsaugą nuo valdžios kišimosi, bet nebūtinai nuo privačios interferencijos.

Puget Sound Traction, Light & Power Co. v. Grassmeyer byloje, sprenddami klausimą, ar tramvajaus kompanija, turinti frančizę verstis šia veikla, gali reikalauti uždrausti nelicencijuotų maršrutinių taksi operatorių veiklą, manė, kad tokią teisę kompanija turi, kadangi nelicencijuotų maršrutinių taksi veiksmams pažeidžia tramvajaus kompanijos nuosavybės teisę į frančizę. Teismas pasisakė, kad frančizė yra nuosavybė, todėl bet kuris neteisėtai jos pažeidimas gali būti ginamas, tačiau būtina nustatyti šios frančizės turinį. Teismas nustatė, kad frančizė, suteikianti ieškovui teisę tiesti bėgius, eksploatuoti tramvajų ir pan., yra paini teisių santykių visuma, susidedanti, *inter alia*, iš: 1) privilegijos prieš kitus asmenis atlikti šiuos veiksmus ir 2) teisės iš kitų reikalauti, kad jie netrukdytu šių veiksmų atlikti. Esminis klausimas, kuris šioje byloje buvo keliamas, ar ši frančizė turi būti laikoma suteikiančia teisę reikalauti sulaukyti nelicencijuotus asmenis nuo konkuravimo su ieškovu. (žr. K. J. Vandeveld. The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property // Buffalo Law Review. 1980, Vol. 29. P. 346).

asmenų yra susiformavę²⁶³. Bendrosios teisės tradicijos šalyse nuosavybės teisės turinys nėra nustatomas abstrahuojantis nuo konkretaus teisinio santykio, bet savininko teisės ir pareigos identifikuojamos kiekvienu konkrečiu atveju konkrečiame teisiniame santykyje su konkrečiais asmenimis. Toks nuosavybės teisės turinio reglamentavimas įgalina nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių ir pareigų visumą nustatyti atskirai kiekvienam nuosavybės teisės objektui, kas leidžia pašalinti iš savininko teisių visumos tas teises, kurių šis neįgijo įgydamas objektą. Todėl, esant nustatytiems įgyjamos žemės ar pastato apribojimams, savininkas įgijęs tokį turtą, neturi teisės reikalauti pašalinti nuosavybės teisės apribojimų²⁶⁴.

Minėtas anglų-amerikiečių nuosavybės teisės turinio reguliavimas pastebimai puikiai dera su naujais nuosavybės teisės objektais, todėl nekyla nuosavybės teisės objekto ir nuosavybės teisės turinio nesuderinamumo problema, kuri kyla kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Nuosavybės teisės turinys nėra įstatymo leidėjo spraudžiamas į konkrečių savininko teisių – valdymo, naudojimo ar disponavimo su daiktu rėmus, todėl materialaus turto savininkas gali turėti vienokias teises, o nematerialaus – kitokias. Kokias konkrečias teises turi savininkas, kilus ginčui nustato teismas. Tokiu reguliavimu sukuriama galimybė pačiam savininkui nusistatyti savo nuosavybės teisės turinį konkrečių objektų atžvilgiu.

Vis dėlto nuosavybės teisės kaip „teisių ryšulio“ doktrina kai kurių autorių yra kritikuojama. Pennerio, vieno aršiausių šios doktrinos kritikų, manymu, „teisių ryšulio“ metafora nesukuria jokios aiškios metodologijos ir nepateikia jokių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, ar tam tikra teisė yra nuosavybės teisė. Antra, tokia W. N. Hohfeldo ir A. M. Honore pasiūlyta teisių ir koreliacinių pareigų schema ne visiškai atitinka daiktinių teisių sampratos ir panaikina nuosavybės ir prievolinės teisės skirtumą. Pennerio nuomone, tiek santykis su daiktu, tiek santykis su kitais asmenimis dėl daikto nuosavybės teisėje yra vienodai svarbūs, todėl nuosavybės teisė neturėtų būti apibrėžiama vien tik kaip santykis tarp asmenų dėl daiktų. Trečia, Pennerio teigimu, teisių ryšulio samprata nuosavybės teisę daro neapibrėžiamą. Toks nuosavybės teisės kaip sudėtinės visumos suvokimas, paliekant teisėjui teisę kiekviename kontekste nuspręsti, kurie gi baziniai elementai ją sudaro, nuosavybės teisę paverčia pernelyg lanksčia teise, neturinčia jokių charakterizuojančių požymių²⁶⁵. Kaip pastebi Kevinas Grey'us, tokiu atveju nebetenka prasmės ir pati nuosavybės teisės sąvoka, nes nuosavybės teisės kaip tokios nebelieka, egzistuoja tik jos atskiri elementai²⁶⁶.

²⁶³ Geisler C., Danker G. Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership. Washington: Island Press, 2000. P. 9.

²⁶⁴ Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005. P. 92.

²⁶⁵ Çoban. A. Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004. P. 17.

²⁶⁶ Clarke A., Kohler P. Property Law. Commentary and Materials. New York: Cambridge University Press, 2005. P. 181.

3.4. Nuosavybės teisės turinio vienalytiškumas ir dualumas

Lyginant nuosavybės teisės turinį anglosaksų ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse, vienais esminių kontinentinės ir anglosaksų teisės skirtumų yra laikomi nuosavybės teisės išimtinumas ir vienalytiškumas. Kontinentinėje teisėje nuosavybės teisė pripažįstama išimtinė asmens teise, t.y. tik savininkas yra laikomas vieninteliu asmeniu, galinčiu turėti visas nuosavybės teisės turinį sudarančias teises. Dėl nuosavybės teisės išimtino sukuriama nuosavybės teisės *erga omnes* efekto, savininkas yra įgalinamas pašalinti visus kitus nuo savo teisės, išskyrus atvejus, kai išimtinumas yra apribotas tam tikrą turimų teisių dalį laikinai perleidus kitiems, suteikiant jiems išvestines daiktines teises, arba nuosavybės teisę perleidus su sąlyga, kad savininkas neturės visų išimtinių nuosavybės teisę sudarančių teisių²⁶⁷. Nuosavybės teisės visišką išimtinumą riboja ir bendrosios nuosavybės teisės pripažinimas²⁶⁸.

Su nuosavybės teisės išimtinumu glaudžiai siejasi kita nuosavybės teisės savybė – nuosavybės teisės vienalytiškumas, reiškiantis, kad nuosavybės teisė negali būti suteikiama keliems skirtingiems asmenims į tą patį visą objektą. Perleidžiant nuosavybės teisę, gali būti perleidžiamas tik visas į nuosavybės teisės turinį patenkančių teisių visetas²⁶⁹. Jau Karlas Von Savigny teigė, kad „teisė į nuosavybę yra pilna ir išimtinė asmens teisė į daiktą. Kita tokia teisė negali būti įsivaizduojama“²⁷⁰. Daugumoje kontinentinės teisės šalių galioja iš romėnų teisės perimtas principas „vienas daiktas – vienas savininkas“. Kaip pažymėjo Vokietijos civilinio kodekso rengimo komisija, „nuosavybės teisė negali būti fragmentuota tokiu būdu, kuriuo dvi šalys atskirai įgytų visas nuosavybės teisę sudarančias teises, galinčias vadintis nuosavybės teise“²⁷¹. Savininkui išskaidyti savo nuosavybės teisės turinį ir dalį jo teisių perleisti kitiems asmenims kontinentinėje teisėje, minėta, leidžiama tik sukuriant savo turiniu siauresnes išvestines daiktines teises (lot. – *iura in re aliena*), kurių sąrašas, taikant *numerus clausus* doktriną, yra ribotas ir konkretus turinys numatomas įstatyme. Laikomasi nuostatos, kad tokių daiktinių teisių sukūrimas nepanaikina nuosavybės teisės savybių ir neleidžia kitai šaliai tapti antruoju savininku²⁷².

Anglų-amerikiečių teisėje, kurios pagrindiniai nuosavybės teisės principai yra perimti iš feodalinės teisės, nuosavybės teisės išimtinumas ir vienalytiškumas nevaidina svarbaus

²⁶⁷ Pavyzdžiui, Prancūzijoje galimas nuosavybės teisės perleidimas sutartyje arba testamente numatant neperleidžiamumo sąlygą (angl. – *non-transferability clause*), kuri apriboja naujojo savininko galimybes disponuoti objektu – jį ar jo dalį perleisti arba sukurti jo atžvilgiu daiktines teises. Kadangi tokie susitarimai savo esme prieštarauja pagrindinėms nuosavybės teisės charakteristikoms, *inter alia*, minėtam nuosavybės teisės išimtinumui, bei trukdo laisvai objektų cirkuliacijai rinkoje, tokie susitarimai įstatyme yra ribojami ir laikomi teisėtais tik tuo atveju, jeigu tokie susitarimai yra laikini ir jais siekiama svarbių bei legitimų tikslų (žr. Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 95).

²⁶⁸ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 98.

²⁶⁹ Chen J. *From Administrative Authorisation to Private Law – Comparative Perspective of the Developing Civil Law in the People's Republic of China*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. P. 139.

²⁷⁰ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 192.

²⁷¹ *Ibidem*.

²⁷² *Ibidem*, P. 177.

vaidmens – čia pripažįstamas kelių savininkų į tą patį daiktą pliuralizmas, dėl to nuosavybės teisė gali būti fragmentuota, sukuriant dualios nuosavybės teisės (lot. – *dumplex dominium*) situaciją²⁷³. Nuosavybės teisės turinį sudarančios teisės ir pareigos (angl. – *bundle of rights*), kurias A. M. Honore įvardija „pilnos liberalios nuosavybės teisės koncepcijos atributais“, nebūtinai turi tuo pačiu metu priklausyti vienam asmeniui.

Nuosavybės teisės fragmentacijos į *dumplex dominium* pavyzdžiu anglų-amerikiečių teisėje neabejotinai laikytinas bendrosios teisės sistemos šalyse didelę praktinę reikšmę turintis turto patikėjimo institutas (angl. – *trust*), susiformavęs Anglijoje viduramžiais, siekiant išsaugoti šeimos turtą ateities kartoms ir suteikti turto valdymui tęstinumą. Turto patikėjimas apibrėžiamas kaip teisinis mechanizmas, kuriuo turto patikėtinis (angl. – *trustee*) jam perduotas nuosavybės teisės, privilegijas, įgalinimus ir imunitetus įgyvendina kito asmens (angl. – *beneficiary*) naudai. Pagal bendrąją teisę (angl. – *common law*) turto patikėtinis yra laikomas juridiniu savininku (angl. – *legal owner*), galinčiu įgyvendinti visas savininko teises į jam perduotą turtą nepriklausomai nuo patikėtojo ir naudos gavėjo, tačiau neturi teisės naudotis pajamomis, kurias gauna tą turtą valdydamas²⁷⁴. Visos pajamos, kurias iš perduoto turto uždirba turto patikėtinis tampa naudos gavėjo²⁷⁵ nuosavybe, todėl turto patikėtinis turi pareigą juridinę nuosavybės teisę sudarančiomis teisėmis, privilegijomis ir įgalinimais naudotis taip, kad sukurtų naudą ne sau, bet naudos gavėjui, priešingu atveju teismai gali įpareigoti turto patikėtinį visą pasisavintą naudą perduoti naudos gavėjui, o kraštutiniais atvejais atimti iš jo juridinę nuosavybę ir perduoti kitam asmeniui. Iš kitos pusės, naudos gavėjas laikomas savininku pagal teisingumo teisę (angl. – *equitable owner*), turinčiu teisę gauti naudą iš patikėtojo turto. Taigi turto patikėjimo atveju nuosavybės teisė padalijama į teisinę (angl. – *legal ownership*) ir teisingą (angl. – *equitable ownership*) nuosavybę, taip tam pačiam turtui sukuriant du savarankiškus savininkus – vieną pagal bendrąją teisę (angl. – *common law*), kitą pagal teisingumo teisę (angl. – *equity*) ir dvi nuosavybės teisės rūšis (lot. – *dumplex dominium*). Turto patikėtinis įgyvendina savo teises ne kaip atstovas, bet kaip savininkas. Vienas svarbiausių, galima sakyti, anglų-amerikiečių turto patikėjimo institutą kvalifikuojančių ypatumų yra tas, kad daiktinės teisės normomis yra ginamas ne tik turto patikėtinis, bet ir naudos gavėjas²⁷⁶. Turto patikėjimo institutas dažnai naudojamas bendrovių teisėje, šeimos teisėje, paveldėjimo teisėje, labdaros fondų veikloje ir pan.²⁷⁷. Turto patikėjimo santykiai dažnai susiklosto siekiant turto tvarkymą (angl. – *management*) ir iš to turto gaunamą naudą padalinti tarp

²⁷³ Zweigert K., Kötz D. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 10.

²⁷⁴ Chen J. From Administrative Authorisation to Private Law – Comparative Perspective of the Developing Civil Law in the People's Republic of China. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995. P. 143.

²⁷⁵ Anglų-amerikiečių teisėje apie naudos gavėją ir patikėtoją yra įprasta kalbėti kaip apie atskirus asmenis, bet naudos gavėju gali būti ir pats patikėtojas (angl. – *settlor*) (žr. S. Grundmann. Trust and Treuhand at the End of the 20th Century. Key Problems and Shift of Interests // American Journal of Comparative Law. 1999, Vol. 47. P. 402).

²⁷⁶ Storme M. E. Property Law in a Comparative Perspective. Ku Leuven Centre for Advanced Legal Studies. 2004. P. 37.

²⁷⁷ J. Ball. The Boundaries of Property Rights in English Law. Report to the XVIIth International Congress of Comparative Law // Electronic Journal of Comparative Law. 2006. <http://www.ejcl.org/103/abs103-1.html>; prisijungimo laikas: 2009-11-05.

kelių asmenų. Perleidžiant turtą į profesionalių valdytojų rankas, turto patikėjimo institutu sudaromos sąlygos turtą valdyti kompetentingiau nei pajėgtų naudos gavėjas ir gauti iš turto maksimalią naudą.

Nors kontinentinės teisės tradicijos šalyse vyrauja vienalytės ir išimtinės nuosavybės teisės samprata ir kelių nuosavybės teisės rūšių galimybė nepripažįstama, tačiau kai kurių autorių nuomone kontinentinėje teisėje *dumplex dominium* nebeegzistuoja tik literatūroje, bet praktikoje vis dar yra gyva²⁷⁸. Ilgą laiką buvo manoma, kad anglų-amerikiečių patikėjimo institutas negalės būti transplantuotas į kontinentinės teisės sistemą²⁷⁹. Tačiau pasaulinė rinkų integracija lemia vis didėjančią Amerikos teisės įtaką kontinentinės teisės šalims, dėl ko anglų-amerikiečių nuosavybės teisės principai ir juridinės koncepcijos šiuo metu skverbiasi į civilinės teisės tradiciją ir yra vienaip ar kitaip pritaikomi²⁸⁰. Kai kurios šalys, ypatingai tos, kurios yra suinteresuotos užsienio investicijų pritraukimu, pvz., Lichtenšteinas, jau yra visa apimtimi akceptavusios angliškąjį turto patikėjimo institutą (angl. – *trust*)²⁸¹. Kitose šalyse savo esme angliškajam turto patikėjimo institutui ekvivalentiški institutai taip pat egzistuoja, bet siekiant nepažeisti nuosavybės teisės vienalytiškumo principo, reglamentuojami naudojant skirtingus terminus ir juridinės technikos priemones²⁸².

Didelį impulsą dviejų teisinių tradicijų suartėjimui davė 1984 m. Hagos konvencija dėl turto patikėjimui (angl. – *trust*) taikytinos teisės ir jų pripažinimo, kurią pasirašiusios kontinentinės teisės šalys, siekdamos paskatinti investicijas iš užsienio, įsipareigojo pripažinti bendrosios teisės valstybėse sukurtą turto patikėjimo institutą²⁸³. Teisės doktrinoje pastebima, kad ir didžiosios kontinentinės teisės šalys, anglų-amerikiečių pavyzdžiu kurdamos panašius „kvazi-trastų“ institutus, taip pat artėja prie anglosaksų dualaus nuosavybės teisės turinio modelio²⁸⁴.

Iš tokių suartėjimo pavyzdžių paminėtini visai neseniai 2007 metais į Prancūzijos teisę įdiegtas *fiducie*²⁸⁵ ir Vokietijos *Treuhand* institutai. Į anglų-amerikiečių nuosavybės patikėjimo institutą panašus *fiducie* Prancūzijos civilinio kodekso 2011 str. apibrėžiamas kaip „aktas, kuriuo

²⁷⁸ Pavyzdžiui, tiek užstatymo teisė (lot. – *superficies*), tiek ilgalaikės nuomos teisė (lot. *emphyteusis*) jos turėtojams suteikia tokias plačias teises, kad vargu, ar nuosavybės teisės vienalytiškumas išlieka nepažeistas (žr. D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Dumplex Dominium? // *Europien Review of Private Law*. 2003, No. 3. P. 318).

²⁷⁹ Mattei U. Law and Economics. Michigan: The University of Michigan Press, 2004. P. 220.

²⁸⁰ S. van Erp. Globalisation or Isolation in New Dutch Property Law? The New Civil Code of the Netherlands and the New Civil Codes of the Netherlands Antilles and Aruba Compared // *Electronic Journal of Comparative Law*. 2003, Vol. 73. <http://www.ejcl.org/75/art75-2.html>; prisijungimo laikas: 2009-12-05.

²⁸¹ Honoré T. On Fitting Trusts into Civil Law Jurisdictions // *Oxford Legal Studies Research Paper*. 2008, No. 27. P. 9.

²⁸² Pavyzdžiui, Kanados Kvebeko provincijoje turto patikėjimo institutas, vengiant naudoti anglišką terminą „*trust*“ įvardijamas terminu „*fiducie*“, nors į anglų kalbą verčiamas tiesiog „*trust*“. Patikėtinis įvardijamas ne kaip savininkas, bet kaip administratorius, nors jo teisinis statusas niekuo nesiskiria nuo patikėtinio anglosaksų teisėje (Honoré T. On Fitting Trusts into Civil Law Jurisdictions // *Oxford Legal Studies Research Paper*. 2008, No. 27. P. 11).

²⁸³ Konvenciją šiuo metu pasirašiusios yra Italija, Olandija, Prancūzija, Liuksemburgas, Malta, ratifikavo Italija ir Olandija (žr. Honoré T. On Fitting Trusts into Civil Law Jurisdictions // *Oxford Legal Studies Research Paper*. 2008, No. 27. P. 8).

²⁸⁴ Zweigert K., Kötz D. *International Encyclopedia of Comparative Law*. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6. P. 10.

²⁸⁵ *Fiducie* institutas yra kilęs iš romėniškųjų *fiducia cum creditore*, nuosavybės perleidimo apsaugos tikslais, ir *fiducia cum amico*, nuosavybės perleidimo tvarkymo tikslais, teisinių priemonių, kuriomis savininkas apribodavo sutartimi savo teises į perleidžiamą objektą. *Fiducie* Prancūzijoje šiandien naudojama tiek kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo, tiek gaunamos naudos ir turto tvarkymo paskirstymo priemonė (plačiau žr. Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 113).

vienas ar daugiau asmenų perleidžia esamus arba būsimus objektus, teises ar apsaugos priemonės, arba grupę objektų, teisių ar apsaugos priemonių, vienam ar daugiau patikėtinių, laikysiančių objektus atskirai nuo savo turto vieno ar kelių naudos gavėjų naudai²⁸⁶. Tokia *fiducie* definicija dažnai leidžia manyti, kad Prancūzija yra perėmusi anglų-amerikiečių turto patikėjimo institutą ir panašiai kaip bendrosios teisės tradicijos šalys pripažįsta kelių savininkų ir *dumplex dominium* egzistavimą. Vis dėlto, nors yra labai panašus, tačiau *fiducie* tokio nuosavybės teisės turinio fragmentacijos efekto Prancūzijos teisėje nesukelia. Pagal *fiducie* sandorį nuosavybės teisę įgyja turto patikėtinis, bet jo nuosavybės teisė jam perduoto turto atžvilgiu yra apribota. Kaip pažymėjo vienas iš *fiducie* įvedimo į teisės sistemą iniciatorių senatorius Marini, „*fiducie* yra tik modifikuota nuosavybės teisės forma“, arba, kaip teigia senatorius De Richemontas, „menkesnė nuosavybės teisė“²⁸⁷. Tokia nuosavybės teisė nuo įprastos skiriasi tuo, kad savininko teisės yra apribotos *fiducie* sutartyje numatytais tikslais ir tuo, kad ji pagal Prancūzijos įstatymus gali trukti ne ilgiau kaip trisdešimt tris metus, o po to suteikiama teisė perleidėjui ją susigrąžinti²⁸⁸. Minėta, jog vienas iš anglų-amerikiečių patikėjimo teisės ypatumų yra tas, kad tiek patikėtiniui, tiek naudos gavėjui suteikiamos daiktinės gynybos priemonės, nes naudos gavėjas taip pat laikomas turinčiu nuosavybės teisę. Prancūzijoje *fiducie* būdu nuosavybės teisės turinys nėra išskaidomas. Nei turto perleidėjas, nei naudos gavėjas neįgyja jokios daiktinės teisės. Naudos gavėjas įgyja tik prievolinę teisę, todėl neturi tokios apsaugos, kuri naudos gavėjui garantuojama anglosaksų teisėje daiktinės teisės normomis, t.y. naudos gavėjas negali gintis prieš trečiuosius asmenis, pvz., patikėtinio kreditorius pastarojo nemokumo atveju. Naudos gavėjo apsauga nemokumo atveju užtikrinama kitomis teisinėmis priemonėmis – įpareigojant patikėtinį savo turtą laikyti atskirtą nuo jam patikėto turto bei numatant draudimus kreditoriams išieškoti iš patikėto turto, net ir patikėtinio bankroto atveju²⁸⁹. Taigi, nors Prancūzijos *fiducie* labai primena anglų-amerikiečių *trust*, tačiau nuosavybės teisės dualizmas teisėje nėra sukuriamas.

Panaši į nuosavybės teisės fragmentaciją situacija susidaro Vokietijoje naudojantis teisiniu *Treuhand* institutu, kai turto patikėtojas perduoda savo nuosavybės teisę į turtą patikėtiniui, kad šis jį tvarkytų patikėtojo naudai. Visgi, kaip ir Prancūzijoje, taip ir Vokietijoje, reglamentuojant *Treuhand* institutą, buvo siekiama kaip įmanoma jį suderinti su nuosavybės teisės vienalytiškumo principu, todėl Vokietijoje nuosavybės teisės dualumas taip pat negalimas. Tačiau, siekiant išsaugoti nuosavybės teisės vienalytiškumą, kelių savininkų susidarymo problema Vokietijoje sprendžiama kiek kitaip nei Prancūzijoje – įvedant ekonominio savininko kategoriją. Turto patikėtinis (vok. – *Treuhänder*), kuris įpareigojamas tvarkyti jam perduotą objektą jį

²⁸⁶ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 113.

²⁸⁷ *Ibidem*, P. 114.

²⁸⁸ *Ibidem*.

²⁸⁹ *Ibidem*, P. 115.

perdavusio asmens (vok. – *Treugeber*) naudai, pagal Vokietijos teisę laikomas juridiniu savininku, o turtą perdavęs asmuo – ekonominiu savininku. Nuosavybės teisės skirstymas į ekonominę bei juridinę pripažįstamas ir Vokietijos teismų praktikoje²⁹⁰. Nors ir sukuriamos dvi nuosavybės teisės rūšys – juridinė ir ekonominė, tačiau teisės doktrinoje pripažįstama, kad nuosavybės teisės absoliutumas ir vienalytiškumas nepažeidžiamas. Santykiuose su trečiaisiais asmenimis tikruoju savininku laikomas juridinis savininkas – turto patikėtinis. Jis gali laisvai disponuoti turto patikėjimo teise turimu turtu. Tačiau santykiuose su patikėto turto davėju jį sieja prievoliniai teisiniai santykiai, kylantys iš turto patikėjimo sutarties, kurioje dažnai numatomi turto patikėtinio teisių apribojimai ir pareigos. Sutarties pažeidimo atveju naudos gavėjas, kuris dažnai sutampa su patikėtoju, kaip ir Prancūzijoje, turi teisę gintis tik prievolinės teisės suteikiamomis gynybos priemonėmis prieš patikėtinį, bet daiktiniai gynybos būdai, kuriuos galėtų panaudoti prieš trečiuosius asmenis jam nėra suteikiami²⁹¹. Taigi pozityviosios teisės atžvilgiu, turto patikėtojas, kurio naudai veikia patikėtinis, ne tik kad nepripažįstamas savininku, bet jis neturi jokios daiktinės teisės, todėl dviguba nuosavybė teisė nesusidaro, tokiu būdu yra išsaugomas nuosavybės teisės turinio vienalytiškumas. Tačiau taip pat, kaip ir Prancūzijoje, patikėtinio-naudos gavėjo interesams prieš trečiuosius asmenis apsaugoti yra numatytos papildomos apsaugos garantijos.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių vyrauja vienalytės nuosavybės teisės samprata, dėl ko nuosavybės teisės fragmentacija sukuriant keletą lygiaverčių nuosavybės teisių į tą patį objektą taip pat nėra galima. Nuosavybės teisės turinio išskaidymas įmanomas tik suteikiant kitam asmeniui savo turiniu siauresnes išvestines daiktines teises, todėl nuosavybės teisės perleidimas, kai ją perleidžiantis asmuo ir po perleidimo sandorio išlieka savininku, įstatymo leidėjo nėra numatytas. Nors turto patikėjimo institutas yra įtvirtintas ir LR CK, tačiau, skirtingai nei Vokietijoje ar Prancūzijoje, turto patikėtinis nuosavybės teisės į jam perduodamą turtą neįgyja. Jį su patikėtoju sieja atstovavimo teisiniai santykiai. Remiantis LR CK 6.953 str. 1 ir 2 dalimis, turto patikėtojas patikėjimo sutartimi perdavęs turto patikėtinui savo turtą ir toliau išlieka turto savininku, t.y. turto perdavimas kitam asmeniui turto nuosavybės teisės nepakeičia. Turto patikėtinis įgyja tik *iura in re aliena* – išvestinę daiktinę patikėjimo teisę, teoriškai tik tam tikrą dalį patikėtojo nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių. Tačiau turto patikėjimo atveju patikėtinui yra perleidžiama tiek daug savininko teisių, kad jo teisinis statusas faktiškai nedaug kuo skiriasi nuo savininko. Pavyzdžiui, turto patikėtinis kaip ir bet kuris savininkas turi turto valdymo, naudojimo bei disponavimo teises, sandorius sudaro savo vardu, prieš trečiuosius asmenis turi teisę naudotis savininko gynybos būdais, *inter alia*, reikšti posesorinį, vindikacinį ar negatorinį ieškinį, todėl dažnai patikėjimo teisė teisės doktrinoje laikoma savo turiniu artimiausia

²⁹⁰ Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008. P. 185.

²⁹¹ *Ibidem*.

nuosavybės teisei. Galima manyti, kad tokiu patikėjimo instituto reglamentavimu Lietuvoje taip pat yra priartėta prie anglosaksiškojo dualios nuosavybės teisės modelio. Visgi, minėtas patikėjimo teisės reguliavimas Lietuvoje neleidžia sukurti visiško patikėto turto atskirtumo nuo savininko, kurį sukuria nuosavybės teisės dualumas anglosaksų teisėje. Turto patikėtojiui tapus nemokiam, LR CK nustatytas reguliavimas neužkerta kelio jo kreditoriams bankroto proceso metu nukreipti išieškojimą į patikėtą turta, dėl to turto patikėjimo institutas Lietuvoje neužtikrina savininko turto apsaugos, o tai nėra pozityvus veiksnys užsienio subjektų investicijoms į Lietuvą pritraukti.

Iš to, kas pasakyta, matyti, kad kontinentinėje ir anglosaksų teisėje nuosavybės teisės turinio samprata skiriasi. Kontinentinės teisės tradicijos šalyse nuosavybės teisė laikoma vienalyte (nedaloma teise), todėl anglosaksų teisėje galimas nuosavybės teisės turinio dualizmas, kai sukuriamos dvi savarankiškos nuosavybės teisės į tą patį daiktą, yra nepripažįstamas. Tačiau kontinentinės teisės tradicijos šalių naujausia tendencija kurti į anglų-amerikiečių teisėje panašius turto patikėjimo institutus rodo šių dviejų sistemų suartėjimą.

* * *

Apibendrinant galima teigti, kad anglosaksų teisėje išsaugoti pagrindiniai feodalinės nuosavybės teisės principai, lemia aiškius nuosavybės teisės sampratos kontinentinėje ir anglosaksų teisėje skirtumus. Vis dėlto faktas, kad savininku anglosaksų teisėje laikomas asmuo, turintis valdymo teisę, esminių nuosavybės teisės ir tokių valdymo teisių turinio skirtumų nelemia. Anglosaksų teisėje savininku laikomas ne bet kuris daikto valdytojas, bet lygiai taip pat kaip ir kontinentinėje teisėje, valdytojas, turintis plačiausias valdymo teises daikto atžvilgiu, pvz., nekilnojamojo turto teisėje – laisvą absoliučią žemės valdymo teisę (angl. – *fee simple absolute in possession*). Todėl tokio valdytojo teisinė padėtis ir teisių apimtis faktiškai šiandien niekuo nesiskiria nuo savininko kontinentinėje teisėje. Taigi tenka pripažinti, kad skirtingas nuosavybės teisės suvokimas skirtingų teisės tradicijų šalyse rezultato prasme didelių skirtumų nelemia. Tas pats pasakytina ir apie nuosavybės teisės turinio dualumą ir vienalytiškumą. Nors kontinentinėje teisėje nuosavybės teisės turinio dualizmas atmetamas kaip nesiderinantis su absoliučios nuosavybės teisės samprata, tačiau praktikoje, naudojant įvairias juridinės technikos priemones, tai nesudaro kliūčių pasiekti tų pačių tikslų nekeičiant pačios nuosavybės teisės turinio koncepcijos. Kaip rodo praktika, anglų-amerikiečių turto patikėjimo institutas, gali būti pritaikytas bei suderintas ir su kontinentinės teisės tradicijos vienalytės nuosavybės teisės samprata. Taigi galima teigti, kad nuosavybės teisės turinio skirtumai kontinentinėje ir anglosaksų teisėje šiandien yra veikiau konceptualūs, bet pasiekiamo rezultato požiūriu sutampa.

Šių dviejų teisės tradicijų panašumai akivaizdūs ir aiškinant patį nuosavybės teisės turinį. Šiuolaikinė nuosavybės teisės koncepcija, ar tai būtų prigimtinės teisės, ar anglosaksų „teisių

ryšulio“, išskiria labai panašias teises ir neapsiriboja viduramžiais sukurta nuosavybės teisių „triada“ nuosavybės teisės turiniui atskleisti.

IŠVADOS

Remiantis atliktu lyginamuoju tyrimu, galima padaryti tokias išvadas:

- 1) Abi magistro baigiamajame darbe iškeltos hipotezės patvirtino: nuosavybės teisės turinio samprata kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos šalyse iš esmės sutampa savo pasiekiamo rezultato požiūriu. Nuosavybės teisė tiek LR CK, tiek teisės doktrinoje bei teismų praktikoje laikoma prigimtine asmens teise, todėl jos esmei atskleisti nepakanka iš prieš tai galiojusio 1964 m. Civilinio kodekso perimtos valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių „triados“.
- 2) Šiandien kontinentinėje teisėje vyraujanti nuosavybės teisės bei jos turinio samprata kildinama iš romėnų teisės, kur nuosavybės teisė (lot. – *dominium*) buvo suprantama kaip absoliuti ir vienalytė teisė, susidedanti iš nesuskaičiuojamos teisių visumos. Skirtingai nei romėnų teisėje, feodalinėje teisėje, kuri sudaro anglosaksų nuosavybės teisės sampratos pagrindą, nuosavybės teisės absoliutumas nebuvo pripažįstamas, o pati nuosavybės teisė priminė tam tikram laikotarpiui suteiktą prievolinę valdymo teisę, kurią buvo galima suskaidyti ir padalyti tarp kelių savininkų (lot. – *dumplex dominium*).
- 3) Feodalinių nuosavybės teisės principų išsaugojimas anglosaksų teisėje nulėmė tai, kad čia, skirtingai nei kontinentinėje teisėje, nuosavybės teisė suvokiama kaip valdymo teisė, todėl savininku laikomas asmuo, turintis plačiausias savo turiniu valdymo teises. Šiandien anglosaksų teisėje skiriamos dvi kontinentinės nuosavybės teisės sampratai artimiausios valdymo teisės rūšys: realinės nuosavybės atžvilgiu – laisva absoliuti žemės valdymo teisė (angl. – *fee simple*), asmeninės nuosavybės atžvilgiu – amžina valdymo teisė (angl. – *title*). Nepaisant to, šių teisių apimtis yra labai artima nuosavybės teisės apimčiai kontinentinėje teisėje.
- 4) Tiek kontinentinės teisės, tiek anglosaksų teisės tradicijos šalyse, pripažįstama, kad nuosavybės teisė (lot. – *dominium*, angl. – *fee simple* bei *title*) apima visas įmanomas teises turto atžvilgiu. Kontinentinėje teisėje, kaip ir šiuolaikinėje anglosaksų teisės doktrinoje, nuosavybės teisės turinys nebetapatinamas su viduramžiais glosatorių pasiūlyta teisių „triada“, bet išskiriamos ir kitos teisės, tokios kaip: teisė pašalinti kitus nuo nuosavybės, teisė ginti nuosavybės teisę, teisė perleisti nuosavybę paveldėjimo būdu, teisė turėti daiktą neterminuotai ir kt. Priskyrus nuosavybės teisei kolektyvinių interesų apsaugos funkciją,

tiek kontinentinėje teisėje, tiek anglosaksų teisėje pareiža pripažįstama svarbiu nuosavybės teisės turinio elementu.

- 5) Kadangi nuosavybės teisės turinį sudarančias teises tam tikram laikui galima perleisti kitiems asmenims, tai nuosavybės teisės turinys tiek vienoje, tiek kitoje teisės tradicijoje, priklauso nuo kitų išvestinių teisių egzistavimo. Be to, nuosavybės teisės turinys priklauso ir nuo objekto, įstatymuose nustatytų nuosavybės teisės apribojimų, todėl nuosavybės teisės turinys yra reliatyvus ir kiekvienu konkrečiu atveju gali kisti.
- 6) Nors kontinentinės teisės tradicijos šalyse nuosavybės teisė laikoma vienalyte (nedaloma) teise, tačiau naujausia legislatyvinė kontinentinės teisės tradicijos šalių tendencija kurti į anglų-amerikiečių teisėje panašius turto patikėjimo institutus rodo šių dviejų teisės sistemų suartėjimą.
- 7) LR CK nustatytų valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių nereikėtų laikyti išsamiu ir nekintančiu nuosavybės teisės turinio sąrašu, nes tai akivaizdžiai prieštarautų pačiai nuosavybės teisės, kaip prigimtinės bei visaapimančios kiekvieno asmens teisės, esmei, ir nuosavybės teisės koncepcija netektų savo universalumo, kadangi jos paprasčiausiai nebūtų įmanoma pritaikyti įvairialypiams tarp savininko ir kitų asmenų dėl turto susiklostantiems santykiams.

REKOMENDACIJOS

Nuosavybės teisės turinį reglamentuojančias LR CK bei kitų įstatymų normas taikantiems ir aiškinantiems subjektams rekomenduotina atkreipti dėmesį į tai, kad šiandien Lietuvoje vyrauja prigimtinės nuosavybės teisės samprata, pakeitusi socialistinę nuosavybės teisės koncepciją. Dėl to nuosavybės teisės turinys turėtų būti aiškinamas pagal prigimtinės nuosavybės teisės principus ir neapsiribojama vien tik lingvistiniu pažodiniu LR CK 4.37 str. 1 d. nuosavybės teisės turinio interpretavimu, t.y. nuosavybės teisės turinys neturėtų būti tapatinamas vien tik su valdymo, naudojimo ir disponavimo teisių sinteze. Aiškinant nuosavybės teisės turinį vertėtų remtis ir kitų kontinentinės bei anglosaksų teisės tradicijos šalių nuosavybės teisės doktrina, EŽTT bei Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencija.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Specialioji literatūra:

2. Arlauskas S. Turiningieji teisės pagrindai. Pagrindinių subjektinių teisių teorijos metmenys: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
3. Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
4. Berman. H. J. Teisė ir revoliucija. Vilnius: Pradai, 1999.
5. Girard P. F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1931. T. 1.
6. Glendon M. A., Gordon M. W., Osakwe C. Vakarų teisės tradicijos. West Publishing Co, 1982.
7. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU.-V., 2005.
8. Keinys S., Klimavičius J., Paulauskas J. ir kt. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
9. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
10. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007.
11. Papirtis V., Baranauskas E., Kiršienė J., ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. T. 2.
12. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005.
13. Švilpaitė E. Nuosavybės teisės apribojimai pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos pirmojo protokolo 1 straipsnį: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/MRU. V., 2005.
14. Vileita A., Mikėlėnas V., Staskonis V. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
15. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikėlėnas V. ir kt. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997.
16. Zweigert K. ir Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
17. Žeruolis J., Malcas E., Nekrašas V. ir kt. Lietuvos TSR Civilinio kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1976.

18. Akkermans B. *The Principle of Numerus Clausus in European Property Law*. Oxford: Intersentia Antwerp-Oxford, 2008.
19. Alexis B. J., Sensebat-Cirtma T., Stouthuysen A. E. *501 Common Differences between Civil & Common Law Jurisdictions*. ACC Europe's 2005 Annual Conference, 2005.
20. Bethell T. *The Noblest Triumph: Property and Prosperity through Ages*. New York: St. Martin's Press, 1998.
21. Bocken H., De Bondt W. *Introduction to Belgian Law*. Hague: Kluwer Law International, 2000.
22. Blanco E. M. *Spanish Law and Legal System*. London: Sweet & Maxwell, 2006.
23. Burdick W. L. *The Principles of Roman Law and their Relation to Modern Law*. Lawbook Exchange, 2004.
24. Burnham W. *Introduction to the Law and Legal System of the United States*. Third Edition. St. Paul: West Group, 2002.
25. Clarke A., Kohler P. *Property Law. Commentary and Materials*. New York: Cambridge University Press, 2005.
26. Chen J. *From Administrative Authorisation to Private Law – Comparative Perspective of the Developing Civil Law in the People's Republic of China*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1995.
27. Çoban. A. R. *Protection of Property Rights within the European Convention on Human Rights*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004.
28. Dixon M. *Modern Land Law* (5th ed.). Cavendish publishing, 2005.
29. Dyson H. *French Property and Inheritance Law – Principles and Practice*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
30. Farran S., Farran S, Paterson D. E. *South Pacific Property Law*. London: Routledge Cavendish, 2004.
31. Fletcher G. P., Sheppard S. *American Law in a Global Context – the Basics*. New York: Oxford University Press, 2005.
32. Geisler Ch., Daneker G. *Property and Values. Alternatives to Public and Private Ownership*. Washington: Island Press, 2000.
33. Goldstein R. J. *Ecology and Environmental Ethics*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2004.
34. Gomes J. L. C. *The Law of Real Property in the European Community. A Comparative Study*. University of Salford, 2002.

35. Gordley J. Foundations of Private Law. Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment. New York: Oxford University Press, 2006.
36. Jacobus J. Real Estate Principles. Eleventh Edition. Mason: Cengage Learning, 2006.
37. Johnston D. Roman Law in Context. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
38. Margaret W, Godfrey C., Marise C. Landlord and Tenant Law (4th ed.). New York: Palgrave Publishers, 2000.
39. Mattei U. Basic Principles of Property Law. A Comparative Legal and Economic Introduction. London: Greenwood Press, 2000.
40. Mackeldey F., Kaufmann P. I. Compendium of Modern Civil Law. From the Twelfth German Edition. New York: Published by the Editor, 1845. Vol. 1.
41. McLean J. Property and the Constitution. Oxford: Hart Publishing, 1999.
42. Merryman J. H., Perez-Perdomo R. The Civil Law Tradition – an Introduction to the Legal System of Western Europe and Latin America. Stanford: Stanford University Press, 2007.
43. Noyes C. R. The Institution of Property. A Study of the Development, Substance and Arrangement of the System of Property in Modern Anglo-American Law. New Jersey: The Lawbook Exchange LTD, 2007.
44. Perrins B. Understanding Land Law. Third Edition. London: Cavendish Publishing Limited, 2000.
45. Raff M. Private Property and Environmental Responsibility. A Comparative Study of German Real Property Law. Hague: Kluwer Law International, 2003.
46. Reimann M., Zimmermann R. The Oxford Handbook of Comparative Law. Reino Unido: Oxford University Press, 2006.
47. Storme M. E. Property Law in a Comparative Perspective. Ku Leuven Centre for Advanced Legal Studies, 2004.
48. Van der Merwe C. G., Du Plessis J. E. Introduction to the Law of South Africa. Hague: Kluwer Law International, 2004.
49. Vitug. J. C. Civil Law: Property, Ownership and its Modifications. Quezon: Rex Printing Company, 2006. Vol. 3.
50. Waldron J. The Right to Private Property. New York: Oxford University Press, 2002.
51. Zweigert K., Kötz D. International Encyclopedia of Comparative Law. Hamburg: Martinus Nijhoff Publishers, 1981. Vol. 6.
52. Гражданское право/ под. ред. Е. А. Суханова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. Т. 2.

Periodiniai leidiniai:

53. J. Kiršienė, K. Tikniūtė. Kapitalo teorinė ir struktūrinė paradigma: teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2004, t. 57(49).
54. K. Jovaišas. Nuosavybės teisinis režimas // Teisės problemos. 2006, Nr. 3(53). P. 60.
55. V. Pakalniškis. Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2001, t. 28(20).
56. D. Heirbaut. Feudal Law: The Real Ius Commune of Property in Europe, or: Should We Reintroduce Duplex Dominium? // European Review of Private Law. 2003, No. 3.
57. K. J. Vandavelde. The New Property of the Nineteenth Century: The Development of the Modern Concept of Property // Buffalo Law Review. 1980, Vol. 29.
58. S. Grundmann. Trust and Treuhand at the End of the 20th Century. Key Problems and Shift of Interests // American Journal of Comparative Law. 1999, Vol. 47.
59. C. Pejovic. Civil Law and Common Law: Two Different Paths Leading to the Same Goal // Victoria University of Wellington Law Review. 2001. V. 32, No. 3. <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLR/2001/42.html> [prisijungimo laikas: 2009-10-05]
60. J. Ball. The Boundaries of Property Rights in English Law. Report to the XVIIth International Congress of Comparative Law // Electronic Journal of Comparative Law. <http://www.ejcl.org/103/abs103-1.html> [prisijungimo laikas: 2009-11-05]
61. S. van Erp. Globalisation or Isolation in New Dutch Property Law? The New Civil Code of the Netherlands and the New Civil Codes of the Netherlands Antilles and Aruba Compared // Electronic Journal of Comparative Law. 2003, Vol. 73. <http://www.ejcl.org/75/art75-2.html> [prisijungimo laikas: 2009-12-05]

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

62. Sporrang and Lonroth v. Sweden. 1982. Pareiškimo Nr. 7151/75; 7152/75.
63. Chassagnou and others v. France. 1999. Pareiškimo Nr. 25088/94; 28331/95; 28443/94.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.
65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 52-1435, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.

66. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas// Valstybės žinios. 1999, Nr. 26-740.
67. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 24-889.
68. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.

Elektroniniai šaltiniai:

69. www.wikipedia.org.
70. www.litlex.lt
71. www.lrkt.lt

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: *nuosavybės teisė, nuosavybės teisės turinys, valdymo teisė, teisių „triada“, „teisių ryšulys“*

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas bei lyginamas nuosavybės teisės turinys kontinentinėje ir anglosaksų teisėje, jų sudarantys elementai, bei jo apimtį lemiantys veiksniai, taip pat skirtingose teisės tradicijose vyraujančios nuosavybės teisės turinio sampratos bei jų istorinės ištakos. Skirtingų teisės tradicijų nuosavybės teisės turinio pažinimas reikšmingas ir teoriniu, ir praktiniu aspektu, kadangi teismams ir teisės mokslui padeda tinkamai interpretuoti nuosavybės teisės turinį, o įstatymų leidėjams mažinti pozityviosios nuosavybės teisės skirtumus. Darbo aktualumą lemia praeito amžiaus pabaigoje Lietuvoje įvykusi socialistinės ir prigimtinės nuosavybės teisės sampratų kaita. Darbe keliama viena iš hipotezių, kad dabartiniame LR CK yra įtvirtinta kontinentinėje teisėje vyraujanti prigimtinės nuosavybės teisės samprata, todėl jos esmei atskleisti nebepakanka iš socialistinės teisės perimtos valdymo, naudojimo, disponavimo teisių „triados“. Daroma išvada, kad tinkamo nuosavybės teisės turinio aiškinimo gairėmis galėtų būti kitų kontinentinės ir anglosaksų teisės tradicijos valstybių nuosavybės teisės doktrina, kurioje greta teisių „triados“ išskiriama nemažai kitų teisių. Lyginamoji nuosavybės teisės turinio analizė parodė, kad anglosaksų teisėje remiamasi feodalinės nuosavybės teisės principais, todėl subjektinė nuosavybės teisė, skirtingai nei kontinentinėje teisėje, suprantama kaip subjektinė valdymo teisė. Tačiau skirtinga teisės samprata rezultato prasme nelemia esminių savininko teisių apimties skirtumų – abiejų teisės tradicijų teisės doktrinoje nuosavybės teisė laikoma visaapimančia teise ir įvardijamos labai panašios savininko teisės bei pripažįstama, kad nuosavybės teisės turinys yra dinamiškas ir jo apimtis kiekvienu atveju priklauso nuo nuosavybės teisės objekto, kitų teisės šakų normomis nustatytų apribojimų bei nuo to, kiek teisių asmuo yra perleidęs kitiems. Nors kontinentinėje teisėje nuosavybės teisė laikoma vienalyte teise ir galimybė turėti dvi savarankiškas nuosavybės teises į tą patį turtą nepripažįstamos, naujausia legislatyvinė kontinentinės teisės tradicijos šalių tendencija kurti į anglų-amerikiečių panašius turto patikėjimo institutus rodo šių dviejų teisės sistemų suartėjimą.

SUMMARY

Keywords: *ownership, the content of ownership, the right to possess, “triad” of rights, “bundle of rights”*

The thesis analyzes and compares the content of ownership in continental and common law countries, deals with its elements and factors influencing the extent of it, discloses the concepts of the content of ownership and their historical origins. The knowledge of the content of ownership in different legal traditions is significant theoretically as well as practically, because it helps the courts and the law doctrine to explain the content of ownership correctly and the legislators to reduce its distinctions in property law. The topic is relevant today. In the end of the 20th century the concept of ownership in Lithuania shifted from socialistic to natural, accordingly the key issue of the thesis states that “triad” of ownership rights which was borrowed from the socialistic law, is not sufficient to explain the essence of ownership today. The author arrives at the conclusion, that the content of ownership in national law could be interpreted in accordance with the doctrine of continental and common law countries, which identify much more rights that constitute ownership. The comparative analysis has shown that the concept of ownership in common law countries derives from the feudal law, therefore it is understood as the right to possess. However the different concepts of ownership in continental and common law leads to the same goal and does not determine crucial distinctions of the extent of rights of the person, which in these legal systems is considered the owner. In both legal traditions the law doctrine ascribes ownership as all-embracing right and identifies very similar rights which constitute the content of ownership. Both legal traditions admits that the content of ownership is dynamic and depending upon the nature of the object of ownership and all the restrictions, that the law makes, as well as on the quantity of rights which the owner transfers to others. Though in continental law it is considered that ownership is a single right and two ownership rights to the same object are not possible, the tendencies of the newest legislation to institute anglo-american trust-like devices in continental law indicates the convergence of these legal systems.